

কিতাপ পঢ়ো আহক

হৃদয়ানন্দ গগৈ

চা . বি . জ . ন

বিশিষ্ট কবি

অসম সাহিত্য সভা

চাৰিজন বিশিষ্ট কবি

হৃদয়ানন্দ গগৈ

অসম সাহিত্য সভা

Chārijan Bishista Kabi

A book about four reputed poet of Ninteenth and twentyth century written by Sri Hridayananda Gogoi and published by Sri Sailan Das, General Secretary, Asam Sahitya Sabha, Chandra Kanta Handique Bhavan, Jorhat 785001 Price Rs. 35.00 only

© অসম সাহিত্য সভা

প্ৰকাশক

শ্ৰীশৈলেন দাস

প্ৰধান সম্পাদক

অসম সাহিত্য সভা

চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন

যোৰহাট ৭৮৫০০১

প্ৰথম প্ৰকাশ : ২২ ফেব্ৰুৱাৰী ১৯৯৮ খ্ৰীষ্টাব্দ

মূল্য : ৩৫.০০ টকা মাথোন

প্ৰচ্ছদ : শ্ৰীৰঞ্জিত গগৈ

মুদ্ৰণ : অভিযাত্ৰী মুদ্ৰণ আৰু প্ৰকাশন
কে. কে. বি. বোড, চেনিকুঠী
গুৱাহাটী ৭৮১০০৩

প্ৰধান সম্পাদকৰ ঐক্যবাক্য

এসময়ৰ লেনিনগ্ৰাড—বৰ্তমানৰ ছেণ্ট পিটাৰ্ছবাৰ্গত ১৯৪০ চনত জন্মগ্ৰহণ কৰিছিল যোছেফ ব্ৰড্‌স্কিয়ে। সাহিত্যত নোবেল বঁটা বিজয়ী কবি ব্ৰড্‌স্কিৰ জীৱন আছিল সংঘাতপূৰ্ণ। সেই সময়ৰ ৰাচিয়াৰ শাসক শক্তিৰ ৰোষগ্ৰস্ত হৈ তেখেতে কাৰাবাস খাতিব লগীয়া হোৱাৰ উপৰি সময়ত নিৰ্বাসিতও হ'ব লগীয়া হৈছিল। প্ৰখ্যাত মাৰ্কিন মহিলা কবি এমিলি ডিকিন্সনৰ জীৱন-গাঁথাও বহু বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতাৰে পৰিপূৰ্ণ আছিল। If winter comes, can spring be far behind-ৰ দৰে হৃদয়-তন্ত্রীক ৰোমাঞ্চিত কৰিব পৰা কাব্যৰ সৃষ্টা, ৰোমাণ্টিক কাব্য আন্দোলনৰ অন্যতম পথদ্রষ্টা কবি পাৰ্চী বিছী শ্বেলীৰ জীৱনো আশ্চৰ্য বসেবে ভৰপূৰ আছিল। জ্ঞানপীঠ বঁটাৰে সন্মানিত কবি ড° সীতাকান্ত মহাপাত্ৰৰ কবিতাত সমসাময়িক চেতনা প্ৰৱাহ, আধুনিক পৃথিৱীৰ লগত থকা বান্ধোন, এক সৰল আৰু স্বকীয় বৈশিষ্ট্য লক্ষ্য কৰিব লগীয়া।

এই চাৰিও গৰাকী কবিৰ কাব্য তথা তেখেতসকলৰ জীৱনাদৰ্শৰ বিভিন্ন দিশৰ ওপৰত আলোকপাত কৰি উদীয়মান গল্পকাৰ, কবি হৃদয়ানন্দ গগৈয়ে যুগুত কৰি উলিয়াইছে তেখেতৰ “চাৰিজন বিশিষ্ট কবি” নামৰ গ্ৰন্থখনি। অসম সাহিত্য সভাৰ ১৯৯৭-৯৮ বৰ্ষৰ প্ৰকাশন উপ-সমিতিয়ে এই গ্ৰন্থখনি সভাৰ “কিতাপ পঢ়ো আহক” আঁচনিৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰি প্ৰকাশৰ ব্যৱস্থা কৰে। গ্ৰন্থখনি অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে যুগুতাই দিয়াৰ বাবে আমি গগৈলৈ আন্তৰিক ধন্যবাদ জনাইছোঁ। সভাৰ “কিতাপ পঢ়ো আহক” আঁচনিৰ অন্তৰ্ভুক্ত গ্ৰন্থসমূহ প্ৰকাশৰ বাবে আৰ্থিক সাহায্য আগ বঢ়াইছে ভাৰতীয় তেল নিগমৰ ডিগবৈ সংমণ্ডলে। এই ঐগতে নিগমৰ কৰ্তৃপক্ষলৈ আমি আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছোঁ। গ্ৰন্থখনি পুনৰীক্ষণ কৰি দিছে বিশিষ্ট কবি শ্ৰীৰবীন্দ্ৰ বৰাই। প্ৰচ্ছদটি আঁকি দিছে শ্ৰীৰঞ্জিত গগৈয়ে। অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে ছপাই দিছে অভিযাত্ৰী মুদ্ৰণৰ স্বত্বাধিকাৰী শ্ৰীমনোৰঞ্জন শৰ্মাই। তেখেতসকল আটাইলৈ আমাৰ কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছোঁ।

সভাৰ মাননীয় সভাপতি ড° নগেন শইকীয়াদেৱে আমাক সকলো সময়তে দিহা-পৰামৰ্শ আগ বঢ়াইছে। অন্যান্য দিশত পৰামৰ্শ আগ বঢ়াইছে সভাৰ উপ-সভাপতি ড° ৰামচৰণ ঠাকুৰীয়াদেৱে। তেখেতসকল দুয়োজনলৈ আমি শ্ৰদ্ধা জনাইছোঁ।

আশা কৰোঁ, গ্ৰন্থখনিয়ে পঢ়ুৱৈ সমাজৰ পৰা উপযুক্ত সমাদৰ লাভ কৰিব।

২২ ফেব্ৰুৱাৰী ১৯৯৮
চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন
যোৰহাট-৭৮৫০০১

শ্ৰীশৈলেন দাস
প্ৰধান সম্পাদক
অসম সাহিত্য সভা

লেখকৰ একাষাৰ

‘চাৰিজন বিশিষ্ট কবি’ প্ৰধানতঃ বিশ্বৰ চাৰিখন ঠাইৰ চাৰিগৰাকী মহান কবিৰ কবিতাৰ বিশাল পৃথিৱীখনক জীৱন আৰু দৰ্শনৰ সূত্ৰত বুজাৰ এক আন্তৰিক প্ৰয়াসৰ ফল স্বৰূপে এই গ্ৰন্থখনি প্ৰস্তুত কৰা হৈছে। যোছেফ ব্ৰড্‌স্কিৰ জীৱন-বিজ্ঞাসাই সঘনে তেওঁৰ কবিতাবোৰৰ মাজলৈ টানি নিয়ে। এমিলি ডিকিন্সনৰ কবিতাবোৰ বহল দৃষ্টিভংগীৰে এক নতুন ধৰণেৰে বিশ্লেষণ কৰাৰ যত্ন কৰা হৈছে। জীৱনৰ বেদনা, হতাশা, হা-হুমুনিয়াহ, অমৰত্ব অভিনাষৰ দুৰন্ত স্বপ্নৰ মাজেদি মৰ্ম বুজাৰ বাটতো এমিলিৰ কবিতাবোৰৰ ভূমিকা সৰ্বকালৰ, সৰ্বদেশৰ। শ্যেৰীৰ কবিতাৰ মাজত প্ৰাচ্য, বিশেষকৈ ভাৰততত্ত্ব সুৰৰ অনুেষণ কৰা হৈছে। সীতাকান্ত মহাপাত্ৰৰ কবিতাৰ মাজত বিশেষ সুৰত জন-সংস্কৃতিৰ ৰং ৰূপৰ বৈচিত্ৰ্য উজ্জ্বল।

পুথিখন প্ৰকাশৰ সকলো দায়িত্ব ‘অসম সাহিত্য সভা’ই বহন কৰা বাবে সভাৰ সভাপতি ড° নগেন শইকীয়া প্ৰমুখ্যে সকলো বিষয়ববীয়াকে মোৰ গভীৰ কৃতজ্ঞতা জনাইছোঁ। আশা কৰিছোঁ সহৃদয় পাঠকে পুথিখন সাদৰেৰে গ্ৰহণ কৰিব।

গুৱাহাটী ৭৮১০০০

হৃদয়ানন্দ গগৈ

শ্রীযুত চন্দ্রপ্রসাদ শইকীয়া শ্রদ্ধাভাজনেষু

উছৰ্গা

শ্রীযুত চন্দ্রপ্রসাদ শইকীয়া শ্রদ্ধাভাজনেষু

সূচীপত্র

প্রথম অধ্যায় :	পৃষ্ঠা
□ অমৰত অভিলাষী কবি যোছেফ ব্রড্‌স্কি	— ১-৯.
দ্বিতীয় অধ্যায় :	
□ মাৰ্কিন কবি এমিলি ডিকিন্সন	— ১০-৩১.
তৃতীয় অধ্যায় :	
□ কবি শ্যেলীৰ প্ৰতিভাত ভাৰতীয় চিন্তা-দৰ্শন	— ৩২-৪০
চতুৰ্থ অধ্যায় :	
□ মাটিৰ গোধ আকাশৰ গান যাব কবিতা	— ৪৩-৪৮
□ জীতাকান্ত মহাপাত্ৰৰ কবিতাৰ অনুবাদ	— ৪৯-৫২

প্ৰথম অধ্যায়

অমৰত্ব অভিলাষী কবি

যোছেফ ব্ৰড্‌স্কি

বাস্তৱৰ নান্দনিকৰূপে চিৰকাল বিমুক্ত কবি আহিছে মানুহক। নান্দনিক আৱেদন উপলব্ধি কৰাটো অৱশ্যেই এটা অতিশয় গাইগুটীয়া কথা, নান্দনিক ৰূপৰ সংস্পৰ্শ লাভ কৰা অভিলাষো সদায়েই এক ব্যক্তিগত বিষয়। এই নান্দনিক ৰূপৰ পৰা আনন্দ লাভৰ পৰম সৌভাগ্য ঘটে সেই সেই মুহূৰ্ত্তত যেতিয়া মানুহে নিজৰ জীৱনটো যাপন কৰিবলৈ ধৰে নিজা ধৰণেৰে, কোনো ব্যক্তি বা শ্ৰেণী বিশেষে সৃষ্টি কৰা নিয়ম-নীতি অথবা কাঠামোৰ মাজেৰে নহয়। সহস্ৰ মানুহৰ মাজত প্ৰত্যেকৰে নিজস্ব পৰিচয় ফুটি ওলায় তেতিয়াহে। অনাকাঙ্ক্ষিতভাৱে সময়ৰ শাস্ত্ৰত প্ৰৱাহত হৈ পৰে সেইটোৱেই স্মৃতি – বাচি থকাৰ স্মৃতি, সমাজৰ মিছা স্থূল বন্ধন ছিঙি প্ৰতিজন ছন্দ সৃষ্টাই কৰা অবিৰত অক্লান্ত সংগ্ৰামৰ স্মৃতি। এনে উপলব্ধি আৰু মননশীলতাৰ সাৰ্থক কাব্যিক প্ৰকাশ ঘটা অমৰত্ব অভিলাষী কবি যোছেফ ব্ৰড্‌স্কি। তেওঁৰ মতে কবিতাৰ প্ৰৱাহৰ নিৰ্দেশনা আহে সেই স্মৃতিৰ পৰা, সেই স্মৃতি তেওঁ কয় – “মই ভাবো, সুখদায়ক ক্ৰমবিকাশৰ সময়ত মানুহে হেৰুৱা নেজডালৰ এক বিকল্প বা প্ৰতিকল্প।”

এসময়ত বাছিয়াৰ পটভূমি উন্মোচিত কৰিছিল গগলে সুদূৰ ৰোমতহে, নবোকভে কৰিছিল আমেৰিকাৰ বুকুত তেওঁৰ প্ৰাণৰ বাছিয়াৰ ৰাজ অটালিকা নিৰ্মাণ। ঠিক একেদৰেই বাছিয়াৰ পৰা নিৰ্বাসিত হৈ আমেৰিকাৰ নাগাৰিকত্ব গ্ৰহণ কৰি যুদ্ধোত্তৰ যুগৰ কবিতা মালাৰে গাঁথিছিল ব্ৰড্‌স্কিয়ে তাতেই স্মৃতিৰ সোণালী কাৰেং। কবি ব্ৰড্‌স্কিৰ কবিতাবোৰ নহয় কেৱল শব্দৰ অঙ্গুকাৰ, নহয় কেৱল হৃদয়ৰ গুণগুণনি। কবিৰ এক চিৰশাস্ত্ৰত মানৱীয় আৱেদন তেওঁৰ কবিতাবোৰ। সেই কাৰণেই ব্ৰড্‌স্কি আহিল চমু চাপি প্ৰতিজন মানৱৰ হৃদয় কোণত। নিৰ্বাসিত হৈছিল তেওঁ লিওনিড ব্ৰেনেন্ডৰ স্বৈচ্ছাচাৰী শাসনৰ সময়তে, কিন্তু নোৱাৰিলে হৈছিল তেওঁ লিওনিড ব্ৰেনেন্ডৰ স্বৈচ্ছাচাৰী শাসনৰ সময়তে, কিন্তু নোৱাৰিলে নিৰ্বাসিত কৰিব তেওঁৰ কবিতা। প্ৰতিজনৰ মনৰ ফুলনিতো ঠাই ল'লে কবিয়ে, একচ্ছত্ৰী সম্ৰাট হ'ল কবি। চিৰসেউজ হ'ল ব্ৰড্‌স্কিৰ কাব্য কানন।

কাঠগড়াত থিয় দিলে কবিয়ে। তেওঁৰ দোষ— ছোভিয়েট নাগৰিক এজনৰদায়িত্ব যথোচিতভাৱে পালন কৰিব পৰা নাই তেওঁ। আদালতে তেওঁক দিলে পাঁচ বছৰৰ কাৰাবাস। কিন্তু মাৰি গংগাতহে পেলালে ব্ৰড্‌স্কি। কাৰাবাসেই নিশাটোৰ ভিতৰতে কবি তুলিলে তেওঁক বিশ্ববিখ্যাত। লেলিনগ্ৰেডৰ প্ৰায়বোৰ আগশাৰীৰ লেখক, সাহিত্যিকে প্ৰতিবাদ জনালে ব্ৰড্‌স্কিৰ কাৰাবাসৰ হুকুমক। প্ৰতিবাদৰ ধ্বনিত মুখৰিত হ'ল বাছিয়াৰ আকাশ, বতাহ সকলো। কবি নহ'ল প্ৰাণাতুৰ, কাৰণ তেওঁৰ সংশয় আছিল বহুদিনৰ পৰাই। সেই সময়ত ছেণ্ট পিটাৰ্ছবাৰ্গৰ সাম্ৰাজ্যবাদী মনোভাৱে ব্ৰড্‌স্কিক যেনেকৈ যোগাইছিল কবিতাৰ ভেটি তেনেকৈ কবিতাৰ সমল আনি দিছিল ছোভিয়েট ৰাষ্ট্ৰৰ বৰ্বৰোচিত ঘৃণনীয় কাৰ্যইও। কিন্তু ব্ৰড্‌স্কি কবি হৈয়েই কটালে কবিতাৰ মাজত। নিবনুৱা ব্ৰড্‌স্কি তেতিয়া সভ্য নাছিল দশৰ লেখক সংখ্যাত। তথাপি অভিযুক্ত তেওঁ। ১৯৬৪ চনৰ মাৰ্চৰ পৰা ১৯৬৫ চনৰ নৱেম্বৰলৈকে বাছিয়াৰ উত্তৰত অৱস্থিত আৰখান জেলচক নামৰ ঠাইখনত কটাব লগীয়া হ'ল তেওঁ নিৰ্বাসিত জীৱন। কিন্তু তেওঁৰ কবিতাত নাছিল তেনেকুৱা কোনো ধৰণৰ কোনো দেশবিৰোধী ভাৱ, তেওঁৰ কবিতাই সদায় প্ৰকাশ কৰিছে সেই ভাৱ—জীৱনৰ গভীৰ মৰ্ম। তেওঁৰ এটা কবিতাত ফুটি উঠিছে এই ভাৱ—

“.... সূৰ্যটো ডুবাৰ সময়তে দূৰণিৰ মাত : ‘স্কাম, মোক
মোক অকলে থাকিবলৈ দিয়া।’ বিদেশী ভাষা, তথাপি বুজি পাওঁ।
পৃথিৱীৰ বিতোপন হৃদয়ত সোণালী ম'ৰাই
শিশুবোৰক শিকাবলৈকে তিৰবিৰায়।”

(‘ইন ইয়ালী’ৰ ইংৰাজী অনুবাদৰ পৰা)

পিছৰ কালত ব্ৰড্‌স্কিয়ে তেওঁক অভিযুক্ত কৰাৰ কাৰণ জানিবলৈ বিচাৰি লিখিলে— “মানৱৰ ব্যক্তিসত্তা তথা স্বকীয় ভাৱানুভূতিক ধূলিসাং কৰাৰ ই এক বৃথা অপচেষ্টা মাত্ৰ।” তেওঁৰ এনে যুক্তিৰ বাবেই বিচাৰৰ কাঠগড়াত থিয় দিও ব্যক্ত কৰিছিল যে তেওঁ মাত্ৰ কবি, জীৱিকাও তেওঁৰ কবি। বিচাৰকে সুধিছিল তেওঁক — “তোমাক কোনে কবিৰ তালিকাত সুমুৱালে?” ব্ৰড্‌স্কিয়ে উত্তৰ দিলে সেই একেই গাভীৰে— “যি মোক মানুহৰ তালিকাত স্থান দিছে।” বিচাৰকে অধিক প্ৰশ্ন নকৰিলে।

কাৰাগাৰৰ অন্ধকাৰ কুঠৰীও কবি ব্ৰড্‌স্কিৰ বাবে হৈ পৰিল উজ্জ্বল। অন্ধকাৰে কৰিলে পলায়ন। কবি হ'ল অনুেষণৰ ব্ৰতী। তেজস্বী হ'ল শব্দবোৰ। কাৰাগাৰৰ দিনকেইটাত কবিয়ে সোৱাদ ল'লে বিখ্যাত ইংৰাজী কবিতাবোৰৰ। ইংৰাজ কবি ডব্লিউ. এইচ. অডেনৰ মোহত আবদ্ধ হ'ল কবি ব্ৰড্‌স্কি। সময়

আছিল পৰিৱৰ্তনৰ, সলনি হ'ল ব্ৰড্‌স্কিৰ জীৱন-প্ৰবাহ। কাৰাগাৰৰ ভিতৰত চলিল অহৰ্নিশে আৰাধনা। ডব্লিউ. বি. য়েটচৰ প্ৰতি অডেনে এটা শোকগাঁথা লিখিছিল, ব্ৰড্‌স্কিয়ে কৰিলে তাৰেই এক বাছিয়ান অনুবাদ (যদিও ইয়াক উৎকৃষ্ট অনুবাদ বুলি উত্তৰসূৰীসকলে মানি লোৱা নাই)। এই কবিতাটোত আহ্বান কৰা হৈছে নৈতিক প্ৰমূল্যবোৰক গুৰুত্ব দিবলৈ : “কবিক অনুকৰণ কৰা/বাতিৰ শেইলৈকে অনুকৰণ কৰা শুদ্ধটোক/জাগ্ৰত তোমাৰ চেতনাৰে/তেওঁৰ দিনবোৰৰ পোতাশালত মুকলি মনৰ মানুহজনক শিকোৱা প্ৰশংসা কৰিবা কেনেকৈ।”

মুক্তি আছিল ব্ৰড্‌স্কিলৈ। ইপিনে কবিতাও তেওঁৰ ভালেমান, কাগজৰ পাতত বুকুৰ ভিতৰত সকলোতে। দুৰ্দমনীয় তাড়নাত স্বৰ্ণমণ্ডিত ফঁগলৈ কবি হৈ পৰিল উদ্‌আউল। ১৯৬৬ আৰু ১৯৬৭ চন দুটা তেওঁৰ বাবে বৰ্ণাঢ্য হৈ উঠিল। ছেণ্ট পিটাৰ্ছবাৰ্গৰ কাব্য সংকলনত পোন প্ৰথমবাৰলৈ প্ৰকাশিত হ'ল ব্ৰড্‌স্কিৰ চাৰিটা কবিতা। বাছিয়াৰ জনপ্ৰিয় কবি আখমাট'ভাই ব্ৰড্‌স্কিক বাছিয়াৰ সাহিত্যৰ নতুন প্ৰতিভাবান কবি হিচাপে স্বীকৃতি দিলে আৰু ব্ৰড্‌স্কি আৰু কবি অচিপ মেণ্ডেলষ্টামৰ বিধৱা পত্নীৰ মাজত এক সাক্ষাৎকাৰ অনুষ্ঠিত কৰে যিয়ে বাছিয়াৰ প্ৰখ্যাত কবি দুজনৰ অন্তৰালৰ বহুতো কথা পোহৰলৈ আনিলে। ভাৰি আচৰিত লাগে, আন্না আখমাট'ভাই ব্ৰড্‌স্কিৰ কাব্য-প্ৰতিভাৰ বিকাশত যিমান কষ্ট আৰু যত্ন কৰিছিল, ক'তো কোনেও তেনে তদাৰক বা অনুপ্ৰেৰণাৰ নিদৰ্শন বখা নাই কাহানিও। ব্ৰড্‌স্কিয়ে পিছৰ কালত আখমাট'ভাৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা জনাই কৈছে— “তেওঁৰ বিষয়ে মোৰ ক'বলৈ ইমানেই আছে যে মই একো ক'ব পৰা নাই। কি বুলি সম্বোধন কৰোঁ তাকেই ভাবি পোৱা নাই; আন্না আখমাট'ভা!”

ব্ৰড্‌স্কিৰ মন হৈ পৰিল অতিশয় গুৰু, ভাৰাক্ৰান্ত। অৱশ্যে অনুভৱ কৰা নাই ক্লান্তি কোনোদিনেই। কাৰণ, তেওঁ জানে সমুখত পৰি আছে কৰ্মময় বিশাল পথাৰ, নিদাৰ্ণ প্ৰেমৰ পথাৰ। কিন্তু বাছিয়াত থাকি তেওঁ কোনোপধ্যেই নোৱাৰে কবিতাৰ সামান্য কাম। মনোকষ্টৰ বোজাই তেওঁক কৰিলে থকা-সৰকা। কবিয়ে সেই কষ্টক সাৰথি কবিয়ে ঢাপলি মেলিলে সুদূৰ মাৰ্কিন যুক্তৰাষ্ট্ৰলৈ। সেয়া ১৯৭২ চন। কবিয়ে আমেৰিকাৰ বুকুতে গঢ়ি তুলিলে তেওঁৰ কবিতাৰ সাম্ৰাজ্য। তেওঁ বাছিয়ালৈ প্ৰত্যাবৰ্তন নকৰিলে কাহানিও, আমৃত্যু থাকিল আমেৰিকাৰ বুকুত। কিন্তু কবি ব্ৰড্‌স্কিজনৰ মাজত অমৰ হৈয়েই ব'ল বাছিয়াৰ কবিসত্তা। ‘ইন মেমৰিয়াম’ কবিতাত তেওঁৰ সেই ভাৱেই প্ৰকট হৈছে :

“মাত্ৰ এনেকুৱাই সকলো : যদিও নীভাৰ বুকুৰে আৰু
তুলিব নোৱাৰে ফেনেৰে উপচি পৰা অন্য এক প্ৰতিচ্ছবি,

পুত্ৰৰ কাৰণেই দিনে দিনে আটাইবোৰ চকু উৰুিয়াই দিওঁতে
মাতুলৈ বাক থাকিব পাৰে কি?

সেই কাৰণেই বৰফ ডোখৰ, এই দৰিদ্ৰৰ পাথৰ ডোখৰ

দুৰ্বল হ'লেও গলিছে,

নিশকতীয়া মগজুৰ কোষবোৰকে জাপি দিয়া

সিহঁতৰ বিফলতাৰ দোষবোৰ,

কাৰণ তাতেই তুমি মুখত তোমাৰ পাউদাৰ সানি

হ'ব পাৰিলাহেঁতেন চিৰ উজ্জ্বল।”

(ঃ নীভা এখন নদীৰ নাম)

আন এঠাইত কবিৰ গভীৰ কৃতজ্ঞতাবোধ :

“কামত মই অন্ধই আছিলোঁ।

তুমিহে এবাৰ ওলাই, এবাৰ সোমাই

মোক দিলা মোৰ দৃষ্টি,

আৰু উৰ্ধ্বমুখী কৰিলা মোক। এনেকৈয়ে

এনেকৈয়ে কোনোবাই

এৰি থৈ যায় এক চিন।”

(‘সাতটা স্তৱক’ৰ ইংৰাজী অনুবাদৰ পৰা)

ব্ৰড্‌স্কিৰ বাছিয়াৰ দিনবোৰৰ কবিতাই দেখুৱায় তেওঁৰ স্বদেশপ্ৰেমৰ উজ্জ্বল
চানেকি। অথচ তেওঁৰ সেইখন দেশত বেছিভাগ নেতাই নিবিচাৰে বাস্তৱক মঞ্চত
উপস্থাপন কৰিবলৈ, লাগিলে সেই বাস্তৱে দেশত মংগলোচ্চাৰণেই কৰক।
ব্ৰড্‌স্কিয়ে সাম্যবাদ সমৰ্থন কৰে আৰু সেয়ে তেওঁৰ কবিতাবোৰ সৰল, প্ৰশান্ত
কিন্তু আবেগ প্ৰৱণভাৱে বিদ্ৰূপাত্মক। বাছিয়াৰ জীৱন কাহিনী ক’বলৈ তেওঁ সততে
ব্যৱহাৰ কৰে ৰচনা-ভংগী। সৰ্বোপৰি এখন হেৰা পৃথিৱী বিচাৰে তেওঁ উন্মোচন
কৰিবলৈ, আৰু সেই পৃথিৱী তেওঁৰ স্মৃতিৰ পৃথিৱী। বাছিয়াৰ স্মৃতি চিৰলগৰীয়া
তেওঁৰ। অবিস্মৰণীয় ছেণ্ট পিটাৰ্ছবাৰ্গৰ নীভা নদীখনক সেইবাবে তেওঁ বৰ্ণনা কৰে
কথাছবিৰ ‘বিল’ হিচাপে। কবিৰ ভাব : নীভাই যেন চিৰদিন ধৰি উন্মোচিত কৰি
আহিছে অনেক কথা, নিৰৱচ্ছিন্নভাৱে নীভাই উদঙাই গৈছে মহানগৰখন আৰু
ইয়াৰ স্থিতি, অনন্ত কাললৈ সোঁৱৰাই গৈছে ফিনলেণ্ডৰ উপসাগৰত। সেই নদী,
সেই নীভা কবিৰ বৰ আপোন।

আমেৰিকাত কবিৰ বুকুত সিঁচৰতি হৈ থকা অনেক শব্দই বিচাৰি পালে
প্ৰকাশৰ পথ। সেয়ে আমেৰিকাত থিতাপি বাছিয়াৰ সুগন্ধিয়ে লিখিলে ইংৰাজী

কবিতা, পুৰণি আৱেগেৰে জৰ্জৰিত কৰা পৃথিৱীৰ ওপৰতে ল’লে লিখিবলৈ
দিক্‌দৰ্শী ৰচনা আৰু ক্ষমতাৰ যুঁজবোৰ ফুটাবলৈ লিখিলে নাটক। আমেৰিকাই
ব্ৰড্‌স্কিক বুজি পালে কাষৰ পৰা। সন্মান দিলে তেওঁক ‘ৰাজকীয়’ কবিৰ।
সাধাৰণতে বিদেশত জন্ম গ্ৰহণ কৰা কবিলৈ তেনে সন্মান আমেৰিকাই দিয়াটো
বিৰল। আমেৰিকাৰ কবিসকলৰ লগত ব্ৰড্‌স্কিৰ সম্বন্ধ হ’ল দৃঢ়তৰ। ইউৰোপৰ কবি
‘সমাজৰ লগতো যোগাযোগ হ’ল নিবিড়ভাৱে। ১৯৭০ চনত প্ৰকাশিত হোৱা
A Stop in the Desert : Verses and Poems কাব্য সংকলনখনে
তেওঁক এই সম্বন্ধ প্ৰগাঢ় কৰাত ল’লে আগবঢ়ুৱাৰ ভূমিকা। ১৯৭৩ চনত ব্ৰড্‌স্কিৰ
নিৰ্বাচিত কাব্য সংকলন Joseph Brodsky : Selected Poems আৰু
১৯৮০ চনত প্ৰকাশ পালে উল্লেখনীয় প্ৰবন্ধ সংকলন A Part of Speech,
যিখনৰ উচ্চ প্ৰশংসা কৰিলে নোবেল বঁটা-বিজয়ী কবি জেচোয়াভ মিউচে
(Czeslaw Milosz)। অবিস্মৰণীয় মিউচৰ উচ্চ সেই প্ৰশংসা, সেই প্ৰশংসাই
ব্ৰড্‌স্কিক থিয় কৰাই দিলে বিশ্ব-সাহিত্যৰ দুৱাৰমুখত। পাশ্চাত্য-জগতত ব্ৰড্‌স্কি হৈ
পৰিল সৰ্বজনবিদিত। তেওঁৰ কবিতাই লাভ কৰিলে অভাৱনীয় প্ৰসাৰ। দৰাচলতে
যশপ্ৰাৰ্থী, সন্মান অভিনাষী নহয় ব্ৰড্‌স্কি, সেয়ে তেওঁ অধিক সোমাই পৰিল কাব্য-
চৰ্চাত। হাতত ল’লে অনুবাদ কৰ্ম। তাতো লাভ কৰিলে সুখ্যাতি। মিউচৰ কবিতাৰ
লগতে কেইবাগৰাকীও ইংৰাজী সাহিত্যৰ বিখ্যাত মেটাফিজিকেল কবিৰ কবিতা
তেওঁ কৰিলে ৰুছ ভাষালৈ অনুবাদ। মননশীল চিন্তাৰ অধিকাৰী কবি আৰু
বিচক্ষণতা তেওঁৰ সংগী হোৱাত অনুবাদো উচ্চতাপৰ হ’ল। ১৯৮৬ চনত
প্ৰকাশিত তেওঁৰ Less than One নামৰ প্ৰবন্ধ সংকলনখনে এই কথাবোৰকে
প্ৰমাণ কৰে। ইয়াৰ পিছতো ১৯৯২ চনত প্ৰকাশিত হ’ল Water Mark নামৰ
আন এখন উল্লেখযোগ্য প্ৰবন্ধ-সংগ্ৰহ।

পূৰ্বাকাশ পোহৰ হৈ আহিল, আঁতৰি গ’ল আন্ধাৰৰ ধূসৰ নিস্তেজ ম্লান
পৰিবেশ। ভাবি অভিভূত হওঁ, নিৰ্বাসিত কবিৰ বাবে সেই ক্ষণটোৱে কিমান দিন
কৰিছে অপেক্ষা। হয়তো কবিৰ বাবেই সেই ক্ষণটোৱে বৈ আছে খাপ পিটি, এদিন
সেই পথেদি আহিল কবি, হাতত তেওঁৰ কবিতাৰ ফুলামু তোৰা। সেয়া এক
অবিস্মৰণীয় ঘটনা। ব্ৰড্‌স্কিয়ে ১৯৮৭ চনৰ সাহিত্যৰ নোবেল বঁটা লাভ কৰিলে,
স্বৰ্ণমণ্ডিত কৰিলে তেওঁৰ জীৱন-প্ৰতিভা। পেটাব্ৰনকাৰ পিছত নোবেল বঁটাৰে
বিভূষিত হোৱা ব্ৰড্‌স্কিয়েই প্ৰথম বাছিয়ান লেখক, দেশান্তৰিত কবি। নোবেল বঁটা
গ্ৰহণ কৰি ব্ৰড্‌স্কিয়ে যি অভিভাষণ দিলে তাতো সেই একেই কথা, সেই একেই
মাটি-বালি, বায়ু-পানীৰ কথা : উচ্চাৰিত হ’ল সাহিত্যৰ নৈতিক প্ৰমূল্য বন্ধাৰ
মহান বাণী। কোনো-কাহানিও এনে অভিভাষণ কোনো এজন নোবেল বঁটা

বিজয়ীয়ে কৰা নাছিল প্ৰদান। বোধহয় ব্ৰড্‌স্কিয়েহে পালে সেই সন্মান। অতিক্ৰম কৰিলে তেওঁ সাধাৰণ পৰ্যায়।

১৯৮৮ চনত ব্ৰড্‌স্কিয়ে আন এখন কাব্য সংকলন প্ৰকাশ কৰে। To Urania : Selected Poems 1965-85 নামৰ সংকলনখনত কবিয়ে একুৰি বছৰৰ নিৰ্বাচিত কবিতাবোৰক ঠাই দিলে, আনিলে এক নতুন স্মৃতিৰ পাপৰি। কবিৰ সেই স্মৃতিৰ বীজ সিঁচৰতি হৈ ব'ল ১৯৮২ চনত প্ৰকাশিত ভেনিচৰ বিষয়ে এখন দিক্‌দৰ্শী গ্ৰন্থতো। তাত তেওঁ ইটালীৰ বুকুত (ইউৰোপ ভ্ৰমণকালত) বিচাৰি পায় জীৱনৰ সান্ত্বনাৰ এক প্ৰাণকেন্দ্ৰ। নিৰ্বাসিত কবিৰ অশান্ত হৃদয়ক শান্ত কৰাৰ দিশ-দৰ্শন কৰিলে তেওঁ তাতেই। আমেৰিকালৈ উভতি গৈ কবিয়ে কলম্বিয়া, কেমব্ৰিজ আদি বিশ্ববিদ্যালয়বোৰত অধ্যাপনা কৰি বিস্তাৰ ঘটালে সেই দৰ্শনৰ, আনিলে কবিতাত সেই দৰ্শনৰ চৰম প্ৰকাশ। পুনৰবাৰ কবিলে আহিল অজস্ৰ সন্মান, বঁটা আৰু ক'ত কি। ভাবি আচৰিত লাগে, প্ৰতিবাৰেই কবি নিৰ্বিকাৰ, একেজন ব্ৰড্‌স্কি। বঁটা-বাহন, সন্মানে নোৱাৰিলে কবিৰ তেওঁক স্থবিৰ। অগ্ৰসৰ হৈয়েই থাকিল কবি।

বিশ্বৰ প্ৰায়বোৰ ঠাইতে ব্ৰড্‌স্কি হ'ল উচ্চ প্ৰশংসিত, আলোচিত হ'ল তেওঁৰ জীৱনৰ নিৰ্মম সেই কাহিনী যি কাহিনীয়ে আলোকিত কৰিলে হাজাৰ হাজাৰ জনক। ব্ৰড্‌স্কিৰ প্ৰসংগত যোছেফ দী মেইষ্ট্ৰি নামৰ সমালোচকজনে কয় : “বিপ্লৱৰ সূচনা মানুহে নকৰে, মানুহক ব্যৱহাৰ কৰে বিপ্লৱেহে।” আন এজন গৱেষকে ব্ৰড্‌স্কিক বিজাইছে জোছেফ কনৰাডৰ লগত। তেওঁ কৈছে – “কনৰাডৰ নিচিনাকৈ এটা সংস্কৃতিৰ মাজত জন্ম গ্ৰহণ কৰি অন্য এটালৈ ঢাপলি মেলিছে ব্ৰড্‌স্কিয়ে।” এয়া সত্য, দুই দশক কাল আমেৰিকাৰ গতি-প্ৰগতিৰ স'তে ব্ৰড্‌স্কিৰ মন্তব্য আৰু চিন্তা সত্যৰ এক চিৰন্তন অন্বেষণ। ব্ৰড্‌স্কিৰ নিজা মন্তব্যও সেই একেটাই – “আমেৰিকাত জন্ম লোৱা নাই মই সেয়া সঁচা, কিন্তু এইটোও একেই সত্য ময়ো সকলো আমেৰিকানৰ দৰেই।” কি নাই সেই প্ৰকাশত – দাৰুণ স্নেহ, গভীৰ আনুগত্যৰে ভৰপূৰ মহিমামণ্ডিত এক জীৱনৰ বিমূৰ্ত প্ৰকাশ।

সকলো কবিৰ নিচিনাকৈ ব্ৰড্‌স্কিৰ আছে এক স্বাধীন মুকলি মন। তেওঁ বিচাৰে সত্য থাকক জীৱন্ত হৈ, আৰু উন্মোচিত হওক জীৱন্ত ৰূপত। আগা তেওঁৰ প্ৰাণদায়ী শক্তি, আশাই নিয়ে আগ বঢ়াই কবিক। ৰঙীন দিগন্তই যেন বাট চাই থাকে আশাপূৰ্ণ হোৱাৰ মহানন্দৰ ক্ষণলৈ। কবিয়ে নিৰ্বিচাৰে ঘৃণা, ঘৃণাক যেন কোনো মানুহেই নিদিয়ৈ প্ৰশ্নয়। সকলো লেখকৰ দৰে কবি ব্ৰড্‌স্কিয়েও বৰ্তমানৰ শোকত বিচাৰে হাজাৰ হাজাৰ নতুন প্ৰশ্নৰ সেই উত্তৰ, সেই অন্বেষণ, যি জন্ম-জন্মান্তৰ ধৰি

মানৱক কবি নাহিছে আহুনা। বাস্তৱক, বৰ্তমানক মানৱে নোৱাৰে কেতিয়াও কৰিব অস্বীকাৰ। অত্যাগ্ৰ বাসনাৰে মানৱে বাস্তৱলৈ অপেক্ষা কৰিবই লাগিব, লাগিলে সি সাংঘাতিক ভয়ানকেই হওক। বাস্তৱৰ লগত যে মানুহ ইমানেই নিবিড়ভাৱে বান্ধ খাই আছে সেই কথা বৰ্ণনা কৰিছে কবিয়ে : “গানৰ বিভিন্ন টুকুৰাতকৈ নিঃসংগতাৰ স্বগতোক্তিৰ জোৰা-তাপলিবোৰো মোৰ বেছি প্ৰিয়া।” কবিৰ মতে বৌদ্ধস্নাত পথ তমসচ্ছন্ন হ'লেও মানুহে তমসাক অস্বীকাৰ নোৱাৰে কৰিব নোৱাৰে কোনো দিনেই তমসাৰ সামান্য জ্বালাকো আওকাণ কৰিব। ইতিহাসৰ পাতত এয়াই চিৰসত্য, শাস্বত স্মৃতিৰ ছন্দোবন্ধ টুকুৰা।

বৌদ্ধস্নাত ব্ৰড্‌স্কিৰ পথত এদিন নামিল সেই সেই ঘোৰ তমসা। সেয়া ১৯৯৬ চনৰ ২৮ জানুৱাৰী। হৃদৰোগত হঠাতে আক্ৰান্ত হৈ দেহাৱসান ঘটে কবিৰ। মাটিৰ দেহা বিলীন হ'ল মাটিতে, থাকি গ'ল মাথো অস্তহীন সুবাস। অনন্তকাললৈ জিলিকি ব'ল তেওঁৰ কবিতাৰ স্মৃতিৰ বাখৰবোৰ। হৃদয়ৰ ভিতৰে-বাহিৰে অহৰহ গুঞ্জনিত হৈ থাকিল তাৰ মৰ্ম। অধ্যয়নশীল কাব্যবাসিকৰ বাবে ব্ৰড্‌স্কিৰ কবিতাই সদায় আনে এক গভীৰ জিজ্ঞাসা, এক চৰম প্ৰত্যয়।

মাৰ্কিন কবি এমিলি ডিকিন্সন

গল্প, উপন্যাস, কবিতাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি সাহিত্যৰ এনে এটা দিশ নাই য'ত যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ লেখক-লেখিকাই নভবাকৈ আছে। সকলো দিশতে তেওঁলোকে যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ স্বকীয় গুণ আৰু মৰ্যাদাৰে মহিমামণ্ডিত কৰিছে মাৰ্কিন সাহিত্য। ওৱাল্ট হুইটমেনৰ কবিতাৰে গৌৰবোজ্জ্বল এই কাব্য জগতখনত মহিলা কবিৰ স্থানো নিম্ন নহয়। সংখ্যাত সীমিত হ'লেও কাব্যৰ গুণ আৰু বৈশিষ্ট্যত মহিলা কবিৰ নাম উল্লেখযোগ্য। এনে এগৰাকী কবি হৈছে এমিলি ডিকিন্সন।

দেখিলেই কবি যেন লগা এইগৰাকী কবিৰ জন্ম হৈছিল ১৮৩০ চনৰ দহ ডিচেম্বৰৰ দিনা আমহাষ্টৰ মাচাছুচেটছত। এমিলিৰ দেউতাক এজন অধিবক্তাই নহয়, বহুত বছৰ ধৰি আমহাষ্ট কলেজৰ কোষাধ্যক্ষ আৰু ৰাজনীতিৰ এজন সক্ৰিয় সদস্য আছিল। এমিলিৰ ককায়েকে দেউতাকৰ বৃত্তিকৈ লৈছিল আৰু তদন্যেইক লাভিনিয়া আছিল সেই সুবৃহৎ পৰিয়ালটিৰ একমাত্ৰ কামৰূপী ছোৱালী। কাৰণ ৰাজনীতিৰ পৰা শিক্ষা বিভাগলৈকে অনেকজনৰ সঘন আহ-যাহ সেইখন ঘৰত নিত্য-নৈমিত্তিক এক ঘটনা। এমিলিৰ প্ৰাথমিক শিক্ষা হৈছিল চাৰি বছৰ, সাত বছৰ আমহাষ্ট একাডেমী আৰু এবছৰ শিক্ষা লৈছিল মাউণ্ট হলিক ফিমেল চেমিনাৰীত। এইখিনি সময়ত এমিলি তদন্যেইকৰ লগত ঘৰুৱা কাম-কাজতো ব্যস্ত থাকিব লগা হৈছিল। কিন্তু বিছৰ ডেওনা পাৰ হোৱা পিছতে এমিলিয়ে এইবিলাক ভাৱ নোপোৱা হ'ল। আনকি তেতিয়া আলহীৰ আগত ওলাবলৈয়ো মন নকৰা হ'ল। অৱশ্যে তেতিয়ালৈকে এমিলিৰ বহিৰ্জগতখন ঘটনাবল্ল নহ'লেও অন্তৰ্জগতখন জীৱনৰ তীব্ৰ আশ্ফালনেৰে এক ধুমুহাত জৰ্জৰিত। কাৰণ এমিলিৰ জীৱন সোমাই পৰিছিল প্ৰেমৰ এক অলংঘনীয় বন্ধনত। এমিলিতকৈ বয়সত ডাঙৰসকলৰ লগত গঢ়ি উঠিছিল প্ৰেমৰ এই সম্পৰ্ক। আনকি এটা সময়ত ১৮৭৩ চনত এমিলিয়ে মাচাছুচেটছ চুপ্ৰিম ক'ৰ্টৰ উচ্চ বিচাৰপতি এট'চ ফিলিপচ লৰ্ডৰ স'তে হোৱা সম্বন্ধক লৈ কিছুমান প্ৰশ্নও হৈছিল। কিন্তু এমিলিয়ে নিজৰ ব্যক্তিগত উচ্চাকাংক্ষাক দলিয়াই যে দিছে সেয়া সন্দেহজনক। পৰিয়ালটিলে চালে বুজা যায় তাত কোনো বেমেজালি নাই। পোনে পোনে সকলোৱে মিলি-জুলিয়ে

কটাইছে, মাত্ৰ এমিলিৰ জীৱনৰ শেষৰ ফালে ককায়েকে পত্নীৰ পৰা আঁতৰি ডিকিন্সনৰ ভেটিতে এটা ঘৰত বাস কৰিছে — হয়তো পৰিয়ালটিৰ এইখিনি ট্ৰেজেদী বুলি ক'ব পাৰি।

এমিলিৰ জীৱনটো বহুত দিশৰ পৰা এক পৰিপূৰ্ণ জীৱন। এমিলিয়ে সদায় এক বহুমুখী আৰু পৰিৱৰ্তনকাৰী যোগাযোগ মানি চলিছিল আৰু জীৱনৰ কুৰি বছৰৰ পৰাই কবিতা লিখা আৰম্ভ কৰিছিল। বিভিন্নজনলৈ এমিলিয়ে লিখা চিঠিবিলাকত প্ৰায়ে কবিতাৰ কিয়দংশ সন্নিৱিষ্ট হৈছিল। কিন্তু এমিলিয়ে জীৱনৰ শেষলৈকে তেনে কোনো সহৃদয়স্ব্যক্তিৰ পৰা ব্যক্তিগতভাৱে উৎসাহ নাপালে যি তেওঁৰ কবিতাবোৰ প্ৰকাশত সহায় কৰিব পাৰে। ইংলেণ্ডত হপকিন্সৰ নিচিনাকৈ আমেৰিকাত এমিলিৰ কোনো কবিতাবোৰো তেতিয়া আছিল এক পৃথক, চলিত আশ্বাদনৰ পৰা নিলগত এক নিজস্ব প্ৰকাশভংগী। ফলস্বৰূপে মাত্ৰ ছয়টা মান বিশেষভাৱে আঁতৰাই থ'লে এমিলিৰ কোনো কবিতাই ১৮৮৬ চনৰ তেওঁৰ মৃত্যুৰ দিনালৈকে প্ৰকাশ নহ'ল। মুঠো প্ৰথম নিৰ্বাচিত সংকলনখন প্ৰকাশ হ'ল ১৮৯০ চনত। অৱশ্যে ক্ৰমান্বয়ে বাকীবিলাকেও প্ৰকাশ হ'বলৈ ধৰিলে। আৰু মাত্ৰ যোৱা ১৯৯৫ চনতহে The Poems of Emily Dickinson বুলি তিনিটা খণ্ডত তেওঁৰ কবিতাৰ পূৰ্ণ প্ৰকাশ ঘটিল।

১৯৭৪ চনত দুটা খণ্ডত The Life of Emily Dickinson প্ৰকাশ হোৱাৰ লগে লগে এমিলিৰ আৰু কেতবোৰ নতুন দিশ উন্মোচন হ'ল। এই জীৱনীখনত এমিলিক ব্যস্ত চহৰৰ এক ব্যস্ত পৰিয়ালৰ ছোৱালী ৰূপত পোৱা যায়, যাৰ অন্তৰত মূৰ্তমান আপোন ব্যক্তি-সত্তা। আজৰি পালেই এমিলিয়ে বাগিচাৰ ফুল, গছ-বনৰ লগত কটায়, উপভোগ কৰিব খোজে প্ৰকৃতিৰ বাবে ৰহণীয়া ৰূপ। তাৰ মাজতে কাকত-আলোচনীৰ যোগেদি সম্বন্ধ ৰাখে সময়ৰ গতিৰ স'তে। দেউতাক, ককায়েকৰ ৰাজহুৱা কামবোৰৰ মাজত কৰ্মকৈ হ'লেও এমিলিয়ে অংশ লয়। 'বাইবেল'ৰ প্ৰতি এমিলিৰ এক প্ৰবল হেঁপাহ আছে। প্ৰয়োজন মতে এমিলিয়ে 'বাইবেল'ৰ উদ্ধৃতি দিব পাৰে। শ্বেইক্সপীয়েৰ হ'ল এমিলিৰ আজীৱন প্ৰিয় সাহিত্যিক। সমসাময়িক-সাহিত্যৰ ওপৰতো এমিলিৰ দখল আছিল প্ৰবল। সাহিত্য বাদ দি ইতিহাস, ধৰ্ম, ভূতত্ত্ব, উদ্ভিদ বিদ্যাৰ ওপৰতো এমিলিৰ এক আধিপত্য মন কৰিবলগীয়া। আনকি আমহাষ্টৰ উদ্ভিদ জগতৰ মানচিত্ৰখন এমিলিয়ে সম্পূৰ্ণভাৱে দাঙি ধৰিব পাৰে। ৰাজনীতি আৰু ধৰ্মীয় বিষয়লৈ এমিলিয়ে প্ৰত্যক্ষভাৱে একো নক'লেও তেওঁৰ মাজত এক নিৰ্দিষ্ট স্থিতি আছে। বহুত দিশৰ পৰা এমিলিৰ সৃষ্টিকৰ্মৰ মাজত এক ধৰ্মীয় অনুসন্ধান বা জ্ঞান নিহিত আছে।

বিভিন্নজনৰ স'তে এমিলিৰ বন্ধুত্ব আৰু ভালপোৱা জীৱনৰ অভিন্ন সম্পদ। দেউতাকৰ বন্ধু কেইবাজনো আছিল এমিলিৰ প্ৰিয় 'বন্ধু'। আমহাৰ্টৰ একাডেমীৰ অধ্যক্ষ আছিল এমিলিৰ প্ৰিয়। দেউতাকৰ আইনৰ ছাত্ৰ বেঞ্জামিন ফ্ৰেংকলিন, মিউটন আছিল এমিলিৰ এজন দৰদী বন্ধু। তেওঁৰ স'তে এমিলিৰ নিবিড় ভাতৃত্ব সম্বন্ধ আছিল। কিন্তু হঠাতে বেঞ্জামিনৰ আকস্মিক মৃত্যু হোৱাত এমিলি ভাঙি পৰিল, এমিলিৰ অন্তৰে কান্দিলে। এই ঘটনাই পিছৰ গোটেই জীৱনটোলৈকে এমিলিৰ বাবে এক কৰুণ স্মৃতি কঢ়িয়াই নিলে।

সকলোৰে পৰা এমিলিৰ স্বাস্থ্য মাকৰ নিৰ্চিনাকৈয়ে কিছু দুৰ্বল আছিল। দেউতাকৰ মৃত্যুৰ পিছত মাকৰ অৱস্থাও শোচনীয় হ'ল, মাত্ৰ আঠ বছৰ জীয়াই থাকিল। তেতিয়ালৈকে এমিলি, ককায়েক বা ভনীয়েকৰ কাৰোৰে বিবাহ নহ'ল। ঘৰখনলৈ এক কৰুণ ছাঁ আছিল। ইতিমধ্যে লাভিনিয়াই বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ প্ৰত্যাখ্যান কৰি এমিলিৰ লগতে গোটেই জীৱন থকাৰ ঠিক কৰিছিল। সম্ভৱতঃ লাভিনিয়াই বায়েকক কবিতাৰ কাৰণে লগা আজৰি সময় আৰু নিজস্বতা পাবৰ সুবিধাৰ্থেই তেনে জীৱন বাছি লৈছিল। ককায়েক অষ্টিন সদায় নতুনৰ প্ৰতি আগ্ৰহী। দেউতাকৰ মৃত্যুৰ পিছত অষ্টিনেই আইন বৃত্তি লৈ ঘৰখন চলাব ধৰিলে। আৰু এমিলিৰ হেঁচাতে এমিলিৰ বান্ধৱী এগৰাকীক বিয়া কৰালে যদিও সংসাৰ সুখৰ নহ'ল। শেষত ককায়েকৰ ল'ৰা-ছোৱালী চোৱাৰ দায়িত্ব পৰিল এমিলি, লাভিনিয়াৰ ওপৰত। ঘৰখনত পুনৰ ক'লা আন্ধাৰ নামিল। অৱশ্যে এইবিলাক হ'ল এমিলিৰ অন্তৰ্জগতৰ ধুমুহাৰ কাৰণ, য'ৰপৰা পিছলৈ কবিতাৰ শাৰীবোৰ নিগৰিব ধৰিলে।

এমিলিৰ জীৱনলৈ আহিছিল বহুতো প্ৰেমৰ নিজৰা। বন্ধুবৰ্গৰ অনেকে এমিলিৰ প্ৰেমৰ প্ৰাৰ্থী। তাৰ ভিতৰত দুজনৰ নাম সৰ্ব্বাধিক উচ্চাৰিত হয়, এজন ফিলাডেলফিয়াৰ বেভাৰেণ্ড চাৰ্লচ ৱাট্‌চওৰ্থ আৰু আনজন ছানফ্ৰান্সিছকোৰ চেমুৱেল বাউলচ, সাহিত্যৰ স'তে জড়িত 'ৰিপাব্লিকান'ৰ সম্পাদক, ডিকিন্সন পৰিয়ালৰ বন্ধু। চাৰ্লচো আছিল অমায়িক প্ৰেমৰ প্ৰাৰ্থী। কিন্তু এমিলিৰ প্ৰেমৰ সফলতা আছিল বহুত দূৰত। প্ৰেমিক দুয়োজন আছিল বিবাহিত, পিতৃও। তাতে এমিলিৰ প্ৰেমৰ ভাৰ আছিল চাৰ্লচৰ বাবে অৰোধগম্য। আনহাতে বাউলচ আছিল এমিলিৰ কাল্পনিক স্বামীহে। এমিলিয়ে লিখা বহুত চিঠিতে এই কথা পৰোক্ষভাৱে পোৱা যায়।

কিন্তু ১৮৬০ চন মানৰ পৰা এমিলিৰ আৱেগিক সংঘাত আছিল, মানসিক দুৰ্যোগ নামিল। বিশেষকৈ এমিলিয়ে কাব্য প্ৰতিভাই স্বীকৃতি নোপোৱাৰ কথা ভাবি

বৰকৈ আঘাত পালে। প্ৰেমৰ দুৰ্যোগৰ কথা ভাবি ভাবি এমিলিয়ে শুভসাজ পিদ্ধিবলৈ ল'লে আৰু এটা সময়ত ঠিক কৰিলে যে তেওঁৰ আত্মাই কেতিয়াবাই বিবাহ সম্পন্ন কৰিছে। সেয়েহে তেওঁ আৰু সংঘাতক দলিয়াই নিদি একান্তভাৱে নিজৰ কবিতাৰ ৰাজ্যত প্ৰৱেশ কৰিব বিচাৰিলে। এমিলিয়ে দৃঢ় বিশ্বাস আৰু সংকল্প ল'লে যে সাধাৰণ পৃথিৱীত থকাতকৈ তেওঁ একান্তভাৱে কবিতাৰ পৃথিৱীত বাস কৰিব। পৰিণতিস্বৰূপে ১৮৬১ ৰ পৰা ১৮৬৬ লৈকে দ্ৰুতগতিৰে বৃদ্ধি পাবলৈ ধৰিলে এমিলিৰ কবিতাৰ নতুন নতুন সৃষ্টি। সন্দেহ নাই এমিলিয়ে সমস্ত জীৱনৰ ৰূপ, ৰস, গন্ধ, বৰ্ণকে টানি আনিলে কবিতা ৰাজ্যলৈ। নিজা অনুভূতিৰে এটা এটাকৈ জন্ম দি গ'ল কবিতাবোৰ। আৰু এই কবিতাক ৰাজ্যত এমিলি ডিকিন্সন হ'ব ধৰিলে পৈণত এক মাৰ্কিন শিল্পী।

দুই

এমিলি ডিকিন্সনৰ কবিতাবোৰ কবিৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ সাধাৰণ ভাৱানুভূতিয়ে নহৈ কাব্যধৰ্মী ঐক গভীৰ পৰিধিও লাভ কৰিলে। ইয়াৰ কাৰণ কেইবাটাও। কবিৰ অন্তৰত আছিল এক বিশেষ ধৰণৰ কাব্যানুৰাগ। তাতে কবিৰ কবিতাই সমাজৰ পৰা স্বীকৃতি নোপোৱাত এমিলিৰ বুকুত এক সুতীৰ বাসনা জাগিছিল আৰু সেয়েহে তেওঁ পৃথিৱীত মৃত্যুৰ পিছতো থৈ যাব বিচাৰিলে স্পষ্ট চানেকি। কবিৰ কোনো কবিতাপুথিয়ে প্ৰকাশৰ বাট নেদেখা বাবেও এমিলিয়ে এনেদৰে আত্ম-প্ৰতিশ্ৰুতিবদ্ধ হৈছিল আৰু গঁচাকৈয়ে ভাল কবিতাৰ জন্ম দিব পাৰিছিল। এটা কথা সত্য, কবিৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ পুঞ্জীভূত কাৰুণ্য, দাক্ষণ্য, চিন্তাই শব্দৰ জালত বন্দী হৈ কবিতাকপে দেখা দিলে। সেয়ে যেতিয়াই এমিলি ডিকিন্সনৰ কবিতাবোৰৰ এক পৰ্যালোচনা কৰিব বিচৰা হয় তেতিয়াই ব্যক্তিগত জীৱনৰ আন্ধাৰৰ কথা এবাৰো উচ্চাৰণ কৰিব লগা হয়। তথাপি কবিৰ সকলো কবিতাকে এটা এটাকৈ বিচাৰ নকৰি আমি কেইটামান ভগ্নত ভগাই তাৰ মাজত নিহিত থকা বিভিন্ন কাব্য গুণৰহে পৰ্যালোচনা কৰা উচিত। তেতিয়া হ'লে কবিতাবোৰৰ বিষয়বস্তু বুজাটো সহায় হোৱাৰ লগতে কবিয়ে কেনে দিশত চিন্তা কৰিছিল, কেনে ধৰণৰ ভাৱধাৰাৰ স'তে সম্পৰ্ক হৈছিল – সেয়া বুজাত সহায় হ'ব।

এমিলি ডিকিন্সনে জীৱনটোত বহুত অভিজ্ঞতাৰ স'তে মুখামুখি হৈছে। অনেক বাধা-বিঘিনিৰ মাজেৰেই পাৰ হৈছে জীৱনৰ সবহ দিন। সেয়ে কবিতাত বেছিকৈ প্ৰকাশ পায় জীৱনৰ নেতিবাচক দিশবোৰৰ উপলব্ধি, অনুভূতি। জীৱনৰ আদিম পুৰাতো এমিলিয়ে অনুভৱ কৰিছিল প্ৰকৃতিৰ উপস্থিতি, প্ৰকৃতিৰ অপকণ সৌন্দৰ্য। তেওঁৰ কিশোৰীকালৰ কবিতাই প্ৰকৃতিৰ এনে অনুভূতিবোৰ অধ্যয়ন কৰা বাবে প্ৰকৃতিৰ মাজেদি কেনে ৰোমাণ্টিক ভাৱৰ প্ৰকাশ ঘটিছে তাক বুজি উঠিছিল। এমিলিৰ খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ প্ৰতি থকা অনুৰাগে (পিউৰিটানইজমে) ব্যক্তিগতভাৱে প্ৰকৃতিৰ প্ৰতিটো বস্তুতে দৃষ্টিৰ স্থিতি অনুভৱ কৰি এক নিজস্ব দৃষ্টিভঙ্গী গ্ৰহণ কৰিছিল। ইয়াৰ ফলতে এমিলিয়ে সময় আৰু সুবিধা পালেই প্ৰত্যক্ষভাৱে নিৰীক্ষণ কৰিছিল গছ, বন-উপবন, পৰ্বত-পাহাৰ, ফল-ফুলৰ ৰং-ৰূপৰ মাজত নিহিত ব্যক্তিগত জীৱনৰ সংঘাতৰ উপশম।

কিন্তু এমিলিয়ে সকলো সময়তে ইংৰাজী আৰু এমেৰিকান বিখ্যাত ৰোমাণ্টিক কবিসকলৰ দৰে প্ৰকৃতিকে জীৱনৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ উপকাৰী আশ্ৰয় বুলি ভবা নাছিল। এমিলিয়ে ভাবিছিল প্ৰকৃতিৰ আচল পৰিচয়ো জটিল, ছলনাময় আৰু সঁতৰ ধুংসমুখীহে। ফলত এমিলিৰ ভাৱানুভূতিয়ে ৰোমাণ্টিক যোঁৰাত উঠি প্ৰকৃতি বনত দৌৰি ফুৰা নাছিল। ৰোমাণ্টিকতা আৰু বাস্তৱৰ মাজত এমিলিয়ে এক সমতা স্থাপন কৰিলে।

প্ৰকৃতি-বিষয়ক কবিতাত এমিলিয়ে দুটা বস্তুৰ সন্ধান কৰিবলৈ ল'লে— বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ড আৰু মানৱ জীৱনৰ অৰ্থ। গতিকে এমিলিয়ে চিত্ৰকল্প আৰু মেটাফৰবোৰ আন আন কবিতাতো ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ল'লে আন কামতহে। এনেদৰে দেখা যায় প্ৰকৃতি-বিষয়ক কবিতাতকৈ আন কবিতাবোৰহে বেছি উচ্চতাপৰ। অৱশ্যে যিখিনি কবিতা প্ৰকৃতি বিষয়ক বুলি গণ্য কৰা হয় সেইবিলাকেও প্ৰাকৃতিক ছবি এখন দাঙি ধৰাত সক্ষম হয়। কবিয়ে এনেবোৰ কবিতাত প্ৰকৃতিৰ সব-বৰ সকলো জীৱ, সকলো সৃষ্টিৰে চিত্ৰকল্প, প্ৰতিচ্ছবি ব্যৱহাৰ কৰে। প্ৰকৃতিৰ উপাদানবোৰত তেওঁ সকলো বিচাৰি হাবাধুৰি নাথায়। মনত থিয় ৰেখাপাত কৰে তাকে ধৰি লয়।

কিন্তু এমিলি ডিকিন্সনে প্ৰকৃতিক সেইবুলি কম ভাৱে চিন্তা কৰিয়েই ক্ষান্ত থকা নাই। প্ৰকৃতিৰ মাজত এমিলিয়ে কেতিয়াবা গভীৰ অৰ্থও বিচাৰিছে। বিশেষকৈ কিছুমান প্ৰকৃতি বিষয়ক কবিতাত কবিয়ে দৰ্শনৰ যোগেদি জীৱনৰ অন্ধকাৰ মুহূৰ্তক প্ৰতিফলিত কৰিছে আৰু মানসিক এক অৱস্থাক অংকন কৰিছে। গতিকে ক'ব পাৰি দৰ্শনমূলক প্ৰকৃতি-বিষয়ক কবিতাবোৰত কবিয়ে বাহ্যিক আৰু

আভ্যন্তৰীণ জগতৰ এক সমান বিশ্লেষণ দাঙি ধৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। 'What mystery pervades a well!' কবিতাৰ দৰে প্ৰকৃতি-বিষয়ক কবিতাত আকৌ কবিয়ে প্ৰকৃতিক এক অন্তৰ্নিহিত সমতা স্থাপন কৰি থৈছে। আন এক ধৰণৰ বিশেষ সমতা কবিয়ে স্থাপন কৰিছে 'There's a certain Slant of light' ধৰণৰ কবিতাত। ইয়াত প্ৰকৃতিৰ ধুংসকাৰী আৰু সৃষ্টিকাৰী ক্ষমতাৰ মাজত সেই সমতা আছে। এনে কবিতাবোৰ সাধাৰণতে দৰ্শনৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। গতিকে ওপৰে ওপৰে পঢ়ি গ'লে বুজা নাযায়। প্ৰথমবাৰ পঢ়াৰ পিছত দ্বিতীয়বাৰ আকৌ ভাৱৰ খেলিমেলিও লাগে। অৱশ্যে কবিৰ বাবে এনে কবিতাৰ উৎস ক্ষণিক ঋতু পৰিৱৰ্তনো হ'ব পাৰে। কিন্তু এনে পৰিৱৰ্তনৰ উমান পাব পাৰি আন ধৰণেৰেও আৰু আন ধৰণৰ পৰিৱৰ্তনো আচৰিত নহয়। 'As imperceptibly as Grief' কবিতাতো কবিয়ে ঋতু পৰিৱৰ্তনৰ এক মুহূৰ্তক দাঙি ধৰিছে, কিন্তু তাৰ মাজত আছে এক আভ্যন্তৰীণ পৰিৱৰ্তন। যি পৰিৱৰ্তন আচলতে কবিৰ অন্তৰ্জগতৰ। অৱশ্যে ইয়াত বাহ্যিক আৰু আভ্যন্তৰীণ জগতৰ সম্বন্ধ কিছু বেলেগ ধৰণৰ। উদাহৰণস্বৰূপে, গ্ৰীষ্ম হয়তো পাৰ হৈছে কিন্তু এনে ধৰণে গ্ৰীষ্মই বুজাই যাব যে ইয়াৰ মন্ত্ৰৰ গতিৰ বাবে ই দায়ী নহয়, যদিও আচলতে হয়। এনেধৰণৰ সম্বন্ধৰ উপস্থাপনৰ মাজেদি কবিয়ে দুই ভিন্ন জগত— অন্তৰ্জগত আৰু বহিৰ্জগতৰ মাজত থকা চতুৰ চাকনৈয়াৰ কথা দাঙি ধৰে।

গতিকে এটা কথা সত্য যে এমিলি ডিকিন্সনৰ দৰ্শনভিত্তিক প্ৰকৃতি-বিষয়ক কবিতাবোৰ সদায়ে বহুৰ্থ আৰু অনেক ব্যাখ্যাবুজ। এই কবিতাবোৰ বিভিন্ন ধৰণে বিভিন্ন দিশৰ পৰা বিচাৰ কৰিব পাৰি। আনকি এটি সৰু, চুটি কবিতাৰ ক্ষেত্ৰতো কথাটো একেই। কেতিয়াবা এটা বাক্যাংশই বহুত কথা প্ৰকাশ কৰিব পাৰে, তাকো বিভিন্ন দিশৰ পৰা বিভিন্ন ধৰণে কবিৰ বাবে এয়া কম কথা নহয়।

এমিলি ডিকিন্সনৰ প্ৰকৃতি-বিষয়ক কবিতাৰ কথা আলোচনা কৰোঁতে এটা কথা কোৱা উচিত হ'ব যে কবিৰ কল্পনা শক্তি আছিল অতি প্ৰখৰ। সকলো লাভ কৰা এমিলিৰ গুণ এইটো। ফলত কবিয়ে যেতিয়াই প্ৰকৃতিৰ ফালে মুখ কৰিছে তেতিয়াই কল্পনাৰ জখলাৰে বগাই টানি আনিছে ভাৱ আৰু অনুভূতিৰ লেখেৰি নিছিন্তা সোঁত, শব্দৰ নিজৰা। সেই কাৰণেই কবিৰ বাবে কবিতা তেতিয়া এক শব্দ কলা হৈ থকা নাই। কবিতা হৈছে কবিৰ হৃদয়ৰ ভাষা, অন্তৰৰ নিভৃত কোণৰ কোমল ভাষা। কবিৰ উপলব্ধিয়ে শব্দৰ জাল মেলিছে; পাতিছে ভাঙিছে অনেক শব্দৰ জাল। কবিৰ জীৱনৰ অগ্ৰগতিত লাহে লাহে কবিতা হৈ আহিল অতি কোমল, গভীৰৰ পৰা গভীৰতৰ। সেয়ে, যেতিয়া কবিয়ে জীৱনৰ সৃষ্টিৰ আচল

স্তবত উপনীত হৈছে তেতিয়া কাব্য সাধনাৰ চালুকীয়া সময়টো লাঙ কৰা সম্পদবোৰে বহন কৰিবলৈ লৈছে এমিলি ডিকিন্সনৰ নিজস্ব কাব্যচিন্তা আৰু দৰ্শন।

সাধাৰণভাৱে চালে কবিতা আৰু কাব্যক কলা সম্পৰ্কে এমিলি ডিকিন্সনৰ 'Ideas' তাকৰ, কিন্তু সেইবিলাক তেওঁৰ কবিতাত নিবিড়ভাৱে সোমাই আছে। কাৰণ তেওঁৰ কবিতাই বহন কৰিব পাৰে অনেক বস্তু, যিবিলাক সাধাৰণ বুলিব নোৱাৰি। সাহিত্য-সমালোচক আত্ৰামে কবি আৰু কবিতাৰ চাৰিবিধ গুণৰ কথা কৈছে — (১) বাস্তৱক কবিয়ে পুনৰ সৃষ্টি কৰে, (২) অন্তৰৰ অনুভূতিবোৰ কবিয়ে প্ৰকাশকৰে কবিতাত, (৩) কবিয়ে তেওঁৰ পাঠকৰ ওচৰলৈ যাব বিচাৰে আৰু (৪) কবিয়ে নিজাকৈ এক কলা সৃষ্টি কৰিবলৈ যত্ন কৰে। সন্দেহ নাই, এমিলি ডিকিন্সনো ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। তেওঁ এগৰাকী প্ৰকৃত কবি। তেওঁৰ সকলো কবিতাই এই চাৰিবিধ গুণ আৰু আন বহুতো উপাদান বহন কৰে।

এমিলিৰ কবিতাত আছে নিজস্বতা। তেওঁৰ কবিতাই ব্যক্তিগত পৰিচয় দিয়ে, কবিৰ মুক্তিৰ আন। আনহাতে পাঠকৰ লগত যোগাযোগ কবিতাৰ আন এক ধৰ্ম। কবি হ'ল প্ৰকৃততে দৰ্শক, চাওঁতা, পৃথিৱীৰ সকলো বস্তুকে কবিয়ে চাব বিচাৰে, জানিব বিচাৰে। তথাপি পৃথিৱীৰ আচল বহস্য উদ্ঘাটনত কবি বাককৈয়ে ব্যৰ্থ হয়। এই কথাৰ উত্তৰ কবিয়েও নাজানে, কিয় তেওঁ ব্যৰ্থ হয়?

কবিতাবিলাকত এমিলিৰ এটা ঘাই লক্ষ্য হৈছে তেওঁৰ কবিতাৰ পাঠকে আন ধৰণে হেৰুৱা ধ্যান-ধাৰণাৰ নতুন দিশ আৰু অন্তৰ কবিতাবোৰতে বিচাৰি পাওঁক। কবিয়ে জানে কি দৰে মহৎ সত্য আৰু মিথ্যা প্ৰৱন্ধনাক সদায় নিৰ্দিষ্ট ব্যৱধানত থাখিব লাগে। তাৰ বাবে তেওঁ নিজেই যত্ন লয়। কিন্তু মুখ্যতঃ কবিৰ গুৰুত্ব এখন নিজা জগত সৃষ্টি কৰাটো আৰু তাৰ দ্বাৰা তেওঁৰ প্ৰকাশৰ মাজেদি মুক্তি লাভ কৰাটো।

কবিৰ অন্তৰত এটাই প্ৰধান দুখ — তেওঁৰ কবিতাই স্বীকৃতি নাপায়, জীৱিত কালত পৃথিৱীৰ পৰা তেওঁ এটাও শব্দ নুশনে। সেয়ে ১৮৬২ চনত, যিটো কবিৰ কাব্যসাধনাৰ উত্তৰণৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ বছৰ, কবিয়ে লিখিলে 'This is my letter to the world'। এই কবিতাতে কবিয়ে জানিব বিচাৰিলে মৃত্যুৰ পিছত তেওঁৰ কবিতাবোৰৰ দশা কি হ'ব? পৃথিৱীৰ কোনেও কবিক নিবিচাৰিলে, কোনো পথ প্ৰদৰ্শকে কবিক স্বীকৃতি নিদিলে, কোনেও উত্তৰ নিদিলে — এই প্ৰশ্নকে লৈ কবিয়ে

এক অনিশ্চয়তাত ভুগিছে। কিন্তু এই সময়তো কবিয়ে অজস্ৰ সম্পদ আৰু সৃষ্টিৰ বাবে প্ৰকৃতিক অধিক মূল্য দিয়ে যেনিবা কবি প্ৰকৃতিৰ বাৰ্তাবাহকহে। কাৰণ কবিয়ে নিঃশেষ হৈ যোৱাটো নিবিচাৰে। 'If I should n't be alive' একে ধৰণৰ কবিতা।

আন এক উৎকৃষ্টমানৰ কবিতা 'Essential oils are wrong' কবিয়ে কিছুমান সৰু সৰু প্ৰতীকৰ দ্বাৰা মৃত্যুৰ এক আহ্বান শুনিবলৈ বাঢ়াইছে। ইয়াত তেওঁ আঁতৰৰ (চেষ্টন) চিত্ৰকল্পৰ দ্বাৰা মৃত্যুৰ পিছত নাৰীৰ এটা বাকচত পৰি ৰোৱা গোলাপৰ অনিৰ্বচনীয় সংজ্ঞাৰ কথা বুজাইছে। আচল অৰ্থত এই চিত্ৰকল্পই এমিলি ডিকিন্সনৰ কবিতাৰ ভৱিষ্যতৰ কথাকে কয়।

কবি কীটছে সত্য আৰু সুন্দৰক লৈ 'Ode on a Grecian Urn' ত ত এক অপূৰ্ব ধ্বনি তুলিছিল। এমিলিৰ 'I died for Beauty-but was scarce' কবিতাতো শুনিবলৈ পাওঁ একেটা প্ৰতিধ্বনি। সত্য আৰু সুন্দৰক একেলগে প্ৰতিষ্ঠাপন কৰাটো এমিলিৰ কবিতাত যিমান সমস্যাবহুল কীটছৰ কবিতাতো একে।

কল্পনাৰ সৃষ্টিত এমিলি অতুলনীয় কবি। 'I reckon-when I count at all' কবিতাত কবিয়ে এজন পাঠকৰ বাবে যিমান পাৰে সিমান কল্পনা ঢালি দিছে। কবিতাটোৰ শেষৰ দুশ্লোক কবিয়ে কৈছে যি স্বৰ্গৰ কথা আন কবিয়ে কৈছে তাৰ লগত মিলাকৈ আচল স্বৰ্গ কল্পনা কৰা অসম্ভৱ। কিয়নো কল্পনাৰ স্বৰ্গ হয়তো সীমাহীন। তাক আচল স্বৰ্গই ঢুকি নাপায়। এমিলিয়ে ইয়াক কবিতাৰ কল্পনাক সীমাবদ্ধ কৰি দিছে। 'This is a Blossom of the Brain' কবিতাতো কবিয়ে স্বৰ্গতকৈ কবিকহে বেছি প্ৰাধান্য দিছে। কবিতাই ইয়াত এমিলিৰ জীৱনৰ নিচিনাকৈ বহন কৰিছে সংকোচৰ ভাব, প্ৰকৃতিৰ সজীৱতা আৰু নতুন সৃষ্টিৰ প্ৰতিশ্ৰুতি। এই কবিতাবোৰে আৰু দেখুৱায় কল্পনাৰ আন্তৰিক সংঘাত — কবিয়ে কেনেকৈ পৃথিৱীৰ অৱহেলা, অস্বীকৃতি মূৰ পাতি লৈ বেদনাত জৰ্জৰিত বুকুৱে মন প্ৰশমিত কৰি আগু বাঢ়িব লগা হৈছে কাব্যত, সৃষ্টিৰ বহস্য আৰু নৱ উন্মেষণৰ দিশত। 'I reckon-when I count' কবিতাটোতকৈ পিছৰ কবিতাটোত তীব্ৰভাৱে ধ্বনিত হৈছে কবি এমিলিয়ে কেনেকৈ কাব্য-কলাক এক ধৰ্ম হিচাপে লৈছে আৰু তাতে নিবিড়ভাৱে জড়িত হৈ অনুভূতিৰ জড়তা ভাঙিছে।

তিনি

হয়তো বেছিভাগ মানুহেই এক ঐশ্বৰিক শক্তিত বিশ্বাস কৰে। ধৰ্মানুসৰি নাম যিয়ে নহওক সেইটো ডাঙৰ কথা নহয়, কিন্তু কিবা এক যে অদৃশ্য শক্তিয়ে অনবৰতে সকলো ঠাইতে ক্ৰিয়া কৰি আছে ইয়াৰ অসত্য একো নাই। এমিলি ডিকিন্সনেও এই উপলব্ধি কৰিছে। তেওঁৰ 'A Word made Flesh is seldom' কবিতাত তাৰে ধ্বনি প্ৰতিষ্ঠিত হৈছে। ইয়াত বাইবেলৰ গডৰ নিচিনাকৈ কবিয়ে তেনে এক শক্তিকে অনুভৱ কৰাৰ চেষ্টা কৰিছে। আমাৰ দৰে কবিয়েও উপলব্ধি কৰে যে ভগৱানক বুজা কঠিন। কিন্তু আমাৰ ব্যক্তিগত পৰিচয় অনুসৰি আমাৰ ব্যক্তিগত কামত গডৰ দৰে এক শক্তিৰ প্ৰভাৱ অনবৰতে থকাটো লক্ষ্য কৰিছে। কবিৰ মতে সেই অদৃশ্য শক্তিহে অমৰ। কবিয়ে এই অদৃশ্য শক্তিক 'শব্দ' বুলিছে। ভাৰতীয় পৰম্পৰাত আমি এই একে শক্তিকে বুলিছোঁ 'ওম'। মোৰ বোধেই ইয়াৰ পাৰ্থক্য একো নাই।

এমিলিৰ আন এক ধৰণৰ কবিতা হৈছে কবিতাক অন্তৰতম পৃথিৱীৰূপে গণ্য কৰা কবিতাবিলাক। ইয়াত কবিতাকে আনন্দ, প্ৰকাশ (পৰিচয়) আৰু বিকাশৰ উৎকৃষ্ট ৰূপত দেখুওৱা হৈছে। এই শ্ৰেণীৰ কবিতাৰ ভিতৰত 'I dwell in Possibility' এটা উল্লেখযোগ্য কবিতা। এই কবিতাটোত এমিলিয়ে বাহিৰৰ আৰু ভিতৰৰ দুখন পৃথিৱীৰ সমন্বয় সাধন কৰাৰ যত্ন কৰিছে এক অনাৱিষ্কৃত সুৰৰ দ্বাৰা যি সুৰ কেৱল কবিয়েহে ধৰিব পাৰে। আনহাতে কবিয়ে বাস্তৱ আৰু অৱাস্তৱ, বৃহৎ আৰু ক্ষুদ্ৰ পৃথিৱীক একেলগে নিমজ্জিত কৰিছে কিবা অদৃশ্য এক শক্তিৰ প্ৰভাৱত। কিন্তু ইয়াত কবিয়ে নিজকে গডৰ স'তে দেখা পোৱা নাই। 'The tint I cannot talk is best' কবিতাত কবিয়ে গুৰুত্ব দিছে কল্পনাক। প্ৰকৃতি আৰু আধ্যাত্মিক শক্তিক জয় কৰিবলৈ যে কলা অথবা কল্পনা অক্ষম তাৰে কবিয়ে দাঙি ধৰিছে। তথাপি তেনে ধৰণে কৰা প্ৰচেষ্টা কিন্তু একেবাৰে মূল্যহীন বুলি কবিয়ে স্বীকাৰ নকৰে। 'I reckon-when I count at all' কবিতাত কোৱাৰ নিচিনাকৈ হয়তো কবিয়ে ভাবে যে মৃত্যুৰ পিছতহে কলা বা কল্পনাই প্ৰকৃতি আৰু আধ্যাত্মিক শক্তিক সমানে জয় কৰিব পাৰে।

এতিয়ালৈকে আলোচনা কৰা কবিতাবোৰ হৈছে এমিলি ডিকিন্সনৰ কাব্যধাৰাৰ একোটা প্ৰবাহহে। ইয়াৰ পিছৰ কবিতাবোৰত এই প্ৰবাহ হৈছে কেন্দ্ৰীয়

বিষয়ক। 'We play at paste' কবিতাটো আধ্যাত্মিক বা ব্যক্তিগত বিকাশৰ এক ভাষা হ'লেও ইয়াত মুখ্য ঠাই পাইছে কবিৰ শিল্প নৈপুণ্যতাইহে। অৱশ্যে কিছুমান কবিতাত এমিলিৰ কবিতাৰ দুৰ্বলতাকো আঙুলিয়াব পাৰি। 'Tell all the Truth but tell it slant' কবিতাটোতে তেনে ধৰণৰ দুৰ্বলতা স্পষ্টকৈ ধৰিব পাৰি। কিন্তু তেনে কবিতাৰ সংখ্যা নিচেই কম বাবে ই কবিগৰাকীৰ সাফল্য মান কবিৰ নোৱাৰে।

এমিলি ডিকিন্সনৰ কবিতাৰ আচল ৰূপ দেখা পাওঁ তেওঁৰ প্ৰেমৰ কবিতাবোৰত। এক কথাত প্ৰেমৰ কবিতাবোৰত কবিৰ ব্যক্তিগত হতাশা, নিৰাশা, দুঃস্বপ্নই মানৱীয় শিখৰলৈ আৰোহণ কৰিছে কাব্যিক অভিব্যক্তি আৰু অন্তৰৰ উপলব্ধিৰ মাজেদি। কবিৰ অনুভৱ হয় প্ৰেমৰ সংজ্ঞা দিয়া জটিল, অসম্ভৱ। তথাপি প্ৰেমৰ জানো এক সংজ্ঞা নাই, কবিৰ হৃদয় যেন এসময়ত কোনোবাই জোকাৰি গ'ল, এক অৱুজ শিহৰণত কবি প্ৰায় উন্মাদ হয়। এয়াই কি প্ৰেম! সঁচাকৈ বাস্তৱতো কবিৰ তেনে হৈছে। এমিলিৰ প্ৰেমিক কেইবাজনো বুলি তেওঁৰ জীৱনীকাৰসকলে উল্লেখ কৰিছে। চিৰকুমাৰী এমিলিৰ প্ৰেমিক কেতিয়াবা মৃতপ্ৰায় যুৱক, কেতিয়াবা ধৰ্মযাজক, কেতিয়াবা দেউতাকৰ শুভাকাংক্ষী বন্ধু আৰু কেতিয়াবা দুৰ্গৰ বিবাহিত পিতৃ। হয়তো কোনোবাজনে প্ৰেমিকাৰ হৃদয়ৰ কথা জানে কোনোবাজনে গমেই নাপায়। কিন্তু এমিলিৰ হৃদয়ত উঠে প্ৰেমৰ গুণন। সেয়ে এমিলিয়ে তেওঁৰ প্ৰেমৰ স্বীকৃতি বিচাৰে। কিন্তু নাপায়। আত্মাৰ স'তে তেওঁ মিলি যাব নোৱাৰে। এমিলিৰ প্ৰেম হয় ব্যৰ্থ প্ৰেম, অস্বীকৃত প্ৰেম। তাতেই এমিলিৰ সংঘাত। কবিৰ অন্তৰ্দ্বন্দ্বৰ সৃষ্টি হয় এনেকৈয়ে। কবিয়ে প্ৰেমৰ স্বীকৃতি বিচাৰি শব্দৰ পাৰা'খেলাৰ বাহিৰে আন একোকে কবিৰ নোৱাৰে। জীৱনৰ শত সহস্ৰ বেদনাক স্বীকাৰ কৰিবলৈ এমিলি এনেয়ো মাধ্যম পৰিছে। শেষত প্ৰেমবো নিৰাশা, দুৰ্দশাতে এমিলিয়ে জীৱন-পাৰ কৰিব লগাত পৰে। এটা সময়ত এমিলিয়েও ভাবিছিল প্ৰেমৰ ফুলনি ফুলেৰে সুশোভিত হৈ গোন্ধত আমোল মোলাব। কিন্তু সেই আশা ধূলিসাৎ হ'ল। এমিলিৰ প্ৰেমৰ গুণন-হৃদয়ৰ এক অপ্ৰকাশিত কৰণ অধ্যায়। কবিতাত যি অধ্যায় প্ৰকাশ পাইছে আচলতে সি কাব্যিক চেতনাৰ দ্বাৰা নিঃসৃত এক মাত্ৰাহে। কবিৰ প্ৰকৃত ব্যৰ্থতাৰ সশব্দ প্ৰকাশ বুলিব নোৱাৰি। তথাপি প্ৰেমৰ কবিতাত কবিয়ে এক ধৰণৰ ভাব প্ৰকাশ কৰে। তেওঁৰ মতে প্ৰেমে বেদনাবোৰ দহা কৰিব পৰাকৈ অমাক গঢ়িও তোলে। কিন্তু কেনেকৈ গঢ়ি তোলে তাক কবিয়ে প্ৰকাশ নকৰে। মাথো কয় এয়া অসম্ভৱ নহয়। কবিৰ মতে মৃত্যুৰ পিছতহে আচল আশাবোৰৰ পূৰ্ণতাপ্ৰাপ্তিৰ যোগ আছে।

এমিলিয়ে এনে ভাৱধাৰাৰে বিভিন্নজনলৈ চিঠি লিখিছিল। 'Letters to the world' কবিৰ তেনে ধৰণৰ চিঠিও। ইয়াত কবিয়ে নিজৰ ব্যৰ্থতাৰ উল্লেখ কৰি কয় যে কোনেও তেওঁক স্বীকৃতি নিদিয়াৰ আচল কাৰণ জানো এইটো! কবিয়ে উত্তৰলৈ অপেক্ষা নকৰে। হয়তো এমিলিৰ ব্যৰ্থ প্ৰেমৰে এই ধৰণৰ বিৰক্তি প্ৰকাশ পাইছে। এমিলিয়ে বহুদিন ধৰি চিঠিৰে মনৰ ভাৱ আদান-প্ৰদান কৰা চুচাম গিলবাৰ্টৰ মতে প্ৰেমৰ অপূৰ্ণতাই এমিলিক বিৰক্ত কৰিব পাৰে। আন এক বন্ধু চেমুৱেল বাউলচৰ মতে, এমিলিয়ে কৈছিল যে বন্ধুবিলাকেই তেওঁৰ সংগী আৰু চিঠিবোৰে তেওঁৰ জীৱনলৈ আনে এক অমৰত্বৰ অনুভৱ। অৱশ্যে এই কথা কিমানদূৰ সত্য বা অসত্য ক'ব পৰা নাযায়। এমিলিৰ তেনে জীৱনীও বিৰল। কিন্তু এটা কথা সত্য যে এমিলিৰ জীৱনত প্ৰেমৰ এক কাৰ্লনিক স্বৰূপহে আছে, কোনো ধৰণৰ দৈহিক বাস্তৱতা নাই। আনকি কেতিয়াবা তেওঁ বন্ধুৰ সঁচা উপস্থিতিতকৈ বন্ধুত্বকহে আলাসৰ লাডু কৰি ৰাখিছে। অৱশ্যে এই ধৰণৰ অনৈবেদ্যনিক ব্যাখ্যাৰ দ্বাৰা তেওঁৰ কবিতাৰ বিচাৰ সযতনেৰেই কৰিব লাগিব।

এমিলিৰ ভালেমান কবিতাত প্ৰেম আৰু বন্ধুত্বৰ এক সংমিশ্ৰণ ঘটিছে। তেওঁৰ পৰিয়ালৰ লোক আৰু বন্ধুৰ বাবে লিখা কিছুমান কবিতায়ো প্ৰেমৰ কথা কয়, কিন্তু ব্যৰ্থ প্ৰেমৰ কাৰুণ্য নেদেখুৱায়। এগৰাকী বান্ধৱীক উদ্দেশ্যি লিখা কেইটামান কবিতাত ৰোমাণ্টিক প্ৰকাশো আছে। কিন্তু এইবোৰক খুব ভাল বুলিব নোৱাৰি। কিন্তু কেইটামান এনে কবিতাও আছে যিকোনো এমিলিয়ে কেইজনমান মৰমৰ ব্যক্তিক লৈ লিখা যাক তেওঁ বন্ধুত্বকৈয়ো বেছি ভাল পায়।

এমিলিৰ কিছুমান এনে প্ৰেমৰ কবিতাও আছে যাক ক'ব পাৰি প্ৰেমৰ সৰ্বোচ্চ পূৰ্ণতা প্ৰকাশিত কবিতা। এই ধৰণৰ কবিতা শীতল, ব্যৰ্থ প্ৰেমৰ কবিতা নহয়। যদিও কবিয়ে নানা পৰিস্থিতি আৰু সংশয়ৰ কাৰণে আঁতৰি ফুৰিছে ইয়াত কবিতাৰ চিত্ৰধৰ্মিতা আৰু কাৰ্যই এনে দেখুৱায় যেন দৈহিক বাসনাও পূৰণ নোহোৱাকৈ থকা নাই। কবি এইবোৰত সিদ্ধহস্ত যেন অনুমান হয়। কাব্যকলাৰ এনে স্তৰ কবিৰ বাবে প্ৰশংসনীয় আৰু তেনে ধৰণৰ কবিতাই হৈছে কবিৰ আৱেগিক কবিতা।

এমিলিৰ আন এক ধৰণৰ কবিতাত কবিয়ে ৰোমাণ্টিক আৱেগ আৰু দৈহিক সম্পৰ্কৰ সীমাবেখাডাল স্পষ্টকৈ ৰাখি থৈছে। এইবিধ কবিতাত কেতিয়াবা ভালপোৱা ব্যক্তিজনক ইমান উদগুৰি দেখুওৱা হৈছে যে সাধাৰণ পাঠকে তেওঁক কবিৰ আকাংক্ষাৰ কেন্দ্ৰ বুলি ধৰিবই নোৱাৰে। সেইবুলি প্ৰেমৰ কবিতাবোৰ মস্তিষ্ক শীতল, অনৰ্থক পংক্তি নহয়। কল্পনা আৰু তাৰ দুৰন্ত গতিৰে কবিয়ে সহজেই

সমস্যা আৰু শংকা খেদি আগ বাঢ়িছে প্ৰেমৰ সকলো আৱেগকে উপভোগ কৰাৰ দিশত।

প্ৰেমৰ বেলিকা শংকা থাকেই, সমস্যাও বেছি। এমিলিৰ প্ৰেমৰ মাজতো ই বিদ্যমান। সেইবাবে তেওঁ বাঁৰে বাৰে প্ৰেমৰ ব্যৰ্থতাকে আঁকোৱালি ল'ব লগা হৈছে। হয়তো ইয়াৰ কাৰণ এমিলিৰ চৰিত্ৰ আৰু সমাজৰ লগত থকা দূৰ সম্পৰ্ক — যাৰ বাবে এমিলিয়ে কেতিয়াবা ৰোমাণ্টিক মিলনৰ পৰাও আঁতৰি আছে। কিন্তু এমিলিৰ আচল কাৰণ এতিয়াও উদ্ঘাটন হোৱা নাই, নহ'বও বোধকৰো। কাৰণ এমিলিৰ জীৱনীবোৰত ইয়াৰ বিষয়ে একো পাবলৈ নাই। মাথো আমি ক'ব পাৰো আৱেগ আৰু প্ৰেমৰ বহুতো কবিতাই এমিলিৰ এক গভীৰ ব্যগ্ৰতাক, এক চিত্তক প্ৰকাশ কৰে। কিন্তু তাতকৈ বেছি আমি এমিলিৰ জীৱনত বিচাৰি নাপাওঁ। ই এক বসহ হৈয়ে ৰ'ল।

এমিলিয়ে ত্ৰিছ বছৰমান বয়সতে প্ৰেম আৰু যৌনতাৰ ভয় আৰু মিশ্ৰিত অনুভূতিক লৈ 'In Winter in my Room' নামৰ কবিতাটো লিখিছিল। কবিয়ে এই কবিতাটোত কল্পনা আৰু তাৰ দুৰন্ত গতিৰে যি চিত্ৰ প্ৰকাশ কৰিছে সি সাধাৰণ প্ৰেমৰ কবিতা হৈ থকা নাই। প্ৰেম আৰু যৌনতাৰ এক সম্পূৰ্ণ চিত্ৰহে যেন ইয়াত প্ৰকাশ পাইছে। আন এটা জনপ্ৰিয় কবিতা 'I started Early-Took my Dog' -ত কবিয়ে প্ৰেম অথবা আৱেগক লৈ উৎপত্তি হোৱা সংশয়ক প্ৰকাশ কৰিছে। কিন্তু এসময়ত কবিৰ প্ৰেমৰ এনে এক পৰ্যায় আছিল যেতিয়া কবিৰ কল্পনাই আকৌ আনিলে এক আধ্যাত্মিক মিলন বা বিশ্বাস। এই মিলন বা বিশ্বাসৰ সেতু পৃথিৱী নতুবা স্বৰ্গতে সৃষ্টি হ'ল বুলিব পাৰি। অৱশ্যে কবিৰ প্ৰেমৰ জুই নিৰ্বাপিত কোনোদিনে হোৱা নাই।

চাৰি

এমিলি ডিকিন্সন ক্ৰমান্বয়ে প্ৰেমৰ জুইত বেছিকৈ দগ্ধ হ'বলৈ আৰম্ভ কৰিলে। কিন্তু কবিৰ কোমল হৃদয়ে জানো এৰিব পাৰে প্ৰেমৰ অনাবিল সাগৰ। কবিয়ে অনেক যত্নৰ মাজতো প্ৰেমৰ সঁতিটো বৈয়ে যাবলৈ দিলে — যেন অন্ত

কেতিয়াও নহ'ব। সঁচা অৰ্থত, সঁচা প্ৰেমৰ বন্ধন ক্ষীণ হ'ব পাৰে জানো! যিজন প্ৰেমৰ মাজত নিজে সোমাইছে তেওঁৰ বাহিৰে আনে ইয়াৰ সঠিক উত্তৰ দিব নোৱাৰে। এমিলিৰ প্ৰেম প্ৰকৃতাৰ্থতে হৃদয়ৰ সঁচা প্ৰেম, প্ৰেমিক যিয়ে নহওক কিয় প্ৰেমিকাৰ অন্তৰত উঠলিছে প্ৰেমৰ মধুৰতম স্মৃতি আৰু তাৰ প্ৰকাশ ঘটিছে কবিতাৰ মাজত। দৰাচলতে এমিলিৰ অনুভূতিৰ তৰংগ দৈৰ্ঘ্য বা Resonance খুবেই তীব্ৰ। এনে তীব্ৰ অনুভূতিয়ে আকৌ আনে গভীৰতাৰ অৰ্থ। কবিয়ে বিচাৰে প্ৰেমৰ অনুভূতি কিছুমানো যেন তেওঁৰ নিজস্ব হৈয়ে থাকক। ফলত কবিৰ প্ৰেমৰ কবিতাই বাস্তৱমুখী হ'বলৈ আবৃত্ত কৰে। অৱশ্যে এটা কথা নিশ্চিত যে প্ৰেমৰ কবিতাবোৰ বাস্তৱমুখী হ'বলৈ ন'লেও কিন্তু এমিলিৰ কবিতাৰ তলিয়েদি অনবৰতে খৰস্ৰোতা নদীৰ দৰেই প্ৰৱাহিত বিষাদ, ব্যৰ্থতা, কাৰুণ্য আৰু তাৰ মাজে মাজে নিজৰ বিৰুদ্ধে কৰা কেতবোৰ শ্ৰেষ্ঠমী অভিমতা। সেই ফালৰ পৰা এমিলিৰ কবিতাবোৰ এতিয়াৰ পৰা Pure Romantic কবিতা হৈ থকা নাই। ইয়াৰ উত্তৰণ ঘটিছে অন্য এক দিশত। এমিলিৰ 'Mine by the Right of the White Election' কবিতাটোকে তেওঁৰ প্ৰেমৰ কবিতাৰ অন্তিমটো বুলি ধৰিব পাৰি। ইয়াত কবিয়ে এটাই ভাব প্ৰকাশ কৰিছে যে ভালপোৱা ব্যক্তিজন শাৰীৰিকভাৱে উপস্থিত এই জীৱনত নাথাকিলেও তেওঁ সদায় সেই ভাল পাওঁ বোলাজনৰে কাষত আৰু এইটো মৃত্যুৰ পিছত অৱশ্যেই সম্ভৱ। ইয়াত কবিয়ে ভালকৈ উপলব্ধি কৰিছে যে মৃত্যুৰ পিছত দৈবৰে তেওঁক কিবা নহয় কিবা এটা কাৰণে নিৰ্বাচন কৰিবই। কবিৰ মতে এই যে মুক্তি – এইটো এটা শুভ নিৰ্বাচনহে (white election), ইয়াত আন প্ৰশ্ন নুঠে।

কিছুমান বাস্তৱ প্ৰমূল্যত জীৱন সদায় বৃহস্যময়। ইয়াৰ উদ্ঘাটন কোনোদিন হোৱা নাই। মৃত্যুৰ পিছতো সেয়ে জীৱনৰ দৈহিক আৰু আত্মিক সম্বন্ধ কেতিয়াবা ওপৰা-উপৰি হৈ পৰে। কিন্তু মৃত্যুৰ পিছত স্বৰ্গত কিবা এক মিলন সম্ভৱ হয় বুলিয়ে বিশ্বাস কৰা হয়। তাৰ বাবেই মানুহে আশ্ৰয় লয় ভগৱানক পূজা-অৰ্চনাৰে সন্তুষ্ট কৰা কামত। তেনে এজন ভক্তৰ কথা প্ৰকাশ পাইছে এমিলিৰ 'Of all the Souls that stand create' কবিতাটোত। এই কবিতাটোৰে সমকক্ষ আন দুটা জনপ্ৰিয় কবিতা 'Wild Nights-Wild Nights!' আৰু 'The Soul selects her own Society' - ত কবিয়ে পুনৰ প্ৰেমিকৰ কাষ চপাৰ আশা ৰাখিছে, যেন তেওঁ ঘটনাক্ৰমেহে কিছুদিন আঁতৰি থাকিব লগা হৈছিল। ইয়াৰ প্ৰথম কবিতাটোত কবিয়ে তেওঁ উল্লেখ কৰা প্ৰেমিকৰ স'তে এক দৈহিক অন্তৰংগ মুহূৰ্তৰ বাবে অপেক্ষা কৰিছে। গোটেই দৃশ্যটো কবিয়ে মেটাফৰৰ যোগেদি প্ৰকাশ কৰিছে আৰু

ইয়াৰ 'Water image' বোৰে সহজে মনত পেলায় পূৰ্বৰ 'I started Early-- Took my Dog' আৰু 'There Came a Day at Summer's Full' কবিতা দুটিলৈ। Wild Nights --Wild Nights' কবিতাটোত কবিয়ে সেই পূৰ্ণতাপ্ৰাপ্তিৰ আশা কৰিছে যিটো কবিয়ে আগৰ কবিতা দুটাত শংকাৰে চাইছিল আৰু মৃত্যুৰ পিছতহে সম্ভৱ বুলি ভাবিছিল। কবিতাটোৰ শেষত অৱশ্যে কবিয়ে উল্লেখ কৰিছে যে এইটো তেওঁ বাস্তৱৰ কথা কোৱা নাই – ই এক ফেণ্টাচীহে। হ'লেও কবিয়ে পুনৰ ইঁতাশাত ভাগি পৰা নাই, কাৰণ কবিয়ে প্ৰথমতে (কবিতাটোত) কোৱাৰ দৰে প্ৰেমিকৰ স'তে এক ৰাতি কটাবৰ বাবেই অপেক্ষা কৰিছে য'ত আৱেগ, অনুভূতিৰ কোনো প্ৰাচীৰ নাথাকিব আৰু য'ত আদিম আৰু আধুনিক সকলো আৱেগকে দুয়োজনেই ভগাই ল'ব পাৰিব। ইয়াত কবিয়ে নিজকে প্ৰেমিকৰূপেহে চিত্ৰিত কৰিছে – যেন তেওঁৰ প্ৰেমিকা বৈ আছে প্ৰেমিকৰ আহ্বানপাবলৈ, এক সঁচা পৰিৱেশ সৃষ্টি হোৱালৈ। আচলতে এমিলিয়ে এনে এক পৰিৱেশৰ বাবে বৰ আগ্ৰহেৰে বাট চায়। এই কবিতাটোৰ ভাবৰ লগত আন এক কবিতাৰ ভাবৰ সংঘাতৰো সৃষ্টি হৈছে। 'I had not minded--Walls' কবিতাটোত কবিয়ে দেখুৱাইছে যে সামাজিক নিয়ম-নীতি কিছুমানৰ বাবে তেওঁৰ সেই আশা কেতিয়াও পূৰণ নহয়।

'The Soul selects her own Society' কবিতাটো অৱশ্যে বিভিন্ন ধৰণে ব্যাখ্যা দিব পাৰি। 'There came a Day at Summer's Full' ত কবিয়ে স্বৰ্গত পূৰ্ণতাপ্ৰাপ্তিৰ আশা কৰে আৰু সেই পূৰ্ণতা এবাৰ সম্পূৰ্ণ হৈছে (?) 'Wild Nights' ত। 'The Soul selects' এই দুয়োটা কবিতাৰ মধ্যৱৰ্তী ভাব প্ৰকাশক। ইয়াত কবিয়ে কয় যে বিশেষ আৰু বহস্যময় এক পথেৰে তেওঁ সদায় সেইজন ব্যক্তিৰ লগতে আছে যিজনক তেওঁৰ আত্মাই একমাত্ৰ সহযোগী হিচাপে ৰাখি লৈছে। উল্লেখনীয় যে এই কবিতাটো কবিয়ে তেওঁৰ প্ৰেমৰ কবিতাবোৰৰ নিচিনাকৈ প্ৰথম পুৰুষত লিখা নাই; তেওঁ লিখিছে তৃতীয় পুৰুষত ধ্যানস্থ-ভাবৰ ভংগীত। আনহাতে এমিলিয়ে তেওঁৰ প্ৰেমৰ কবিতাবিলাকত বক্তাৰূপে কেতিয়াবা পত্নী, কেতিয়াবা কইনা সাজিছে। সাধাৰণতে তেওঁৰ এনেবোৰ প্ৰেমৰ কবিতা 'marriage poems' বুলিও কোৱা হয়। কিন্তু 'The Soul selects'-ত তেনে কোনো সম্বন্ধৰ উল্লেখ কৰা নাই। কাৰণ কবিৰ উপলব্ধি হৈছে এনেবোৰ সম্বন্ধ অৰ্থহীন। মাথো সৃষ্টিকৰ্তাৰ স'তে, সেই শক্তিৰ স'তে এক আত্মিক মিলনহে সম্ভৱ। ইয়াৰ কাৰণেই কবিয়ে আগতে 'মেৰিয়জ' কবিতাত যি ৰূপ, সাজৰ কল্পনা কৰিছিল সেই সকলোবোৰৰপৰা আঁতৰি আহিছে।

কবিয়ে ভাবিবলৈ লৈছে কল্পনাৰো উত্তৰণৰ দিশত। এক নিম্ন আসনৰপৰা সুউচ্চ কল্পনাৰ শিখৰলৈ এমিলিয়ে গতি কৰিছে।

এমিলি ডিকিন্সনৰ কবিতাত সমাজ চেতনাৰ ভাবো খুব প্ৰকট হৈ ধৰা দিছে। প্ৰেমৰ কবিতাৰ দৰে সামাজিক বিষয় লৈ লিখা কবিতাতো তেওঁ বাছি লোৱা মানুহৰ মূল্য কন কৰিছে। বহুত কবিৰ কাৰণে প্ৰেমৰ ইফালে-সিফালে চাবলৈ সমাজেই ঘাই থল হয় নতুবা সমাজ এনে এখনো ঠাই হয় য'ৰপৰা তেওঁলোকে আঁতৰি প্ৰেমৰ পৃথিৱীত ভৰি দিছে। এমিলিৰ সামাজিক ব্যংগ কবিতাবোৰে সমাজৰ বাহ্যিক আভৰণটোক সমালোচনা কৰে, য'ৰপৰা তেওঁ নিজেই প্ৰেম অনুভূতি লৈ আঁতৰি আহিব লগা হৈছে। 'I'm Nobody! Who are you!' তেনে এটা জনপ্ৰিয় কবিতা য'ত কিছুমান তৰল লেখকে পাব নলগীয়া মনোযোগ পোৱাৰ বাবে কবিৰ অসন্তুষ্টি ব্যক্ত হৈছে। আন ধৰণেৰে ক'লে, কবিয়ে ইয়াত সেইখিনি মানুহৰ চৰিত্ৰ আৰু ব্যৱহাৰ ব্যংগ কৰিছে যিসকলে 'কোনোবা' বোলাজনক বেছিকৈ চাবলৈ লৈছে।

'What Soft-Cherubic Creatures' আন এটা কবিতা য'ত কবিয়ে এক বিশেষ মানৱক গভীৰভাৱে পৰ্যালোচনা কৰিছে। কবিতাটোত এনে এগৰাকী ভদ্ৰ মহিলাক প্ৰকাশ কৰা হৈছে যি সমাজত এটা 'status'-ৰ দাবী কৰে কেৱল বাহ্যিক আচাৰ, সাজপাৰ আৰু ধৰণ-কৰণত। এই কবিতাটো শ্ৰেণেৰে পৰিপূৰ্ণও, কবিৰ মতে, মিহি আৰু অবুজ প্ৰকৃতিৰ চাৱনিৰে নাৰীয়ে প্ৰকাশ কৰে তেওঁলোকৰ লুকুৱাই ৰখা ভদ্ৰতা আৰু মিছা কোমলতা। অৱশ্যে এটা সময়ত তেওঁলোকে বাস্তৱ পৃথিৱীৰপৰা আঁতৰি যায় আৰু তেওঁলোকৰ আঁতৰি অহাৰ কাৰণো ব্যক্ত হয় বুলি কবিয়ে কৈছে।

আন এটা জনপ্ৰিয় কবিতা 'Much Madness is divinest Sense'-ত কবিয়ে ব্যক্তিগত দুখৰ প্ৰকাশ কৰিছে আৰু এক ভয়াবহ ব্যৱহাৰৰ প্ৰকৃতি আৰু স্বৰূপ ইয়াত ৰাখিছে। ইও এটা সামাজিক ব্যংগাত্মক কবিতা। কবিৰ ভাবে ইয়াত ব্যক্তিগত পৃথিৱীৰপৰা সামাজিক পৰ্যায়লৈ আগবাঢ়িছে।

সামাজিক পৰিৱেশ লৈ লিখিত আন তিনিটা উল্লেখনীয় কবিতা – The Popular Heart is a Cannon first', 'The Show is not the show' আৰু 'This quiet Dust was Gentlemen and Ladies'. ইয়াৰে প্ৰথমটোত কবিয়ে এক ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাক্ষৰ দিন উদ্‌যাপনৰ বৰ্ণনা দিছে যিদিনা ৰং-বহুইচৰ মাজত মাতাল হৈ দেশাত্মবোধৰ ধ্বনি তোলা হয়, বন্দুক ফোটোৱা হয়,

ড্ৰাম বজাই মাৰ্চ পাঠ কৰা হয়। দ্বিতীয় কবিতাটোত কবিয়ে 'I'm Nobody! Who are you!'-ত দেখুৱাৰ নিচিনাকৈ সামাজিক পৰ্যালোচনাকে দাঙি ধৰিছে। তৃতীয় কবিতাটোত কবিয়ে প্ৰকৃতিৰ গতিত এক নিকদিস্ট অৱস্থাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে; ইয়াত কবিয়ে সামাজিক বিষয় বা মৃত্যুক লৈ কোনো যত্নগা পাব খোজা নাই। তেওঁক যেন এক 'বিলিফ'ৰ প্ৰয়োজন। ইয়াত প্ৰকৃতিৰ গতিধাৰাত মানুহৰ গতিধাৰাও যে একে তাকে কবিয়ে অনুচ্চ সুৰত ব্যক্ত কৰিছে। আন এটা কবিতা 'I like to see it lap the Miles'-ত কবিয়ে মানুহ বা সমাজ কাকো আক্ৰমণ কৰা নাই। কবিয়ে কৈছে কিবা এক যান্ত্ৰিক পিশাচে যেন তেওঁৰ ঠাইখন পৃথিৱীৰপৰা কাঢ়ি লৈছে আৰু ই তেওঁৰ বাহিৰে সকলোকে আনন্দ দিছে, কিন্তু কবিক উদ্যোগিক সমাজৰদ্বাৰা ব্যংগ কৰা হৈছে।

তথাপি এটা কথা দেখা যায় যে এমিলিৰ সামাজিক বিষয়ক কবিতাবোৰ তেওঁৰ প্ৰেমৰ কবিতাৰ দৰে সৰল আৰু সমানে তাৎপৰ্যপূৰ্ণ নহয়। কাৰণ যিবোৰ বিষয়ে তেওঁৰ অন্তৰত প্ৰবল আৱেগৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে, যিবোৰে তেওঁক বুদ্ধিদীপ্ত তীক্ষ্ণ মনত গভীৰ ৰেখাপাত কৰিব পাৰে সেইবোৰ সামাজিক নহয়, প্ৰেম বিষয়কহে।

অৱশ্যে 'What Soft-Cherubic Creatures' আৰু 'She dealt her pretty words like Blades' কবিতা দুটিত সামাজিক ব্যংগভাৱ কিছুদূৰ হ'লেও প্ৰকট হৈছে কাৰণ প্ৰেমৰ কবিতাত যি 'টেনচনে' ক্ৰিয়া কৰিছে তেনেকুৱা খণ্ডেই আংশিকভাৱে ইয়াতো সহায়ক হৈছে।

পাঁচ

এমিলি ডিকিন্সনক বহুতেই নাৰীবাদী কবি বুলি ক'ব খোজে, বহুত বিচাৰে প্ৰেমৰ কবিতাপে, অনেকৰ বাবে দুখ আৰু যত্নগা প্ৰকাশ কৰা কবি আৰু কোনোবাই কয় মৃত্যুৰ, অমৰত্বৰ, ধৰ্মাধৰ্মৰ শব্দৰ খেল খেলা কবি। সি যিয়ে নহওক এটা কথা সত্য, এমিলি ডিকিন্সনৰ কবিতাত আছে কাব্য, কলা আৰু কল্পনাৰ অপূৰ্ব সংমিশ্ৰণ। ফলত তেওঁৰ কবিতাত এক শিল্প নিপুণতাৰ চানেকি পোৱা যায়। বিষয়বস্তু, প্ৰকাশভংগী নাইবা আন কাব্যিক বৈশিষ্ট্যৰ ফালৰপৰাও এমিলিৰ কবিতাবোৰে যথেষ্ট আলোচনাৰ থল সদায় বহন কৰে।

দুখ কাৰ জীৱনতনো নাই? দুখ নোহোৱাকৈ জীয়াই থাকিব পাৰে নে মানুহে? সম্ভৱতঃ ইয়াৰ উত্তৰ সদায় নেতিবাচক হ'বই লাগিব। কাৰণ দুখ, যন্ত্ৰণা, পীড়া মানৱ জীৱনৰ অংগাংগি সম্পদ। জীৱনৰ প্ৰত্যেক ৰূপতে যেন দুখ সুখৰে এক সম্পূৰ্ণ ৰূপ। হয়তো মানুহ ভেদে দুখৰ মাত্ৰাৰ উনৈছ-বিছ হ'ব পাৰে, কিন্তু দুখবিহীন মানুহ এজনো থাকিব নোৱাৰে। তাৰ ভিতৰত যিসকল বেছি সংবেদনশীল, তেওঁলোকৰ দুখৰ মাত্ৰা স্বাভাৱিকতে সাধাৰণ এজনতকৈ বেছি আৰু শ্ৰীবল। কবিৰ ভাবনা এনেয়ে তীব্ৰতৰ, দুখ আৰু যন্ত্ৰণাত পৰি ভাবনাই তীব্ৰতম হৈ কবিতাত ধৰা দিয়ে। কবিৰ দুখৰ আত্মপ্ৰকাশ ঘটে। এমিলি ডিকিন্সনৰ কবিতাতো ইয়াৰ প্ৰকাশ এনেকৈয়ে ঘটিছে আৰু কাব্যজগতত কবিয়ে দুখৰ মাজতে ইয়াৰ বিভিন্ন অৰ্থৰ উদ্ঘাটনত ব্যস্ত হৈছে।

এমিলিৰ যিবোৰ কবিতাত প্ৰেম, ভালপোৱা, প্ৰকৃতি আৰু ৰন্ধনা কেন্দ্ৰস্বৰূপ হৈছে তাৰ মাজতো দুখ-যন্ত্ৰণাৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। এমিলিৰ যন্ত্ৰণা আহিছে সৃষ্টিমুখী প্ৰক্ৰিয়াত, যন্ত্ৰণা কেন্দ্ৰীভূত হৈছে অপূৰ্ণ প্ৰেমত, সময় আৰু প্ৰকৃতিৰ চিৰন্তন বহস্যৰ উদ্ঘাটনতো যন্ত্ৰণাই ঠাই পাইছে। মৃত্যু, অমৃত্যুক লৈ যিবিলাক কবিতা এমিলিয়ে লিখিলে তাৰ মাজতো যন্ত্ৰণাই এক মুখ্য ঠাই পাইছে। আন ধৰণে ক'ব পাৰি যন্ত্ৰণাগৰুৰ কবিতাবোৰত প্ৰায়ে মৃত্যুৰ আৱিৰ্ভাৱ হয়। এনেদৰে এমিলিৰ যন্ত্ৰণা আৰু দুখৰ কবিতাবোৰক তিনিভাগত ভগাব পাৰি — যিবিলাকত দুখৰ কাৰণ হৈছে জীৱনত বঞ্চিত হোৱাটো, যিবিলাকে প্ৰকাশ কৰিছে খং আৰু ছালা আৰু যিবিলাক কবিতাত যন্ত্ৰণাদায়ক পীড়াই ক্ষতিপূৰণ বা আধ্যাত্মিক বিকাশৰ সূচনা কৰিছে।

এমিলিৰ ভালেমান প্ৰেমৰ কবিতাত এক বিশেষ ধৰণৰ যন্ত্ৰণাৰ উমান পোৱা যায়, কিন্তু এই যন্ত্ৰণা এনে প্ৰেমৰ কবিতাৰ মুখ্য বিষয় নহয়। এমিলিয়ে প্ৰেমৰ স'তে যন্ত্ৰণাৰো যে মুখামুখি হৈছে ই তাৰহে প্ৰমাণ। এনেকুৱা এটা কবিতা 'Renunciation—is a piercing Virtue'—ত কবিয়ে দুখৰ প্ৰকাশ কৰিছে, কিন্তু দুখৰ আচল অৰ্থ উদ্ঘাটন কৰা নাই। কবিৰ জীৱনৰ সমস্ত দুখ ইয়াত এক কবিয়ে নিজকে কেন্দ্ৰভাৱীৰ ৰাণী সাজিছে আৰু ইয়াত যন্ত্ৰণা আহিছে 'forbidding love'—ৰূপৰ। কবিৰ ভয়ো হয় কিৰ্জানি বসন্তৰ ৰূপ আৰু সজীৱতাই তেওঁৰ দুখৰ লগত মিলি যন্ত্ৰণাৰ মাত্ৰা বঢ়ায়। আনকি কবিয়ে ভয় কৰে চৰাইৰ গান আৰু ফুল থকা ফুলবোৰলৈ, সিহঁতেও কবিৰ পৰিস্থিতিটো বুজি যন্ত্ৰণা বঢ়াব পাৰে। ৰাণী কেন্দ্ৰভাৱী কবিৰ নিজৰে নাটকীয় প্ৰকাশ। কবিয়ে এটাই কথা প্ৰকাশ কৰিব বিচাৰে যে প্ৰকৃতিৰ সকলো বস্তুৱেই, ফুল আৰু সৰু সৰু জীৱবোৰো তেওঁৰ

যন্ত্ৰণাৰ প্ৰতি উদাসীন। সেয়ে কবিয়ে প্ৰকৃতিৰ বিৰুদ্ধে তীব্ৰ খং প্ৰকাশ কৰিছে। কবিৰ দুখৰ সীমা নাই অথচ প্ৰকৃতি উদাসীন, নিৰ্বিকাৰ। কি নিৰ্মম প্ৰকৃতি!

কবিৰ মানসিক যন্ত্ৰণা বাদেই, দৈহিক যন্ত্ৰণাবোৰো প্ৰকাশ কবিতাবোৰত। ল'ৰালিকালৰ বেছিভাগ কবিতাতে কবিৰ দৈহিক দুখৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। কবিৰ মন আৰু উৎকৰ্ষতাক প্ৰায়ে ঘৰখনে স্বীকৃতি দিব খোজা নাছিল আৰু তাৰ বাবেই কবিৰ দুখৰ জন্ম হৈছিল। কিন্তু কবি ডাঙৰ হৈ অহাৰ লগে লগে তেওঁৰ সেই মানসিক যন্ত্ৰণা বৃদ্ধি হ'ল। এটা সময়ত কবিৰ এই যন্ত্ৰণা অন্তহীন যন্ত্ৰণা হ'ল; কবিয়ে কেৱল ভুগিব লাগে কষ্টকটাব লাগে জীৱন। 'Plain-has an Element of Blank' এনে এটা কবিতা য'ত কবিৰ দুখ অন্তহীন ৰূপত প্ৰকাশিত হৈছে। ইয়াত কবিৰ অৰ্থাৎ ভুক্তভোগীৰ জীৱন যিদৰে কষ্টকৰ হৈছে তেনেকৈ সময়ো দুখৰ ৰূপত পৰিণত হৈছে। দুখৰ বাবেই জীৱন আৰু সময় একে হৈ পৰিছে। আনকি দুয়োটাই দুখৰ এক অনিশ্চিত ভৱিষ্যতৰ কথাহে এতিয়া জানে।

আন এটা কবিতা 'The Heart asks Pleasure-first'—ত কবিয়ে দুখৰ বৰ্ণনাও কৰিছে আৰু লগতে উপশমৰ বাবেও আশা কৰিছে। অৱশ্যে দুখ আৰু যন্ত্ৰণাৰ প্ৰত্যক্ষ প্ৰকাশ কিছু কম, কিন্তু ইয়াত যিখিনি মানুহে দুখৰ পৃথিৱীৰ জন্ম দিয়ে সিহঁতক সমালোচনা কৰা হৈছে। এমিলি ডিকিন্সনৰ সবাতোকৈ উল্লেখযোগ্য দুখৰ কবিতাটো হৈছে 'After Great Pain, a formal feeling comes'। এই কবিতাটোত কবিয়ে তৃতীয় পুৰুষৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে যদিও এইটো খুব ব্যক্তিগত কবিতা। কবিয়ে তেওঁৰ যন্ত্ৰণাৰ প্ৰটাগ'নিষ্টজনক আঁতৰৰপৰা লক্ষ্য কৰিছে আৰু তেওঁৰ মানসিক পৰিৱৰ্তন বুজাবৰ বাবে সিৰা, কলিজা, ভৰিৰ উপমাৰে কিছুমান চিত্ৰকল্পৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে। নীতিভূত অনুভূতিয়ে পৃথিৱীৰপৰা প্ৰটাগ'নিষ্টজনৰ প্ৰস্থান বুজায় আৰু যিখিনি মানুহে তেওঁক যন্ত্ৰণা দিছে তেওঁলোকক সমালোচনাৰ দৃষ্টিৰে চোৱাও হয়। কবিৰ ভিতৰত তেতিয়ক এক শৰ দাহন চলি থাকে, নাৰ্ভবোৰেই শোকাভিভূত ব্যক্তি হ'ব, কবৰৰ পৃথকো হয়। এনেকৈ কবিৰ অন্তৰখন যন্ত্ৰণাত ভাগি পৰিছে। কবিয়ে মাজে মাজে কিবা এক শক্তিৰ নাম লব খোজে। কিন্তু কি নাম লব সি কেতিয়াও স্পষ্ট নহয়। সময়ত যেন সেয়া নাহে। কবিৰ দুখ যেন অন্ত নহয়। আজি যিদৰে কবিয়ে দুখ-যন্ত্ৰণাত তিল তিলকৈ দহিছে কাইলৈও একেদৰে দহি থাকিব। ইয়াৰ পৰিৱৰ্তন নহয়। কবিয়ে ভাবে দুখ থাকিলেও কিছুদূৰ তেওঁ আগুৱাব। কিন্তু কবিৰ চেষ্টা বৃথা হয়। কবিৰ ভৰি যেন দুখত লৰচৰেই নহয়। ভৰিয়ে হেৰুৱায় গতি কৰাৰ শক্তি। অন্তৰতো আগতেই হেৰুৱাইছে। কবিতাটোৰ শেষৰফালে কবিয়ে দুখৰ পৰিৱৰ্তন বিচাৰিছে

যদিও সফল হ'ব পৰা নাই। এক ভয়ংকৰ নিঃসংগতাই কবিৰ পৰিত্ৰাণ মৰ্মমূৰ কৰিছে। পৃথিৱীখনতে যেন দুখ আৰু যন্ত্ৰণাৰপৰা উদ্ধাৰৰ উপায় লোপ পাইছে। ক'ত মানুহৰ পৃথিৱীত দুখৰ অন্ত হ'ব! যিমানেই চেষ্টা কৰা যায় সকলো ব্যৰ্থ হয়। কিবাকৈ এক ক্ৰূৰ দৃষ্টিয়ে যেন সকলো ধূলিসাৎ কৰি দিয়ে।

এমিলিৰ এনেকুৱা কেইবাটাও সৰু-বৰ দুখ যন্ত্ৰণাৰ কবিতা আছে। সিবোৰতো কবিৰ মূল ভাব একেখিনিয়েই। কবিয়ে যন্ত্ৰণাৰপৰা উদ্ধাৰ পাব পৰা নাই। কিন্তু এটা সময় আহিল, যেতিয়া কবিৰ মানসিকতাৰ পৰিৱৰ্তন ঘটিল। কবিয়ে আগতে যেনেকৈ প্ৰেম আৰু প্ৰকৃতিৰ কবিতাবোৰ লিখোঁতে ভাবিছিল দুখ-হতাশাৰ পিছত পূৰ্ণতা আহিব, প্ৰেমৰ পূৰ্ণতাপ্ৰাপ্তি হ'ব – তেনেকৈ কবিয়ে এতিয়াও ভাবিবলৈ ধৰিলে যন্ত্ৰণা আৰু দুখৰো কিবা এটা মীমাংসা আছে। কবিৰ মতে হয়তো ইয়েই দুখ-যন্ত্ৰণাৰ ক্ষতিপূৰণ। এমৰচনৰ চিন্তাত যিদৰে ক্ষতিপূৰণৰ কথা আছে এমিলিৰ ভাৱতো ইয়াৰ উৎপত্তি হ'ল। কবিয়ে ভাবিলে ল'লে প্ৰত্যেক জন্মৰ এটা ভাল সংযোগ আছে আৰু বেয়াৰ জন্ম নোহোৱাকৈ ভাল কেতিয়াও আহিব নোৱাৰে। ফলত কবিৰ কবিতাই অন্য দিশত গতি ল'লে। এটা চাৰি শাৰীৰ কবিতা 'A Death blow is a life blow to some'-ত কবিৰ এই নতুন দিশেই প্ৰকাশিত হ'ল। কবিৰ দুখ-যন্ত্ৰণাৰ কবিতাবোৰ ওৰ পৰিল। কবিয়ে ঘূৰি আহিল কিবা এক আশাৰ বুকুলৈ। কবিয়ে অৱশ্যেই নিশ্চিত নহয় যে তেওঁৰ সকলো যন্ত্ৰণা সমানেই আশাপূৰ্ণ হ'ব। তথাপি কবিৰ উত্তৰণ ঘটিছে। দুখ আৰু যন্ত্ৰণাৰ বুকুৰপৰা কবিয়ে জীৱন আৰু প্ৰজ্ঞাৰ নতুন দিশত বাট বুলিছে। কিন্তু এই কবিতাবোৰত কবিয়ে মৃত্যুৰ পিছত একো পাবলৈ বিচৰা নাই। জীয়াই থাকোঁতেই কিবা এটা পাবলৈহে কবিয়ে বিচাৰে। কবিয়ে জানে তেওঁ যি পাব সেয়া নিতান্ত সীমিত। 'I like a look of Agony'-ত কবিয়ে সেই সীমিত প্ৰাপ্তিৰ কথাকে কৈছে। এই দিশৰপৰা কবিৰ কবিতাবোৰৰো এক নতুন ধাৰা আহিল। এইখিনি কবিতাক কবিৰ প্ৰৌঢ়ত্বৰ কবিতা বোলা হয়। আন কথাত এইবোৰ হৈছে অমৰত্বৰ কবিতা।

ছয়

এমিলিৰ প্ৰৌঢ়ত্বৰ কবিতাবোৰত ঘাইকৈ মৃত্যু, অমৰত্বৰ অভিলাষ, ধৰ্মৰ প্ৰভাৱ প্ৰকট হৈছে। কীটছ আৰু হুইটমেনৰ কবিতাতো শুনিবলৈ পোৱা যায় মৃত্যুৰ পদধ্বনি, কিন্তু এমিলিৰ কবিতাত মৃত্যুৰ ক্ৰিয়া অলপ বেলেগ ধৰণৰ। তেওঁৰ

কিছুমান কবিতাই মৃত্যু যে অৱশ্যভাৱী তাক বুজায়, কিছুমানে আত্মাই মৃত্যুক পৰাভূত কৰিব পাৰে নে নোৱাৰে তাৰ এক নাটকীয় উপস্থাপন কৰে, কিছুমান কবিতাই অমৰত্বক পূৰ্ণমাত্ৰাই প্ৰকট কৰে আৰু আন কেতবোৰ কবিতাত স্পষ্ট হৈ পৰে মানৱ জীৱন আৰু ভাগ্যত ঈশ্বৰৰ প্ৰভাৱ। তেওঁৰ "I heard a Fly Buzz when I died" কবিতাটোৱে এই ক্ষেত্ৰত এক দিক্‌দৰ্শী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে। পাৰ্থিৱ সম্পদৰ প্ৰতি কবিৰ ভ্ৰূণৰ একেবাৰেই হেৰাই গৈছে, মৃত্যুৰ বুকুৰে তেওঁ নিজকে ভ্ৰূণসৰ কৰিছে। মানুহে হয়তো কবিৰ নিজা এক স্মৃতিকে মনত ৰাখিব – এয়া কবিৰ ভাব। কবিতাটোত মাখিৰ চিত্ৰকল্প প্ৰবল, মাখিৰ উপস্থিতি যেনেদৰে অকল্পনীয় তেনেদৰে এজনৰ মৃত্যুৱেও সাধাৰণ জীৱন প্ৰৱাহক বিচ্যুত কৰিব বুলি ভাবিব নোৱাৰি। মাখিৰ অনিশ্চিত গতিৰ স'তে কবিতাটোত কবিৰ মনৰ অৱস্থা উপস্থাপন কৰা হৈছে। মাখিয়ে পোহৰ আৰু আন্ধাৰ দুয়োটা অৱস্থাতে উৰি ফুৰি প্ৰকাশ কৰে যে মৃত্যু নিশ্চিত আৰু এই পৃথিৱীখন এৰিবলৈ প্ৰত্যেকেই সাজ হৈছে; কবিও বাদ নপৰে। এনেদৰে কবিৰ মানসিক উদ্বেগ, দোদুল্যমান অৱস্থা কবিতাটোত অতিশয় ব্যঞ্জনাধৰ্মী হৈছে।

এমিলিয়ে 'This World is not Conclusion' কবিতাটোত জীৱনৰ অমৰত্বৰ অভিলাষ আৰু সন্দেহ ঘূৰীভূত মুহূৰ্তৰ এক নাটকীয় সংঘাত উপস্থাপন কৰিছে। কবিৰ আস্থা যেন আশ্ৰয় অনুেষণকাৰী এক পক্ষী। কিন্তু সেই পক্ষীৰ বিচৰণে নোৱাৰে ধৰি ৰাখিব ভৱিষ্যতৰ স্বপ্ন। কবিৰ অমৰত্বৰ অভিলাষো যেন হতাশাগ্ৰস্ত পক্ষীক বিননি হৈ পৰে ঠিক তেনে মুহূৰ্ততে। কবিৰ আন এক কবিতা 'I know that He exists'-ত, হাৰমান মেলভিলৰ 'মবি-ডিক'ৰ কেণ্টেইন আহাৰৰ নিচিনাকৈ, ঈশ্বৰৰ অনুপস্থিতি বা পলায়নৰ বাবেই নিশ্কেপ হৈছে প্ৰচণ্ড ঋণ আৰু বিদ্বেষ। ধৰ্মীয় নেতাসকলক লৈ কবিয়ে ইয়াত শ্ৰেষ্ঠৰো অৱতাৰণা কৰিছে, বিদ্ৰোহপাত্ৰক শব্দই কেতিয়াবা সকলোকে থকা-সৰকাও কৰিছে। কবিৰ মতে ঈশ্বৰে এনে এক স্থানত অৱস্থান কৰে য'ৰপৰা তেওঁ মানুহৰ মূৰ্খামিবোৰ চাই পৰম তৃপ্তি লাভ কৰে আৰু মানুহে মূৰ্খামিৰ মাজত জ্বাৰদ্ধ হৈ থাকোঁতেই সময়-খেলৰ অন্ত পৰে। মানুহে বিচৰা অমৰত্ব বোধহয় সেইবাবেই ঈশ্বৰে দিব নিবিচাকে – মানুহৰ মূৰ্খামিবোৰ অৱধাৰিত আৰু তাৰ লগে লগে মৃত্যু অনিবাৰ্য।

এমিলিয়ে মৃত্যুৰ কেইবছৰমান পূৰ্বে লিখা 'Those-dying then' কবিতাটোত বিশ্বাস আৰু আস্থাৰ এক ব্যৱহাৰিক দৃষ্টিভংগী প্ৰকাশ পাইছে আৰু সেই দৃষ্টিভংগী উনৈশ শতিকাৰ আত্মাহীন অৱস্থাটোত বৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি বিবেচিত হৈছে। সেই সময়ত বেছিভাগেই ভাবিছিল মৃত্যুৱে মানুহক ঈশ্বৰৰ নিচেই

কাষ চপাই নিয়ে। কিন্তু দবাচলতে মানুহ আত্মহীন হোৱাৰ ই এক কৰু পৰিণতিহে। কবিৰ 'How many times these low feet staggered' কবিতাতো দেখা দিছে অমৰত্বৰ অনেক সমস্যাই। সমাধিস্থ কৰিবলৈ মৃতদেহ এটা কোঠাৰ মাজিয়াত গুৱাই থোৱা হৈছে আৰু তাক কেন্দ্ৰ কৰি কবিৰ মনে সময়ৰ বুকুৰ্জ অগা-পিছা কৰি ফুৰিছে। কবিতাটোত মৃত্যুৰ কথাটো স্পষ্ট কৰিবলৈকে কবিয়ে ব্যৱহাৰ কৰিছে এক দুৰ্গন্ধময় পৰিৱেশৰ চিত্ৰ। 'Safe in their Alabaster Chambers' প্ৰায় একে ধৰণৰ আন এটা কবিতা। মৃতসকলৰ বাবে পৃথিৱীৰ উৎসাহ-উদ্দীপনা একেবাৰেই অপ্ৰাসংগিক কথা— মৃত্যুৰ লগে লগে সকলো পৃথিৱীৰ বাবেই অলাগতিয়া। মৃত্যুৰ এক শক্তিশালী প্ৰকাশ তেওঁৰ 'The last Night that She lived' কবিতাটো। মৃত্যুশয্যাৰ এক আৱেগ-বিহ্বল প্ৰতিচ্ছবিৰে কবিতাটোত ঠাই পাইছে আৰু তাৰ মাজেদি কবিয়ে পৃথিৱীখনক অধিক বহুসাময় আৰু অমূল্য কৰি তুলিছে।

মৃত্যু, অমৰত্ব সম্পৰ্কে এমিলিৰ অটাইটকৈ আলোচিত কবিতাটো 'Because I could not stop for Death' কবিৰ বাবে মৃত্যু হৈ পৰিছে বেছি বহুসাময়। মৃত্যুৰ লগে লগে অমৰত্ব ঘূৰি নুফুৰিলেও অন্ততঃ ইয়াৰ প্ৰতিশ্ৰুতি কিছুমান নথকা নহয়। কিন্তু মৃত্যুৰ এনে 'কৃপা' দবাচলতে বিদ্ৰূপৰ বাহিৰে অন্য একো নহয় কাৰণ কৰ্মৰত জীৱন এটা থকা সত্ত্বেও মানুহক যে মৃত্যুৱে লৈ যাব সেইটো সম্পূৰ্ণ নিশ্চিত। সেয়ে মৃত্যুৰ অকণো ধৰা-চপৰা নাই, সদায়ে ইয়াৰ ওচৰত অগাধ ক্ষমতা, অপাৰ সময়। কবিয়ে বুজিছে মৃত্যুৰ ওচৰত জীৱনৰ দাবী কৰি কোনো লাভ নাই আৰু সেইবাবেই তেওঁ শ্ৰম আৰু জিৰণি দুয়োটাকে একাধৰীয়া কৰিছে। মৃত্যুৰ বাবে এই আটাইবোৰ অৰ্থহীন, মৃত নাৰীৰ কাষত পৃথিৱীয়েই অনৰ্থক। তেওঁ স্বাধীন গতি হেৰুৱালে, সময়ৰ বুকুত তেওঁৰ মৃতদেহে সমাধিত ঠাই পালে। কবিতাটোৰ সামৰণিত কবিয়ে কল্পনা কৰিছে যেন অতিথি আৰু চালুকসহ বথখন ঘূৰিয়ে আছে। আনকি মৃতদেহ সমাধিস্থ কৰাৰ বহুযুগৰ পিছতো দেখা গৈছে শৰীৰবিহীন আত্মাই অহৰহ চৌদিশে ভ্ৰমণ কৰিয়ে আছে। এই যে বথখনৰ অমৰত্বঃ ইও এটা খেলহে বা কেতিয়াবা সঁচা প্ৰতিশ্ৰুতি কিছুমান আঙুলিয়াই দেখুৱাব পাৰে। কবিৰ মতে অমৰত্ব প্ৰাপ্তিৰ প্ৰচেষ্টা এনেকুৱাই এক বহুসাময় অন্তহীন যাত্ৰা। অমৰত্ব বিষয়টোও যেন সঠিকভাৱে নিৰ্ণয় কৰিব নোৱাৰি। এমিলি ডিকিন্সনে 'Those not live yet' কবিতাটোতো অমৰত্ব সম্পৰ্কে তীব্ৰ ভাব প্ৰকাশ কৰিছে। কবিৰ মতে অমৰত্ব অন্য এক জীৱনৰ অৱস্থা আৰু সেই জীৱনত তেজ-মণ্ডহৰ শৰীৰৰ অকণো সম্বন্ধ নাই। 'Behind Me-dips Eter-

nity' কবিতাতো কবিয়ে অমৰত্বক প্ৰকাশ কৰিছে। কবিৰ ভাব — অমৰত্ব প্ৰাপ্তিলাভৰ প্ৰচেষ্টাই মানুহক পৰমপুৰুষৰ নিকট কৰে আৰু মানুহে বিচাৰে তেওঁ সদাস জীৱিত থাকক। কিন্তু বহুসাময় মাজত মানুহৰ লয় হয়, অমৰত্বলাভ হৈ পৰে সুদূৰৰ প্ৰহেলিকা। কবিৰ নিজৰো অৱস্থা তেনেকুৱাই। যন্ত্ৰণাকাতৰ তেওঁৰ বাঁতি, যেন মৃত্যুৰ পিছতো তাৰ নহ'ব কোনো পৰিৱৰ্তন। তথাপি কবিয়ে পৰোক্ষভাৱে কামনা কৰে — দুখৰ বাঁতি যেন পুৱায়।

এমিলিৰ মৃত্যু, অমৰত্ব আৰু ধৰ্মসম্পৰ্কীয় কবিতাৰ অৱশ্যে এক সুকীয়া বিকাশ নাই। তেওঁ জীৱনৰ দুখ-কষ্টৰ, পোৱা-নোপোৱাৰ বেদনাৰ মাজতে এই ধাৰা বিদ্যমান। তেওঁ ভগৱানক বিশ্বাস কৰিছিল আৰু ভাবিছিল একমাত্ৰ অমৰত্বইহে তেওঁৰ জীৱনক উজ্জ্বল কৰি ৰাখিব পাৰিব। বয়সপ্ৰাপ্তিৰ লগে লগে এমিলিৰ এই ভাব অধিক দৃঢ় হৈছিল আৰু জীৱনৰ শেষ বয়সত, বিশেষকৈ প্ৰৌঢ়ত কালত লিখা কবিতাবোৰত এই সুৰ তীব্ৰতৰ হৈ দেখা দিছিল। কিন্তু অমৰত্ব সম্পৰ্কে কবিৰ সন্দেহ শেষদিনলৈকে অপৰিৱৰ্তনীয় আছিল। আনকি ১৮৮৬ চনত প্ৰায় ৫৫ বছৰ বয়সত জন্মভূমি আমহাৰ্ষ্টত মৃত্যুবৰণ কৰাৰ কেইমাহমান আগতে লিখা সৰু সৰু কবিতাবোৰতো এমিলিয়ে সেই সন্দেহকে ঘনীভূত কৰিছিল। কিন্তু কবিৰ মৃত্যুৰ পিছত তেওঁৰ কবিতাবোৰে সেই সন্দেহক যেন দূৰ কৰিলে — এমিলিৰ কবিতাই তেওঁক অমৰত্ব দান কৰিলে। কবিৰ অমৰত্ব অভিলাষ সম্পূৰ্ণ হ'ল।

তৃতীয় অধ্যায়

কবি শ্যেলীৰ প্ৰতিভাত ভাৰতীয় চিন্তা-দৰ্শন

অতি চমু জীৱন-কাল হ'লেও এক কিশ্বদন্তীলৈ পৰিণত হোৱা ইংৰাজী সাহিত্যৰ অন্যতম কবি পাৰ্চি বিছী শ্যেলীৰ কবিতা যিমান বসাল আৰু পীড়াদায়ক তেওঁৰ জীৱন-কথাও সমানেই কৰুণ আৰু আশ্চৰ্য বসেৰে ভৰপূৰ। ১৭৯২ চনত জন্ম গ্ৰহণ কৰা শ্যেলীৰ শিক্ষাজীৱন ঘাইকৈ অক্সফোৰ্ডক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ় লৈছিল। সেই কালতে কবিয়ে জীৱনৰ কেতবোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ পথত থিয় দিছিল। ইতিমধ্যে তেওঁ নিবীৰবাদত বিশ্বাসী হৈ উঠিছিল। গতিকে অক্সফোৰ্ডত তেওঁ সেই সম্পৰ্কে কিছুমান প্ৰচাৰ-পত্ৰিকা বিতৰণ কৰে, ফলত অন্যান্যসকলৰ লগত শ্যেলীৰ মতবিশেষ ঘটে। তাৰ পৰিণামত শ্যেলীয়ে ত্যাগ কৰিব লগা হ'ল অক্সফোৰ্ড।

অকল সেয়াই নহয়, শ্যেলী ডাঙৰ-দীঘল হোৱা পৰিৱেশটোও আছিল সংঘাতপূৰ্ণ, আত্মাবে আবৰা। কেতিয়াবা কবিৰ মানসিক আৰু শাৰীৰিক দুখ একাকৰ হৈ পৰে। ব্যক্তিগত জীৱনো বেছি সময়তে মৰ্মান্তিক ধৰণৰ। হেৰিয়েট ৱেষ্টব্ৰক নামৰ ছোৱালী এজনীৰ সৈতে কম বয়সতে তেওঁৰ বিবাহ হৈছিল। কিন্তু সেই জীৱন সুখৰ নহৈছিল, বিফল হৈছিল বিবাহ। শেষত ছোৱালীজনীয়ে আত্মহত্যা কৰিলে। ইতিমধ্যে শ্যেলীৰ সম্বন্ধ এটা গঢ় লৈছিল মেৰী গডউইনৰ সৈতে। হেৰিয়েটৰ আত্মহত্যাৰ পিছত কবিয়ে গডউইনক দ্বিতীয় পত্নীৰূপে গ্ৰহণ কৰিলে। অৱশ্যে অজস্ৰ সংঘাত আৰু যন্ত্ৰণা মূৰপাতি লৈ কবিৰ বিব্রত বোধহে হ'ল। গডউইনক লৈ তেওঁ ঢাপলি মেলিলে চুইজাৰলেণ্ড আৰু ইটালীলৈ। তাত তেওঁ সুখকৰ স্মৃতি কিছুমান বুটলিবলৈ আয়োজন কৰিছিলহে মাত্ৰ তেনেতে আছিল বিপৰ্যয়ৰ সেই চৰম ক্ষণটো।

সি যি নহওক জীৱিত কালত বেছি জনপ্ৰিয়তা লাভ নকৰা সত্ত্বেও কবিৰ কবিতাবোৰ পিছত ক্ৰমান্বয়ে অধিক আলোচিত আৰু বহুল-চৰ্চিত বিষয় হৈ পৰিল। ইংৰাজ কবি ব্ৰেকতকৈও বেছি যন্ত্ৰণাময় তেওঁৰ কবিতাবোৰে পাঠককো

ডুবাই দিয়ে দুখৰ সাগৰত। ইয়াৰ মূলতে কবিৰ জীৱনবোধ : যি জীৱনবোধ তেওঁ অজস্ৰ উৎপীড়ন, অপাৰ যন্ত্ৰণাৰ মাজতো দুৰ্দমনীয় ইচ্ছাৰ হেতুকে অনুেষণ কৰিছে। সেইবাবে আনে জীৱনটো যেনেদৰে পাৰ কৰে কবিয়ে তেনেকুৱা জীৱন এটা স্বীকাৰ কৰিবলৈ অমান্তি হৈ পৰে। পৃথিৱীৰ প্ৰতিজন মানুহেই এনেকুৱা জীৱনবোধ আহৰণ কৰাটোও শ্যেলীয়ে বিচাৰে। কবিৰ ভাব— যদিহে উৎপীড়ন নিৰ্মূল কৰিব পৰা যায়, ক্ষমতা আৰু আসুৰিক শক্তিৰ বশৱৰ্তী হৈ মানুহক মানুহক কৰা যন্ত্ৰ, বিদ্বেষ, শোষণ নাইকিয়া কৰিব পৰা যায় তেতিয়াহ'লে জীৱনটো প্ৰেমৰ দ্বাৰা পৰিচালিত সুন্দৰ হৈ পৰিব। তেওঁৰ এই মানৱতাবাদী ধ্যান-ধাৰণা প্ৰকট হৈছিল যীচুখ্ৰীষ্ট আৰু দাৰ্শনিক প্লেটোৰ গভীৰ বচনবোৰ অধ্যয়ন কৰাৰ ফলত। শ্যেলীয়ে এই মানৱতাবাদী সুৰটো কবিতাবোৰত দিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছিল। প্ৰথম অৱস্থাত তেওঁ সফল হ'ব পৰা নাছিল, অনেক বাধাৰ সন্মুখীন হৈছিল। অৱশ্যে সেই বাধা অতিক্ৰম কৰিলে শ্যেলীয়ে।

কবিয়ে সফলতা লাভ কৰিলে 'প্ৰমিথুচ আনবাউণ্ড'ত। এই গীতি-নাট্যখনত কবিয়ে এচকাইলাছৰ ট্ৰেজেনীক মডেল হিচাপে লৈছে। জুপিটাৰে প্ৰমিথুচক কেনেকৈ এক শিলাখণ্ডত পৰিণত কৰিব বিচাৰে সেই কাহিনীৰ ভিত্তিত শ্যেলীয়ে দেখুৱাইছে দেৱতাৰ কাষতো মানুহৰ দুৰ্দমনীয় সন্তাই, প্ৰেমক সাৰথি কৰি পৰিচালিত হোৱা বাবে আৰু উৎপীড়নক কেতিয়াও স্বীকাৰ নকৰাৰ বাবে, আনকি ঈশ্বৰৰ নামতো সেই দৃঢ়তা অক্ষুণ্ণ থকা বাবেই, যুগে যুগে লাভ কৰিছে বিজয় তিলক। শ্যেলীৰ সেই গীতি-নাট্যৰ মৰ্ম মানৱৰ নৈতিক বিজয়ৰ সৰ্বোত্তম প্ৰতিফলন আৰু ইয়াৰ কাব্যৰ গীতিধৰ্মিতা আধুনিক সাহিত্যত অতুলনীয়।

শ্যেলীৰ কাব্য সদায়ে সধাৰণ মানৱৰ পৰা সুউচ্চত। তেওঁৰ কাব্যৰ উপাদানো গভীৰ, মূলৰপৰা নিগৰি অহা। তেওঁৰ চিত্ৰকল্পবোৰো সদায়ে অলীক বস্তু — বতাহ, মৃত পাত, শব্দ, ৰং, পানী ইত্যাদি। আনকি কবি কেতিয়াবা নিজেই — বতাহ, মৃত পাত, শব্দ, ৰং, পানী ইত্যাদি। আনকি কবি কেতিয়াবা নিজেই সাধাৰণ মানুহতকৈ বেলেগ এক সত্তালৈ পৰিণত হয়। কিছুমান কবিতাত তেওঁ প্ৰায়ে উভতি যায় জ্যোৎস্নাভৰা সাগৰৰ বুকুৰ এখন নাৱলৈ বা তেওঁ ইটালীৰ কোনো এক নিশাৰ নাৱৰ নিচিনা কাঁচি-জোনৰ মাজত বিচাৰি পায় আশ্ৰয়। এনে লাগে তেওঁৰ কবিতাৰ শাৰীবোৰ কেতিয়াবা পাহৰি গ'লেও চিত্ৰকল্পৰ টুকুৰাবোৰ মনত হৈ থাকে একেবাৰেই সজীৱ — যেন ব্ৰহ্মৰ বুকুৰ নাও এখনত এক চিত্ৰবন্দিত মূৰ্তি আৰু নাওখনত অহৰহ প্ৰজ্বলিত হৈছে এক বঁতি। কবিৰ 'টু এ স্কাইলাৰ্ক' কবিতাটোলৈ এবাৰ চালেই প্ৰগাঢ় হৈ পৰে সেই ভাব — "Hail to thee, blithe Spirit! / Bird thou never wert, / That from heaven, or near it/

Pourest they full heart/ In profuse strains of unpremeditated
art /.....What thou art we know not; / What is most like thee?
/ From rainbow clouds there flow not / Drops so bright to see
/ As from thy presence showers a rain of melody / ..... We
look before and after, / And pine for what is not; / Our
sincerest laughter/With some pain is fraught; / Our
sweetest songs are those that tell of saddest thought."

মূলতঃ শ্যেলীৰ কবিতাত আছে জীৱনৰ স্থায়ী সম্পদ, মানৱৰ চিৰবন্দিত
অনুষংগ। তেওঁৰ সুনিৰ্মল সত্তাই পুনৰ মানৱ জীৱন প্ৰতিভাত হৈ পৰিব পৰা
মানৱীয় উৎকৰ্ষৰে দৰ্শন এক মানৱীয় মূৰ্তি লাভ কৰিছে কবিতাবোৰত।

শ্যেলীৰ কবিতা সম্পৰ্কত এটি অতি কম আলোচিত বিষয়, 'অথচ পৰম
ঐশ্বৰ্যমণ্ডিত অধ্যায়— তেওঁৰ কবিতাত বা প্ৰতিভাত আহি পৰা ভাৰতীয় চিন্তা-
দৰ্শনৰ প্ৰভাৱ। কবিৰ জীৱনত এই সম্পৰ্কই কেনেভাৱে গঢ় লৈ তাক গমি-পিত্তি
চাবলৈকে আটুনি কেতবোৰ ঐতিহাসিক পটভূমিও থোৱতে বিচাৰ কৰিব লাগিব।

প্ৰাচীন গ্ৰীচ আৰু ৰোমদেশত উদ্ভৱ হোৱা ক্লাছিকেল প্ৰথাৰ প্ৰসাৰতা খুবেই
ব্যাপক। সেই বাবে অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে ই নিজৰ কবি লব পাৰিলে সমগ্ৰ
বিশ্বক। বিশেষকৈ ঊনবিংশ শতিকাকো নিৰ্ণয় কৰিবলৈ ধৰিলে এই ক্লাছিকেল
প্ৰথাই। কিন্তু প্ৰাচ্যত সেই একেটা সময়তে মূৰ দাঙি উঠিবলৈ ধৰিলে আন এক
চিন্তাধাৰাই। প্ৰাচ্যৰ বিভিন্ন দেশত জীৱন, সমাজ, সাহিত্য-সংস্কৃতি সকলোতে
আছিল এক নতুন প্ৰৱাহ। জন্ম হ'ল এক সাংস্কৃতিক বিপ্লৱ। চৌদিশে বিয়পি
পৰিল ইয়াৰ অৱিনশ্বৰ প্ৰভাৱ। পাশ্চাত্য জগতখনো নোৱাৰিলে হাত সাৰিব।
ক্ৰমান্বয়ে প্ৰভাৱিত হ'ল ভালেমান উপত্যকা, সেইসকল সাধক যাৰ হাতত সাৰ
পাই উঠিছে খোজে এটি অনামী বাঁহী। ৰোমান্টিকতাৰ পৰা আঁতৰি আহিবলৈ বিচৰা
বহুত লেখকেই জনালে আদৰ্শ এই নতুন প্ৰৱাহক। পুৰণি ধাৰাৰ মাজত থাকিও
তেওঁলোকৰ অত্যাগ্ৰ হেঁপাহ — প্ৰাচ্যৰ মহিমামণ্ডিত উপাদানেই কবিৰ শাস্ত
জীৱন। কবি কীটছ আৰু শ্যেলী সেই সময়ত 'হেৰেনিজম'ত আবদ্ধ, ভাবিব-
নোৱাৰা ধৰণে সনাপিতিকা। কিন্তু প্ৰাচ্যৰ জকমকীয়া আকাশ দেখি নোৱাৰিলে
তেওঁলোক বৈ থাকিব। মন দিলে এৰি মহাসমুদ্ৰৰ বুকুত। প্ৰাচ্যক আপোন কবি
নিজৰ গানৰ বিষয় কৰি শ্ৰোতৃসকল পান কৰিবলৈ আহিল তেওঁলোক।

সেই সময়ত প্ৰাচ্যৰ আকৰ্ষণৰ মূলতে ভাৰতবৰ্ষ। ভাৰতৰ মাটি, পানী, বায়ু,
ভাৰতীয় জীৱন, ভাৰতীয় সংস্কৃতিয়ে সদায় বিদেশৰ চকুত লাগে, হৈ পৰে কোনো

এক বিশেষ কাৰ্যৰ লক্ষ্য বিন্দু। কবি শ্যেলীৰ আকৰ্ষণৰ কাৰণ সেইটোৱেই, ভাৰতে
মাতে কবিক, অন্তহীন আশাৰে ব্যাকুল হৈ পৰে শ্যেলী। এসময়ত বাইৰণৰ মনত
জাগিছিল স্বদেশৰ প্ৰতি বৈৰাগ্যভাৱ। শ্যেলীৰো হ'ল একেই দশা। স্বদেশৰ বুকুত
শ্যেলীৰ পৰিচয় ঘটিল সমাজবিৰোধী, অবাস্তৱবাদী, নাস্তিক ব্যক্তিকপো। নিজৰ
দেশে দিয়া এনে উপহাসত (?) স্বাভাৱিকতে ক্ষুব্ধ হ'ল কবি। পৰিত্ৰাণক উপায়
ভাবিলে তেওঁ। সাজু হৈ পৰিল যি কোনো মুহূৰ্ততে দেশ এৰিবলৈ। সেই দিনতে
শ্যেলীৰ বন্ধু পিক'কলৈ মনত পৰিল। বন্ধুলৈ লিখিলে কবিয়ে— ভাৰতত কাম
কৰিবলৈ তেওঁ আগ্ৰহী, যি কোনো এটা চাকৰিকে খুব প্ৰয়োজন। ইষ্ট ইণ্ডিয়া
কোম্পানীত পিক'কে কৰ্মৰত তেতিয়া। গতিকে শ্যেলীক এটা চাকৰি দিয়াটো খুব
টান কাম নহয় যদিও সেই সময়ত কোম্পানীৰ কিছুমান অসুবিধাই দেখা দিছিল।
পিক'কে শ্যেলীক সেই কথাটোকে জনাই লিখিলে যে কোম্পানীয়ে কিছুদিনলৈ বন্ধ
ৰাখিবলগীয়া হ'ল চাকৰিৰ নিযুক্তি। পিক'কৰ চিঠি পোৱাৰ লগে লগে কদ্ধ হ'ল
শ্যেলী, বাধ্য হ'ল সলনি কৰিবলৈ পৰিকল্পনা। সেয়েহে কৰ্মসূত্ৰে বন্ধিত হৈয়ে ৰ'ল
ভাৰতবৰ্ষৰ কবিগৰাকী। ভাৰতৰ আপোন গোন্ধ, স্পৰ্শত কবিয়ে নাপালে লবলৈ
নিচেই কাষৰপৰা।

কিন্তু শ্যেলীৰ মনত ভাৰত-প্ৰীতিভাৱ উদয় হৈছিল বহুদিনৰ পূৰ্বেই।
ভাৰতক কেন্দ্ৰ কৰি প্ৰকাশিত বিভিন্ন কিতাপ, প্ৰবন্ধ অধ্যয়নৰ যোগেদি শ্যেলীয়ে
নিজৰ ভিতৰতে গঢ়িছিল এক পূৰ্ণাংগ ছবি। ভাৰতৰ বিষয়ে সেই সময়ত কি
প্ৰকাশিত হোৱা নাছিল। ছেগেল ব্ৰাদাৰ্ছ, স্ক'পেনহৰ, ডুপাৰ্ণ, উইলকিন্স আৰু জনুছ
প্ৰভৃতি লেখকে মূল্যবান বচনা আগবঢ়াইছিল ভাৰতীয় সংস্কৃতি আৰু সাহিত্যৰ
ওপৰত। অকল সেয়াই নহয়, তেওঁলোকে অনুবাদ কৰিছিল কেইবাখনো মহাকাব্য।
ৰবাৰ্ট চ'ৰ্থ, থমাচ ম'ৰ নিচিনা লেখকেও হাত মিলালে এই কাৰ্যত। তেওঁলোক
দুজনে প্ৰধানকৈ আগবঢ়িল গল্পৰ এটা ধাৰাৰে, এক বিশেষ উদ্দেশ্য লৈ ভাৰতৰ
বুকুত কৰিলে বিচৰণ। গল্পবোৰত তেওঁলোকৰ উপাদান হ'ল ভাৰতৰ বিভিন্ন
আখ্যান-উপাখ্যান, বিভিন্ন ৰং-বিৰঙৰ চিত্ৰ, স্থানীয় সুৰ আৰু আন আন মনোৰম
সামগ্ৰীসমূহ। কবি শ্যেলীয়েও গ্ৰহণ কৰিলে সেই সুযোগ, তেওঁৰ কবিতালৈ আহিল
ভাৰতীয় উপাদান, ভাৰতীয় সংমিশ্ৰণ। অনেক ভাৰতীয় প্ৰতীক, চিত্ৰকল্প, ৰীতি-
নীতি, ভাৱধাৰাই শ্যেলীৰ কবিতা কৰিলে ঐতিহ্যমণ্ডিত, ভাৰতীয় জীৱনৰ বৃণাঢ্য
প্ৰকাশ। শ্যেলীৰ কাব্য জীৱনটো লক্ষ্য কৰিলে এনে লাগে যেন তেওঁৰপৰা
ভাৰতীয় মাটি, বালি, পানীৰ গোন্ধ সুদূৰত নহয়, তেওঁৰ কাষেৰেই প্ৰৱাহিত এক
ঐশ্বৰ্যমণ্ডিত ধাৰা সেইটো। কবিৰ 'এল্যাস্টৰ' (Alastor)-পৰা 'দী ট্ৰায়াল্ফ অব্

লাইফ' (The Triumph of Life)-লৈকে কাব্য জীৱনৰ গোটেই ধাৰাটোতে বিদ্যমান ভাৰতীয় প্ৰভাৱ। মাথোঁ তাৰ সৈতে নিবিড়ভাৱে জড়িত হৈছে কবিৰ মানসিক স্তৰৰ বিকাশৰ ধাৰা এটা। কবিৰ বাবে পোনতে ভাৰতৰ আকৰ্ষণ স্বতঃস্ফূৰ্ত, পিছলৈ ই পৰিৱৰ্তিত হ'ল গভীৰ বিশ্বাসত। অকল সেয়াই নহয়, কবিৰ বাবে এইটো হৈ পৰিল জীৱনৰ অন্তিম ইচ্ছা। এক অজান বুজাপৰাৰ মাজেদি ভাৰতীয় চিন্তাধাৰা হ'ল ইংৰাজ কবিৰ জীৱনৰ গভীৰ অনুভূতি। ভাবি অভিভূত হওঁ এয়া কবিৰ কেনে চৰম পৰিণতি। স্পৰ্শৰ পৃথিৱী আৰু ধাৰণাৰ জগতখনৰ কিমান প্ৰভেদ! অথচ কবিৰ বাবে কোনোদিনেই নহ'ল এয়া বাধাৰ প্ৰাচীৰ। সহজ কথাত সেইটো ভাৰতীয় চিন্তাধাৰাৰ প্ৰমূলা বা ভাৰতীয় দৰ্শন। শ্যেলেীৰ মানসিক বিকাশত সেই প্ৰমূলাই শীৰ্ষবিন্দু। তেওঁৰ এড'নিস (Adonais) কবিতাটোত ফুটি উঠিছে সেই ভাব। একদিশৰপৰা সমালোচকসকলে ইয়াকে কৈছে প্লেট'নিজমৰ প্ৰতিফলন, পিছে ই প্লেট'নিজমৰ বহু উৰ্দ্ধত, কবিৰ এক আত্মজ্ঞ প্ৰকাশহে।

সত্য কথা শ্যেলেী ভাৰতীয় ভাবাদৰ্শৰ নিকট হৈছিল, কিন্তু তেওঁ আগবঢ়া পথটো তেতিয়াও আছিল গ্ৰীক। গ্ৰীক তেওঁ জন্মসূত্ৰে পোঁৱা পাশ্চাত্য পটভূমি। কেইবাজনো ইংৰাজ সমালোচকেও দাঙি ধৰিছে ইয়াৰ যুক্তি। দেখা যায় শ্যেলেীয়ে পাশ্চাত্যৰ পটভূমিত থাকিয়ে যি ভাৰতীয় ভাবাদৰ্শ কৰিলে আহৰণ সেয়া সম্ভৱ হৈছে তেওঁৰ একমাত্ৰ পৈণত আৰু দুঃসাহস গুণৰ বাবেহে। ঔপন্যাসিক লবেলৰ কেৱলো এনে হোৱাটো লক্ষ্য কৰিছোঁ আমি। অৱশ্যে এইটোও সত্য যে যিকোনো লিখকৰ ক্ষেত্ৰতে এনেকুৱা ঘটনা ঘটিব পাৰে যদি তেওঁ লেখকৰ মহত্ব সত্তাৰ পৰাকী। কবি শ্যেলেীৰ অভাৱ নাছিল এনে গুণৰ। সৰল, ভাবপ্ৰৱণ, জিজ্ঞাসু মন তেওঁৰ সদায়ে। মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ সত্যান্বেষণক এনে গুণসমূহে কৰি তুলিছে অতিকৈ নিৰ্মল। আনকি প্ৰতীক্ষবাদৰ মাজত সত্যান্বেষণ কৰোঁতেও শ্যেলেীৰ সৃষ্টিধৰ্মিতাই তেওঁকহে কৰিছে অধিক বহস্যময়। কবিৰ জীৱনৰ বিভিন্ন স্তৰৰ বৰিতাতে বিদ্যমান সেই সেই গুণ যিয়ে কবিৰ ভাব আৰু স্থায়িত্বক এক দিশলৈ অহৰহ ধাৰিত কৰিছে। যেন তাৰপৰা কবিৰ নাই কোনো পৰিত্ৰাণ। 'Alastor' কবিতাত কবিৰ সেইভাব হৈ উঠিছে উজ্জ্বল— "Art and Eloquence/And all the shows o' the world are frail and vain / To vain / To weep a loss that turns their lights to shade .... Nature's vast frame, the web of human things / Birth and the grave, that are not as they were." (II, 710-20)

একেদৰে কবিয়ে 'Adonais' কবিতাত কৈছে— "The One remains, the many change and pass .... If thou wouldst be with

that which thou dost seek ! / Follow where all is fled." (LII, 460-66). আন এক বিখ্যাত কবিতাত শ্যেলেীয়ে কৈছে এনেদৰে— The awful shadow of some unseen Power / Floats though unseen among us ...." (Hymn to Intellectual Beauty, II, 1-12).

উনবিংশ শতিকাত পাশ্চাত্য জগতলৈ বিস্তাৰিত হোৱা ভাৰতীয় ভাবধাৰাই বহুত বিদেশী লেখককে কৰিছিল উদুদ্ধ। সেই লেখকসকলে অনুবাদৰপৰাই ঘূৰি কৈ প্ৰাচ্যৰ এই দেশখনৰ অতুলনীয় বৈভৱ আহৰণ কৰিছিল। কবি শ্যেলেীও উপকৃত হৈছিল ভাৰতীয় ভাবধাৰা আমদানিকৰী এজন লেখকৰদ্বাৰা। তেওঁ আছিল ছাৰ উলিয়াম জনছ। তেওঁৰ অনূদিত গীতিকবিতা আৰু প্ৰকাশিত Hymns বিলাকে বৰকৈ আমনি কৰিলে কবি শ্যেলেীক। আগৰেপৰাই শ্যেলেীৰ মনত উখল-মাখল ভাৰতৰ প্ৰীতিভাব, জনছৰ অনুবাদে আনিলে উপযুক্ত সময়ত উপযুক্ত উপকৰণ। শ্যেলেীয়ে লাভ কৰিলে ভাৰতীয় ব্ৰহ্ম। তেওঁৰ 'Hymn to Intellectual beauty'-ৰ লগত সেই কাৰণে দখা পাওঁ জনছ অনূদিত 'Hymn to Narayan'-ৰ অভূতপূৰ্ব মিল। এসময়ত অধ্যাপক হিউট নামৰ এজন বৃটিছ গৱেষকে শ্যেলেীৰ এই দিশ লৈ আলোচনা কৰিছিল, আলোচনাৰ শেহতহে নহ'ল তাৰ পিছতো। আৰম্ভ হ'ল অন্তহীন গৱেষণা, সমালোচনা। তেওঁৰ 'Hymn to Apollo' ৰ লগত পোৱা গ'ল জনছৰ 'Hymn to Apollo'-ৰ নিবিড় সম্পৰ্ক। উদাহৰণস্বৰূপে আঙুলিয়াব পাৰি 'Hymn to Apollo'-ৰ কেইটা শাৰী— "I feed the clouds, the rainbows and the flowers / With their aethereal colours; the moon's globe / And the pure stars in their eternal bowers / Are cinctured with my power as with a robe / Whatever lamps of Earth or Heaven may shine / Are portions of one power, which is mine." জনছে 'Hymn to Surya'-ত লিখিছে : "Fountain of living light / That o'er all nature streams / Of this vast microcosm both nerve and soul / Whose swift and subtle beams / Eluding mortal sight / Pervade, attract, sustain th' effulgent whole."

পৰম আশ্চৰ্যৰ কথা কিছুমান ভাবৰ মিল থাকে কোনো কোনো কবিৰ মাজত কেতিয়াবা। তেওঁলোকে ভাবৰ ধৰণ ভিন্ন হ'ব পাৰে, পৰিৱেশ ভিন্ন হ'ব পাৰে, কিন্তু প্ৰধানতঃ কেন্দ্ৰাভিমুখী নোহোৱাকৈ থাকিব নোৱাৰে এজনৰ ভাবো। প্ৰকৃতিৰ কবি বৰ্ভছৱৰ্থ আৰু শ্যেলেীৰ মাজতো নোহোৱা নহয় তেনে ভাব। বিশ্ব-

ব্রহ্মাণ্ডৰ অস্তিত্ব, ইয়াৰ ঐশ্বৰিক প্ৰভাৱ, নিৰ্ণয় স্থিতি এজনে বুজে যেনেকৈ তেনেকৈ আনজনেও কবি হিচাপে কৰে সেই একেই অনুভৱ, একেই পাৰস্পৰিক সম্পৰ্ক হৈ পৰে প্ৰগাঢ়। আৰু সেই সম্পৰ্কৰ বাবেই দুয়ো ওলাই আহিছে একেখন সমাজলৈ, একেই পৃথিৱীত হৈ পৰিছে ৰোমাণ্টিকতাৰ সতীৰ্থ দুয়ো। ভাবি আচৰিত লাগে দুয়োজনে কি সাহস আৰু প্ৰত্যয়েৰে মহিমামণ্ডিত কৰি থৈ গৈছে ইংৰাজী সাহিত্য, ইংৰাজী কবিতাৰ ধাৰা। দুয়োজনেই বিশেষতঃ ইংৰাজী কবিতাক দিলে এক সঁচা দৰ্শন। দুয়ো এক দৰ্শনৰ নিৰ্মাণ কৰি অথবা এক এক থিয়লজিব জৰিয়তে প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে কবিতাৰ আদৰ্শবাদ আৰু ঐক্য। ৱৰ্ডছৱৰ্থৰ কবিতাবিলাকলৈ লক্ষ্য কৰিলে আমি তাত দেখো সেই একেটাই ভাব : I have felt / A presence that disturbs me with the joy.... "তেনেকৈ একেই তাৎপৰ্য শ্যেলীৰ কবিতাতো পৰিলক্ষিত। শ্যেলীয়ে কৈছে— That light whose smile kindles the Universe / That Beauty in which all things work and move..." কাব্যানুৰাগী পাঠক মাত্ৰেই সেয়ে জানে কি এক দুৰন্ত বাসনাৰ মাজত দুয়োজন কবিৰ মাজত কিছুমান সমলে পাইছে যুগপৎ স্থান। এক বিন্দু, এক লক্ষ্যলৈ ধাবমান হৈছে দুয়োজন কবি। চিন্তা আৰু প্ৰেম, প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্য আৰু মানৱ ভাগ্যৰ মাজত ঘটিছে তাৰেই অপূৰ্ব প্ৰকাশ। কবি ৱৰ্ডছৱৰ্থে এই সাঁথৰ গ্ৰহণ কৰিছে বাস্তৱবাদত, শ্যেলীয়ে অনুকৰণ কৰিছে তাক আদৰ্শবাদীৰূপে। কিন্তু পৰম আনন্দৰ কথা দুয়োজন কবি বন্দী একেটা সাঁথৰতে, উত্তৰ পাইছে বিচাৰি এবেটাই দুয়ো। 'ৰোমাণ্টিজম'ৰ প্ৰভাৱ ৱৰ্ডছৱৰ্থ, শ্যেলী, কীটছ, কলৰীজ, বাইৰণ প্ৰত্যেকৰ কবিতাতে, সেই বুলি এইটো নহয় যে সকলোৰে কবিতাত প্ৰকাশ ঘটিছে একেদৰে। প্ৰত্যেক কবিৰে আছে নিজস্ব পদ্ধতি, নিজা পথ।

কবি শ্যেলীৰ পদ্ধতি আৰু পথটোও নিজস্ব, নিজস্ব ভাব আৰু অনুৰণ। তেওঁৰ এই ভাব ভাৰতৰ, ভাৰতীয় বিষয়বস্তুৰেই অনুৰণৰ পথ। ভাৰতৰ ওপৰত শ্যেলীৰ এই আস্থা সুগভীৰ, দীৰ্ঘায়ত সেই কথা অতি স্পষ্ট। তেওঁৰ এই আস্থাৰ কথা আমি পাওঁ তেওঁ বন্ধু থমাছ মিউনলৈ লিখা এইখিনি অংশত। তেওঁ লিখিছে— "The volume of which you speak, if it resembles the 'Pindarees' (sketches in Hindoostan with other poems), I cannot doubt, is calculated to produce a considerable sensation. That poem is highly fit for popularity, considered in its subject, there being a strong demand in the imagination of our contemporaries for the scenery and situations which you have studied ..." (Letters No. 361, April 16, 1820).

জলৰ মাটি, পানী, বায়ুৰ গোল্ফ সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু। শ্যেলীৰ বাবে ভাৰতীয় প্ৰাকৃতিক গোল্ফবোৰ হৈ পৰিল চিৰশাস্ত, চিৰআপোন। কবিতাবোৰত কবিয়ে সুমুৱাই ল'লে তাৰ অৰ্ণৱ ব্যঞ্জনা। তেওঁৰ 'Queen Mab', 'Hellas', 'The Triumph of Life' আৰু 'Fragments of an Unfinished Drama'-ৰ কথা এই প্ৰসংগত উল্লেখনীয়। বিশেষকৈ 'Fragments of an Unfinished Drama' কবিতাটোত তীব্ৰতৰ ভাৰতীয় স্থানীয় চিত্ৰ, ৰং, ৰূপ, চৰিত্ৰ, পুৰিবেশ আদিৰ সমাগম। তেনেদৰে 'Triumph of Life'-ৰ 'Chariot'-ৰ চিত্ৰকল্প সমসাময়িক প্ৰাচ্যবিদে বৰ্ণনা কৰা জগন্নাথৰ ৰথ বা 'Chariot'-ৰ লগত মিলে। 'Alastor' কবিতাৰ 'Veiled Maid' আৰু 'Prometheus Unbound'-ৰ 'Asis' ভাৰতীয় গৃহ আৰু পটভূমিৰে সফল চিত্ৰায়ণৰ বাবে হ'ব পাৰেনে অনু. কিবা! অকল সেয়ে নহয়, Queen Mab' কবিতাত সিঁচৰতি হৈ আছে শিৱ, কামদেৱ, বুদ্ধ আৰু স্বয়ং ব্ৰহ্মৰ উল্লেখ। উইলিয়াম জনছে তেওঁৰ Asiatic Researches গ্ৰন্থৰ ৰচনাবোৰতো ভাৰতীয় ফুলৰ বন্দনাত কৰিছে বৰ্ণনা 'ইণ্ডিয়ান চাৰাণ্ডি'ৰ চম্পক গোল্ফৰ কথা। অকল সেয়ে নহয় একেবাৰে শেষ কথা, শেষ কথা শ্যেলীয়ে ভাৰতীয় ৰূপ-ৰস-গোল্ফ আপোন কৰি লৈছে হাতে-হিমজুৰে।

জনছৰ পুৰাই নহয়, সমসাময়িক কালত প্ৰাচ্য চিন্তাধাৰাক লৈ প্ৰকাশিত সৃষ্টিমূলক অন্যান্য লিখনিৰ পৰাও নিজৰ কৰি সমল লৈছে শ্যেলীয়ে। ইয়াৰদুৰাই কবিৰ ভাৰতীয় ধ্যান-ধাৰণা বৃদ্ধি পোৱাৰ লগতে 'ইমাজিনেচন' প্ৰভাৱিত হৈছে গভীৰভাৱে। কবিৰ এনে প্ৰভাৱিত ব্যাপ্ত চেতনাৰ প্ৰমাণ দাঙি ধৰে তেওঁ বন্ধু Hogg-লৈ লিখা এখন চিঠিয়ে। কবিয়ে লিখিছে— ....Have you read a novel - 'The Missionary' by Miss Owenson? It is a divine thing Luxima, the Indian priestess, were it possible to embody such a character is perfect. 'The Missionary' has been my companion for sometime. I advise you to read it." কবি শ্যেলীৰ সুতীক্ষ্ণ, জাগ্ৰত চেতনাৰ প্ৰাকল্য আছে ইয়াতে নিহিত। প্ৰাচ্যৰ দৰ্শনত কবিয়ে যেন বিচাৰি পাইছে এক বুজাৰ ৰোৱাৰা বিতোপন অনুভৱ যিয়ে কবিক পাশ্চাত্যৰ চহকী সম্পদক আওকাণ কৰাই বাবে বাবে লৈ গৈছে সুদূৰৰ এক প্ৰবাহলৈ, এক চিনাকি আপোন পঁজালৈ। কবিৰ অন্তৰৰ কিমান দ লৈকে সোমাই গ'ল প্ৰাচ্যজগত সেই কথা, সেই কথাৰ উত্তৰ আচলতেই শূন্য।

ভাৰতীয় উপাদানবিলাকৰ সৰু-বৰ আটায়ে কবি শ্যেলীৰ মনত বহুৱালে এক অপ্ৰত্যাশিত সঁচা আটাইবিলাকে সজীৱতা পালে পুনৰ, ব্ৰিটিছৰ স্পৰ্শত ধৰা

দিলে অধিক জীৱিত হৈ। অনুসন্ধিৎসা, জীৱনৰ ঘাত-প্ৰতিঘাত, দুখ-শোকৰ ম্ৰিয়মান আকাশত বহি শ্যেীয়ে সৃষ্টি কৰি গ'ল কবিতাৰ অপূৰ্ব লয়লাস, সুখমাৰ প্ৰাচুৰ্য। জীৱনৰ বিভিন্ন মুহূৰ্তক সঞ্চাৰিত কৰিলে সুবেবে, বিদেশী সুৰকো কৰিলে নিজৰ সুৰ। কৃত্ৰিমতা নাৰাখিলে অলপো, দুচকুৰ সমুখত একেদৰেই দাঙি ধৰিলে জীৱনৰ অলপ দুখ, অলপ হতাশা, অলপ ক্ষুণ্ণ ভাববোধ, অকণ আনন্দ। ক'তো যতি নাই, কবিয়ে অহৰহ প্ৰতিফলিত কৰে সঁচা জীৱনবোধ।

শ্যেীৰ কবিতাত মাজে মাজে শুনো এটি প্ৰতিবাদী সুৰ। সেই সুৰ কবিৰ কাল্পনিক দৃষ্টিয়ে ক্ষুৰধাৰ পৃষ্ঠভূমিত তোলা সুৰ। কবিৰ কণ্ঠৰ পৰা অনৰ্গল নিগৰি থাকিল সেই সুৰ। নিজৰ ভিতৰতে সেই সময়ত সেই সুৰ হৈ পৰিল মূৰ্তিমান। ইয়াৰ কাৰণ কবিৰ ব্যক্তিত্ব বেছি বহস্যময়, বেছি আধিভৌতিক ধাৰণায়ুক্ত হৈ পৰিল, তেওঁ ফ্ৰান্স আৰু ভাৰতৰ কেইবাখনো ক্লাছিক গ্ৰন্থ অধ্যয়ন কৰাৰ ফলত। আনকি এনে হ'ল যে কবিৰ মাজত ঠাই ল'লে এক নৈতিক জিজ্ঞাসহীনতাই। আৰু কবিয়ে আৰম্ভ কৰিলে সেই সেই সন্ধান যিটোৱে আনিব পাৰে মানৱীয় প্ৰমূল্যসমূহক সুৰক্ষিতভাৱে, যি সন্ধান কৰিলে তেওঁ ফৰাচী বিপ্লৱৰ পিছৰ কালৰ জলঙাসমূহত। বিভিন্ন 'ইলুশ্যন' আৰু 'ইমেজ'ৰপৰা বশ্মিৰ প্ৰতিসৰিত সৌন্দৰ্য বুটলি লোৱাটো শ্যেীৰ প্ৰধান লক্ষ্য। তেওঁ বিচাৰে মানুহৰ আত্মাৰ কাৰণে উপহাৰ গোটাৰ, পাৰ্থিৱ জগতখনেই যে নহয় স্থায়ী সেই কথা কবিৰ সম্পূৰ্ণ জ্ঞাত। নতুন সুৰৰ মূৰ্ছনা, কবিতাৰ ছন্দই কবিক কৰিলে প্ৰদান সেইখন জগত যিখনত তেওঁ অন্তহীন দুখবোধৰ মাজতে জীৱন কটাই বিনন্দীয়া বিমোহিত স্পৰ্শৰে আত্মাক কৰিলে আলোকিত, চিৰদিনৰ বাবে উদ্ভাসিত আৰু চিৰকাল বিশ্ববন্দিত। এয়া ভাৰতীয় দৰ্শনৰে এক প্ৰকাশ, কবিয়ে দিলে তাক বিশ্বদৰ্শন।

মনত প্ৰশ্ন জাগে, কিয়নো ভাৰতীয় দৰ্শনত অভিভূত হৈ পৰিল কবি? সেয়া তেওঁৰ কৰ্মসূত্ৰে (অথচ তেওঁ নাপালে ভাৰতলৈ অহাৰ সুযোগ) ভাহি উঠা আকৰ্ষণ নে, অন্তৰৰ অজান মায়া। এই কথা সত্য কবিৰ আকৰ্ষণ অন্তৰৰ, যিটো সন্ধান নাপালে তেওঁ পাশ্চাত্যত, সেয়া প্ৰাচ্যৰ বুকুত ভাৰতৰ মাটিত পালে সম্পূৰ্ণৰূপে।

কবিৰ ব্যক্তিগত জীৱনটো উপচি আছিল দুখবোধত। ইংলেণ্ডৰ চাচেঞ্চৰ সম্ভ্ৰান্ত পৰিয়ালত জন্ম গ্ৰহণ কৰিও কবিৰ জীৱন নহ'ল সুখকৰ। সৰুৰেপৰাই দেখনীয়াৰ, তৎপৰ, প্ৰখৰ আৰু অতি সংবেদনশীল শ্যেী। কিন্তু শ্যেীৰ এই ব্যক্তিত্বই স্কুলীয়াত দিনতে আনিলে সংঘাত। সহপাঠীৰ লগত ঘটিল মতবিৰোধ। সাহসী, যুক্তিবাদী শ্যেীয়ে থিয় দিলে সেই সংঘাতত। ক্ৰমান্বয়ে শ্যেীৰ অন্তৰত তীব্ৰতৰ হৈ পৰিল বিদ্ৰোহৰ ভাব। ইফালে পৰিস্থিতিও দিনে দিনে জটিলহে হ'ল

অধিক। স্কুলৰ পিছত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জীৱনতো শ্যেীয়ে আকৌ মুখামুখি হ'ল একেই সংঘাত, একেই চৰম বিপৰ্যয়। নাস্তিকবাদ সম্পৰ্কে কিতাপ এখন ছপা কৰি বিলাই ফুৰোঁতে কবিয়ে আঘাত পোৱাৰ উপৰি এৰিব লগা হ'ল বিশ্ববিদ্যালয়। দুৰ্দশাই সিমানতো নেবিলে লগ। ইতিপূৰ্বে উল্লিখিত বৈবাহিক জীৱনত প্ৰৱেশ কৰিলে সেই দুৰ্দশা। শ্যেীয়ে প্ৰথমবাৰ বিবাহ কবিয়ে পত্নীৰে সৈতে ভ্ৰমণ কৰিবলৈ যায় আয়াৰলেণ্ড, ৱেলচ আদি ঠাইলৈ জীৱনৰ এক অন্য সন্ধানত। সেই বিবাহেই কাল হ'ল, কবিৰ দেউতাকৰ সন্মতি নথকাত তেওঁক কৰিলে ত্যাজ্যপুত্ৰ। পত্নীৰ লগতো ঘটিল বিবাহ বিচ্ছেদ। কবিৰ অন্তৰ সিমানতো নহ'ল শুদ্ধ। দুবছৰ অতিক্ৰম কৰিলে তেওঁ নিৰলো। তাৰ পিছতে শ্যেীৰ সংযোগ ঘটে গডউইনৰ লগত আৰু তেওঁৰে কন্যা মেৰীৰ লগত পলাই গৈ কবিয়ে তেওঁক বিয়া কৰালে এটা বঙীণ জীৱনৰ স্বপ্ন দেখি। কিন্তু কবিৰ স্বপ্ন, স্বপ্ন হৈয়েই ব'ল চিৰদিন। সেই জীৱনলৈও পুনৰ আহিল একেই দুখৰ টোপোলা। ১৮১৮ চনত মনত এপাটিমান দুখ-যত্নগাৰ বোজা ভাৰ বৈ বৈ কবি গুচি যায় ইটালীলৈ আৰু আমৃত্যু মুখ নকৰিলে ইংলেণ্ডৰ ফালে। শ্যেীৰ বাসস্থান হৈ পৰিল ইটালীৰ পিছা নগৰী (মহানগৰ এতিয়া)। তাতে তেওঁ বাইৰণ, হাণ্ট প্ৰমুখ্যে লগ পালে আন বহুতো কবি-দাৰ্শনিক বন্ধুক। তেওঁলোকৰ সম্পৰ্ক হৈ পৰিল অধিক নিকট। কিন্তু শ্যেীয়ে নাপালে সেই সম্পৰ্কৰ মাজতো সুখৰ সন্ধান, জীৱন তেওঁৰ বাবে হৈ ব'ল দুখৰ এটা টোপোলা। তেওঁৰ মনত তেতিয়াও জাগ্ৰত ইংলেণ্ডৰ সমাজ, ব্যৱস্থাস্থলীৰ প্ৰতি তীব্ৰ ক্ষোভ। অন্তৰ তেওঁৰ হৈয়েই থাকিল বিষাদগ্ৰস্ত, বেদনাবিহ্বল। প্ৰতিটো দিনেই তেওঁ পাৰ কৰিবলগীয়া হ'ল দুখ-বিবহ ক্লান্তিৰ অন্তহীন প্ৰবাহত। কবিৰ মনৰ এনে নিপীড়িত অৱস্থাত তেওঁৰ ওচৰ হৈ সেই সময়তে দেখা দিলে ভাৰতীয় দৰ্শন এনে নিপীড়িত অৱস্থাত তেওঁৰ ওচৰ হৈ সেই সময়তে দেখা দিলে ভাৰতীয় দৰ্শন আৰু চিন্তাধাৰাই। ভাৰতীয় বচনাৱলী পঢ়ি তাৰ মাজত ভাৰতৰ বুকুৰ সৌন্দৰ্যৰ সন্ধান পালে কবিয়ে আৰু দেখিলে তেওঁৰ অনাগ্ৰয়ী আত্মাই হয়তো এদিন স্থান পাব সেই দৰ্শনতো। কবি আহিল আগুৱাই অগ্নিক।

সেই সন্ধান তেওঁ অহৰহ কৰিলে, শয়নে-সপোনে আনকি দিঠকতো। ভয়সংকুল অৱস্থাত, সমগ্ৰ জীৱনতে, নহ'লে তেওঁৰ যেন মনে নামানে। তেনেকৈয়ে এদিন কোনেও গম নোপোৱাকৈ কবিয়ে সৰু নাঙ এখনেৰে সাগৰ পাৰ হ'ব ধৰিলে ইটালিয়ান কণ্ঠত। সাগৰে নকৰিলে কবিক বন্ধনা, একেবাৰেই নকৰিলে। কোনো অজান দেশলৈ উটুৱাই লৈ গ'ল শ্যেীক। সেয়া ১৮২২ চন, সেয়াই শ্যেীৰ অন্তিম যাত্ৰা। চিৰকালৰ বাবে সাগৰে সাবটি ল'লে কবিক মাথো ত্ৰিছ বছৰ বয়সতে। শ্যেীৰ সন্ধান নাপালে কোনেও। তেওঁৰ বন্ধুসকলে কেইবাদিন

পিছতহে সাগৰৰ পাৰত দেখা পালে কবিৰ শৰদেহ। ইটালীতে কবিৰ শৰদেহ যথাবিহিত সংকাৰ কৰা হ'ল। এটা দুখময় জীৱনৰ সমাপ্তি ঘটিল সঁচা কিন্তু শেষ নহ'ল সেই কথা, সেই অনুেষণ – অনেক যাত-প্ৰতিযাতৰ মাজেদি বিভিন্ন স্পৰ্শ আৰু উপাদানত আলোড়িত হৈ কবিৰ আত্মাই কৰা মহিমামণ্ডিত জীৱন অনুেষণ। আৰু কোনো দিনে কোনো কালেই সম্পূৰ্ণ নহ'ল সেই অনুেষণ। বহুসংখ্যক মাজতে সোমাই কবিৰ জীৱনেও বেছি বহুসংখ্যক কৰিলে সেই অধ্যায়।

শ্যেলীৰ কবিতাবোৰত সেই অধ্যায় জিলিকি আছে স্বৰ্ণিম জ্যোতিৰে। লগে লগে আমাৰ মানসচক্ষুত সদায় উদ্ভাসিত হৈ উঠে দিগন্ত প্ৰসাৰিত কবিৰ বৰ ক্ষেত্ৰখন – ভাৰতৰ মানচিত্ৰখন।

চতুৰ্থ অধ্যায়

মাটিৰ গোক আকাশৰ গান যাৰ কবিতা

স্বাভাৱিকতে কবিৰ পৃথিৱী এখন সুকীয়া ঠাই। তাত কবিৰ বাদে আনৰ প্ৰৱেশ নঘটে। কবিৰ নিজস্ব সত্তা এটা আৱিষ্কাৰ হোৱাৰ পিছৰেপৰা সুকীয়া পৃথিৱীখনৰ প্ৰতিটো বস্তু সজায় কবিয়ে নিজ হাতেৰে। স্থান-পাত্ৰ-কাল তিনিওৰে মাজৰ ব্যৱধান কমাই কবিয়ে বস্তুবিলাকক এক অনামী স্পৰ্শ প্ৰদান কৰে আৰু তাৰ মাজতে কবিয়ে নতুন নতুন অনুেষণ চলায়। ক'বলৈ গ'লে কবিয়ে এই অনুেষণবদ্বাৰাই স্বনিৰ্বাচিত পৃথিৱীখনৰ প্ৰতিটো বস্তুকে নকৈ সজায় আৰু নতুনকৈ নামকৰণ কৰে। সঁচা অৰ্থত কবিয়ে এই পৃথিৱীখনক জীৱন্ত কৰাই নহয় এক গাৰ্বজনীন ৰূপো প্ৰদান কৰে।

কবি সীতাকান্ত মহাপাত্ৰৰ পৃথিৱীখনো ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। য'ত তেওঁৰ আশ্ৰয় তাত তেওঁৰ বিচৰণো অতি লক্ষ্যণীয়। এহাতে তেওঁৰ সমসাময়িক চেতনা-প্ৰৱাহ, আধুনিক পৃথিৱীৰ লগত থকা বান্ধোন আৰু আনহাতে তেওঁৰ সৰল, স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰে গৰীয়সী নিজস্ব পৃথিৱীখন। ইয়াতে কবিয়ে জন্ম পাইছে, কবিতাৰে জীৱনৰ নতুন বাণী বিচাৰিছে আৰু তেওঁৰ আত্মীয় পাঠকক দিব খুজিছে সেই কাব্যময় পৃথিৱীৰ সন্ধান। নিঃসন্দেহে কবিৰ এই প্ৰচেষ্টা প্ৰশংসনীয়।

কবি বৰ্তমান শতিকাৰ দ্বিতীয় ভাগৰ আশা-আকাংক্ষা, ধ্যান-ধাৰণাৰে পুষ্ট আজি ভাৰতৰ প্ৰতিষ্ঠিত কবিসকলৰ ভিতৰত অন্যতম। সেয়ে তেওঁৰ চেতনাৰ সিঁহা-উপসিৰাইদি প্ৰৱাহিত হৈছে ৰোমাণ্টিকতাৰ উত্থান, আধুনিকতাৰ অজস্ৰ বেহাৰ অভিজ্ঞতা। এই আধুনিকতাই প্ৰচলিত প্ৰথাৰ ব্যাহত কৰিছে, সাংস্কৃতিক দিশতো আনিছে নতুন পৰম্পৰা। কিন্তু সেই আধুনিকতাই আত্মকহে মুক্ত কৰিব পৰা নাই, বৰঞ্চ নানা উপসৰ্গৰে বৰ্তমানক ব্যতিব্যস্ত কৰিছে আৰু তেনেকৈয়ে ইতিহাসক অধিক গধুৰ কৰিছে। য'ত সময়, মৃত্যু আৰু তাড়নাৰ চিন্তাই প্ৰধান

হৈছে, তাত আত্মাৰো যন্ত্ৰণাত কাতৰ হৈ পৰিছে। হিন্দী কবি মুক্তিৰোধ, কানাড়াৰ গোপালকৃষ্ণ আদিগা আৰু বাঙালীৰ জীৱনানন্দ বা গুৰুপদ মহান্তিৰ কবিতাবোৰত এই চিন্তাবে উদ্বেক হৈছিল। একেদৰে সাঁতাকান্ত মহাপাত্ৰৰ কবিতাতো ইতিহাসৰপৰা আৰম্ভ কৰি নব্য চিন্তালৈকে অনেক ভাৱৰ জন্ম হৈছে, য'ত আনসকলৰ দৰে তেওঁ বিচাৰিছে এটা নতুন ধাৰা। এই ধাৰাই কবিৰ চিৰ আৰাধ্য মাটিৰ গোন্ধেৰে পৰিপূৰ্ণ, আকাশৰ গানেৰে উদ্ভূত অধিবিদ্যকৰ (Metaphysical) সম্পত্তি। কবিৰ ভাষাত ই হ'ব তেওঁৰ অপেক্ষাৰত মাত, যি আযাৰ শুনিবলৈকে তেওঁ অহৰহ বাট চাইছে আৰু ই আহিব সুদূৰৰ সিপাৰৰপৰা তেওঁৰ কাষলৈ।

কবিৰ কবিতাবিলাকৰ শিৰোনামাবিলাকলৈ চালেই এই কথাৰ উমান পোৱা যায়। তেওঁৰ ইংৰাজীত প্ৰকাশিত কবিতা *Quiet Violence*, *The Empty Distance Carries*, *The Other Silence*, *The Wooden Sword*, *Staying in Nowhere*, *The Curve of Meaning*, *Barefoot into Reality*, *Gestures of Intimacy*, *Old man in Summer*, *A Morning of Rain*, *Death of Krishna* আদিৰ বৈশিষ্ট্য আৰু উড়িয়াত প্ৰকাশিত কেইটামান কবিতা যেনে 'দীপ্তি আৰু দ্যুতি', 'অষ্টাপদী শব্দৰ আকাশ', 'সমুদ্ৰ', 'চিত্ৰনদী', 'ভিন্ন আকাশ ভিন্ন দীপ্তি'ৰ প্ৰতীক, উপমাই প্ৰমাণ কৰে কবিৰ ভাৱনাৰ আকাশ ক'ত অথবা সেই ভাৱনাই আশ্ৰয় বিচাৰে ক'ত!

কবিৰ আন এটা সফলতা তেওঁৰ কবিতাৰ কলা। কবিয়ে ইতিহাসক গ্ৰহণ কৰিছে, কেতিয়াবা ইতিহাসৰ মাজেদি আগলৈ পিছলৈ অহা-যোৱা কৰিছে আৰু কেতিয়াবা নানা বস্তু বুটলি তাক কবিতালৈ ৰূপান্তৰিত কৰিছে। উদাহৰণ স্বৰূপে, কবিয়ে ইন্দ্ৰপ্ৰস্থক লৈ আচৰিত হোৱাই নহয় সেই ইন্দ্ৰপ্ৰস্থতে অনেক বিন্দুৰ সন্ধান কৰিছে। ভাল-বেয়া, গুণী-অসং আদি অনেক চৰিত্ৰৰ পৰা কবিৰ সমল আহিছে। বিষয়-বস্তুৰ মাজলৈ কবিয়ে যিমানে সোমাই যায় সিমানে তেওঁ এক দুঃখবোধৰ দ্বাৰা আক্ৰান্ত হয়। কবিৰ এই দুঃখবোধ আহে অনিশ্চিত ভৱিষ্যতৰপৰা; কৰুণ বাস্তৱৰপৰা। কৰুণ অতীতৰ উদাহৰণে কবিৰ চকু চলচলীয়া কৰিলেও কেতিয়াবা কবিয়ে মাজে মাজে ভৱিষ্যতক লৈ আশাৰ বীজো ৰোপণ কৰে। একেসময়তে কবিয়ে দুখৰ ছমুনিয়াহত কবিতাৰ পাত ধৰাসায়ী কৰে আৰু আশাক লৈ বাচি থাকিব খোজে। তেওঁৰ কবিতাবে মূল বিষয় এনেধৰণৰ। কিন্তু প্ৰত্যেকৰে দৃষ্টিভংগী বেলেগ আৰু প্ৰত্যেকৰ মাজত আছে নতুনকৈ চোৱাৰ এক প্ৰবল হেঁপাহ। কবি যেন ঠিক তেনেকৈয়ে জন্ম হৈছে, তেনেকৈয়ে ডাঙৰ হৈছে

আৰু তেওঁ বাচি থাকিব বিচাৰেও একেধৰণেৰে। সেইফালৰপৰা কবিৰ পৃথিৱীখন এখন যাদুকৰী পৃথিৱী। ইয়াত এহাতে অন্ধকাৰৰ বাদুলী উৰি ফুৰে, অনিশ্চিত তৰাৰে আকাশ ভৰি থাকে আৰু আনফালে দিগন্তৰ সিপাৰৰপৰা এচোৰেঙা হেঙুল পোহৰো বিয়পি আহে।

বিষাদ আৰু বেদনাৰ সুৰ বৰ কৰুণ। তাতে যদি প্ৰিয় কিবা এক হেৰুৱাব বেদনা, সি আৰু অসহনীয় হয়। অন্তৰৰ বাবেও ই অক্ষমণীয়। হৃদয়ক বুজাব নোৱাৰি। মহাপাত্ৰৰ কবিতাতো এই বেদনা আৰু বিষাদ প্ৰকাশ পায়। কবিতাৰ শিৰোনামাৰ পৰা শেষৰ শাৰীলৈকে বহুত কবিতা এই বিষাদত জগৰীয়া। কবিৰ এই বিষাদ ঘাইকৈ অৰ্থশূন্য জীৱনক লৈ। কবিৰ বাবে জীৱন হৈছে – "What happens to one / under an irrelevant sky / by a crippled moon"। আনকি কবিৰ এই হতাশা ভাব থাকে দীপাৱলীৰ দিনাও। এয়া প্ৰকাশ হৈছে 'এগেইন দীপাৱলী' কবিতাৰ দৰে কবিতাত। কিন্তু কবিৰ এই হতাশা উপশম নোহোৱাকৈ থকা নাই। কেতিয়াবা সেয়া 'কুকুক্ষেত্ৰ'ত শেষ হৈছে আৰু আন কেতিয়াবা 'কৃষ্ণৰ মৃত্যুত' হেৰাইছে। গাঁৱৰ, পৰ্বতৰ ল'ৰালিৰ স্বপ্নও কেতিয়াবা কবিৰ কবিতাত সোমাইছে। কিন্তু এইবোৰ ইতিহাসক বেছি গভীৰশালী কৰাৰ কাৰণেহে সম্ভৱ হৈছে।

কবি মহাপাত্ৰৰ কবিতাত মৃত্যুৰ সুৰো বাজিছে। যিধৰণেৰে জন ডুন অথবা এমিলি ডিকিন্সনৰ কবিতাত মৃত্যুৰ কথা উচ্চাৰিত হৈছে মহাপাত্ৰৰ মৃত্যুৰ স্তৱকো একে গতিৰে আহিছে। একে সমপৰ্যায়ৰ ব্যক্তিগত, পাৰিবাৰিক 'লিজিণ্ডেৰী' আৰু 'মিথ'ৰ সম্পৰ্কৰ মাজেদি চিহ্নিত হৈছে মহাপাত্ৰৰ কবিতাবোৰ।

জনজাতীয় কবিতাৰ সংগ্ৰাহক আৰু অনুবাদক ৰূপেও ড° মহাপাত্ৰৰ আন এক খ্যাতি আছে। কবিয়ে সেইবিলাকৰ অভিজ্ঞতাৰপৰা নিজৰ কবিতাৰো সমল আহৰণ কৰিছে। তেওঁৰ 'Your Village' কবিতাটো, উদাহৰণস্বৰূপে, এই দিশৰ এক সফল চানেকি। য'ত বোকাৰ মাজত হাতী নচুৱা ঘটনাটো জনজাতীয়সকলৰ বাবে দৈনন্দিন নচুৱা 'ধাংগদাজ লাভচংগ' গল্পৰ লগত ৰজিতা খাইছে। অকল সেয়ে নহয় মহাপাত্ৰৰ কবিতাত এনে বহুতো উদাহৰণ আছে যিয়ে প্ৰমাণ কৰে তেওঁৰ গভীৰ অন্তৰ্দৃষ্টি।

তদুপৰি মহাপাত্ৰৰ কবিতাবোৰত দৰ্শনৰ সমলো অধিক আছে। সেয়া জ্ঞা পল ছাঁৱে, হ্ৰচৰেল অথবা আন দাৰ্শনিকৰো। সেইবিলাকৰ দ্বাৰা তেওঁৰ কবিতাই ক'ব খোজে "I am annihilated by empty space"। সেয়ে তেওঁৰ কবিতাত আধিবিদ্যক চৰ্চাই লোকোত্তৰৰ পৰ্যায় পাইছেগৈ।

মুঠৰ ওপৰত, ড° মহাপাত্ৰৰ কবিতাত আছে সাত সাগৰৰ লোণ আৰু তেওঁৰ আকাশ সদায় উপৰিষ্ট হৈছে এক নতুন অন্ধকাৰ লৈ য'ত বিভিন্ন মাণিকে তিৰবিবাইছে; কবিয়ে তাকে গণিব বিচাৰিছে অন্তৰত প্রচণ্ড দুখৰ এক খুন্দা থকা সত্ত্বেও কবিৰ কবিতাই সেয়েহে বিচাৰে এক অন্তৰতম প্রকাশ।

মহাপাত্ৰৰ দুটামান কবিতাৰ মাজলৈ আৰু ভূমুকিয়াই চাব পাৰি। ভাৰতৰ জনজাতীয় সমাজৰ চহকী সংস্কৃতিৰ ওপৰত থকা তেওঁৰ অসামান্য দখলৰ প্রকৃত পৰিচয় পাবলৈ সেয়াই যথেষ্ট। এনে কবিতাৰ ভিতৰত তেওঁৰ 'এগেইন দিৱালী' (Again Diwali) কবিতাটোৰ চিত্ৰকল্পবোৰৰ কথাৰ্কে উল্লেখ কৰিব লাগিব। কল্পনা আৰু বহস্যৰে ঘনীভূত এক পৰিৱেশত এই কবিতাটোত ঠাই পাইছে পিতা-পুত্ৰৰ মাজৰ এক কথোপকথন – বৰ্ত্তাই অতীত আৰু বৰ্ত্তমানৰ বুকুত বাৰে বাৰে বিচৰণ কৰি ভবিষ্যৎ অৰ্থবহ আৰু স্মৃতিমধুৰ কৰাৰ বাসনাৰে কেতবোৰ উৎসৰ সন্ধান কৰিছে যেন তাতেই "অবুজ নিকট জন ... আন্ধাৰতে পাবুহি/আৰু পোহৰত উভতিব।"

নাতিহঁতৰ ল'ৰামতীয়া কাণবোৰ, সেইবোৰক তেতিয়া ভালপোৱা আৰু এতিয়া মনত পেলাব পৰা মানুহজনৰ অনুপস্থিতি আৰু মুখ্য ব্যক্তি এজন এতিয়া সন্ধানহীন হোৱাৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা ঘটনা প্ৰৱাহৰ পৰিৱৰ্তন, আদি সকলোবোৰ এক গভীৰ নিকট সম্পৰ্কৰ মাজত যেন আবদ্ধ –

"তোমাৰ সেই দুৰ্দ্দান্ত নাতিহঁতে

তোমাৰ মুখৰ ওচৰতে

জিকমিক বাখৰ লৈ

কেতিয়াও নাহে তোমাক হুঁৱাবলৈ আৰু ভয় খুৱাবলৈঃ

শংকা, প্ৰেম, প্ৰত্যাশা আৰু স্বপ্নৰপৰা

তুমি বহু দূৰত।

আজি আকৌ দিৱালী আহিল,

জিকমিক বৰষুণ নামিল।"

মহাপাত্ৰৰ এনে কবিতাৰ মাজত হেৰুৱাব বেদনা প্ৰত্যক্ষ কৰিব পাৰি যদিও তাৰ মাজত পুনৰ আৱিষ্কাৰ কৰাৰ প্ৰচেষ্টা এটাও আছে। পৰিৱৰ্তনশীল জগতত তেওঁৰ এই পুনৰ আৱিষ্কাৰ লক্ষ্য কৰিব পাৰি 'গ্ৰেণ্ডমাডাৰ' কবিতাত। দুটা খণ্ডত বিভক্ত এই দীৰ্ঘ কবিতাটোত কবিৰ অন্বেষণ সুদূৰপ্ৰসাৰী। মানৱ জীৱন আৰু অমানৱ প্ৰকৃতিৰ মাজৰ সম্বন্ধ কবিয়ে শ্ৰেণধৰ্মাভাৱে বৰ্ণনা কৰিছে—

"তেওঁৰ মুখ বেৰৰ ফালে, পিঠিতো আমাৰ দিশত,
দেউতাকৰ চকুত আছিল চকুপানী। সেইবাবেই প্ৰথম

তেওঁ কন্দা মই দেখিছিলোঁ।

সাত্বনা দিবলৈ তেওঁক মই বাক কি ক'ব পাৰোঁ?

ঘৰৰপৰা ওলাই আহি মই কি ক'ব পাৰোঁ?

ঘৰৰপৰা ওলাই আহি মই লাহে লাহে

সেই আকাশলৈ চালো য'ত

তাই আন এক তৰা হৈ পৰিল।"

(গ্ৰেণ্ডমাডাৰ)

তেওঁৰ বহুত কবিতাৰ মাজত – দাৰ্শনিক ভাব থকা, কল্পনাপ্ৰিত, নাইবা বেদনামিশ্ৰিত কবিতাবোৰত, মৃত্যুৰে বিভিন্ন ৰূপত কেন্দ্ৰীয় স্থান দখল কৰিছে। বিভিন্ন সময়ত দূৰ-দূৰণি অতিক্ৰম কৰা পৰিভ্ৰমণকাৰী চৰাই হিচাপে ('কেনেকৈ জানিবা তুমি, অ' মোৰ মৰমী পক্ষী'), অকলশৰীয়া শিলৰ বিদীৰ্ণ সপোন ৰূপে ('শিল'), অলীক আৰু শূন্যতাৰ চিৰলগৰীয়া পদচিহ্ন হিচাপে ('ছাঁ'), পথচ্যুত পৰ্যটকৰ বেশে ('তুমি আন সময়তো আহিব পাৰা, মৃত্যু'), কেতিয়াবা আকৌ দৰ্শনৰ বিশাল অথবা অতি নিকট দূৰত্ব হৈ ('চিকাৰী জাৰাৰ গান') মৃত্যুৰে বিভিন্ন ৰূপত কবিতাবোৰত প্ৰাধান্যতা পাইছে।

কবিৰ 'তোমাৰ গাঁও', 'উড়িয়া' আদি বিখ্যাত কবিতাৰ মাজত প্ৰত্যক্ষ কৰিব পাৰি নৃতত্ত্বৰ উপাদান।

"গাঁৱৰ বুঢ়া-বেথাসকলে বাস্তব গাতে লাগি থকা

চোতালৰ বেৰখনত আঁউজি জিৰায়,

প্ৰতিটো সন্ধিয়া তাতে কৰে ভাগৰত পাঠ,

ক্ৰমে গভীৰ আন্ধাৰৰ মাজত সিহঁতে বিচাৰি পায়

পুৰণি গুহাৰ অৰ্থ-আৱিষ্কৃত ঐশ্বৰ্যসম্ভাৰ।"

(উড়িয়া)

তেওঁৰ এনেকুৱা কবিতাবোৰত উড়িয়াৰ সামাজিক পৰম্পৰা, ৰীতি-নীতি, গাঁৱৰ দৃশ্য, মনোৰম প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য, সাধাৰণ যেন লগা চিত্ৰ-বৈচিত্ৰ্য আদিৰ সবল প্ৰকাশ ঘটিছে। কবিয়ে বাৰে বাৰে উভতি যায় তেওঁৰ এৰি থৈ অহা

অতীতলৈ, অতীতৰ বুকুতে যেন তেওঁ বিচাৰি পায় উড়িয়াৰ প্ৰকৃত ৰূপ।
উড়িয়াৰ আখ্যান-উপাখ্যান, দেৱ-দেৱতাযো কবিক আকৰ্ষণ কৰে আৰু কবিয়ে
সেইবোৰক নিজৰ ধৰণেৰে বিশ্লেষণ কৰি চাবলৈ যত্ন কৰে। অকল সেয়াই নহয়,
মহাপাত্ৰই জনজাতিসকলৰ ভালেমান কথিত ভাষাৰো অনুবাদ কৰিছে আৰু
সিবোৰকো তেওঁৰ কবিতাৰ উপাদান ৰূপে সুগঢ় প্ৰদান কৰিছে। মহাপাত্ৰৰ
এনেকুৱা কবিতা, জনজাতিৰ উপাদান বেছি থকা কবিতাবোৰ আন ভাষালৈ
অনুবাদ কৰাটোও খুব টান হৈ পৰে। কিন্তু সেইবোৰ কবিতাই যে উড়িয়াৰ এক
অনন্য চৰিত্ৰ আমাৰ সমুখত দাঙি ধৰিছে সেইকথা সকলোৱে স্বীকাৰ কৰে।

সি যি নহওক ড° মহাপাত্ৰৰ কাব্যিক পৰিসৰ – কবিতাৰ ষ্টাইল আৰু
বিষয়বস্তুৰ দিশৰ পৰা, বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ আৰু সুবিশাল। তেওঁৰ কাব্যত এক দুৰ্জয়
আঁক বিক্ষিপ্ত মূৰ্তি বিদ্যমান আৰু সেই মূৰ্তিক অত্যন্ত ধীৰ-স্থিৰ, বলিষ্ঠ এক
স্বৰূপে প্ৰত্যক্ষ কৰিব পাৰি। চ্যুবিয়ল টেকনিক তেওঁ হঠাৎ কেতিয়াবাহে
ব্যৱহাৰ কৰে। অতি সাম্প্ৰতিক কালত প্ৰকাশিত তেওঁৰ কবিতাবোৰত এক
গীতিধৰ্মী গুণ, ভূমিৰ স্পৰ্শ আৰু সকলো বস্তুৰে অন্তৰালৰ কাহিনী উদ্ঘাটন কৰাৰ
প্ৰচেষ্টা তীব্ৰতৰ হৈ দেখা দিছে। সেই দিশৰপৰা ড° মহাপাত্ৰৰ কবিতাই এক নতুন
ধৃজা আৰু দিশ বহন কৰিছে। তেওঁৰ কবিতাবোৰ ইতিমধ্যে ভালেমান ভাৰতীয়
ভাষালৈ অনূদিত হৈছে। ইংৰাজী ভাষাতো প্ৰকাশিত হৈছে। অসমীয়াত অৱশ্যে
তেওঁৰ কবিতা সংগ্ৰহৰ অনুবাদ গ্ৰন্থাকাৰে ওলোৱা নাই। তেওঁৰ কবিতাবোৰৰ যি
বহুমুখী গুণ আৰু শক্তি সেয়াই কাব্য চিন্তাৰ অনেক দিশ মুকলি কৰে। ড°
মহাপাত্ৰৰ কবিতাৰ অসমীয়া সংস্কৰণ এটা প্ৰকাশ হ'লে অসমীয়া কাব্য ইতিহাসো
অধিক সম্পদশালী হ'ব। ১৯৯৩ চনত এইগৰাকী আজীৱন কবিলৈকে ভাৰতীয়
জ্ঞানপীঠ বঁটা আগ বঢ়াই জ্ঞানপীঠ সমিতি নিজে ধন্য হোৱাই নহয় মহাপাত্ৰৰ
কবিতাকো প্ৰদান কৰিলে এক শ্ৰেষ্ঠ আসন।

সীতাকান্ত মহাপাত্ৰৰ কবিতাৰ অনুবাদ

তুমি আন সময়তো আহিব পাৰা, মৃত্যু

শৈশৱতে বাক মই

কোৱা নাছিলোনে তোমাক

যেতিয়াই ইচ্ছা তোমাৰ

আহিব পাৰা আন যিকোনো সময়তে

কিন্তু, এই আহোঁ আহোঁ কথা

বৰষুণজাকৰ সময়ত তুমি

কেতিয়াও নাহিবা?

কাৰণ সেই সময়ত, মই

এখন্তেকৰ বাবেও নাখাঁকিব পাৰোঁ।

হাতেলিখা টোকাবহীবোৰ

কাগুজৰ নাও সাজোঁতে

ইখিলাৰ পিছত সিখিলা ছিঙা হ'ব,

নাওবোৰ গাঁৱৰ বাটত

লৰালৰিকৈ উটি গুচি যাব,

স্বৰ্গৰপৰা পোহন পোনে নমা মেঘবোৰো

অলসভাৱেই মোৰ স'তে উটিব :

তাঁৰৰ বেৰাৰ সিপাৰে থকা

চিৰাল আৰু লাওৰ ফুলৰ মাজত

কদমৰ গোক্ৰত

হৃদয় হ'ব অধীৰ আৰু অক্লান্ত।

আনকি আজি, এই বয়সতো,

ক'লা মেঘৰ নদীৰ তীৰত

ভাহি যোৱা নাওবোৰ উভতিব বুলি

বৈ আছে মই :

সন্তৰ নাওবোৰ

অলেখ সপোন, আশা, স্মৃতি, বেদনাৰে উপচি

মৃত্যুৰ ক'লা-গোন্ধৰ আহ্বানত

উভতি আহিব।

তুমি জানো দেখা নাই

আনকি অনুতাপ বা দুখ কৰিবলৈকো

মোৰ সময় নোহোৱা হৈছে,

দৈনিক কটিন, সাধাৰণ ঘটনাবোৰৰ মাজতো আনকি

মই হেৰুৱাইছো নিজকে?

এতিয়া কোৱা মোক, কেনেকৈ মই

তোমাৰ বাবে সময় পাওঁ, এতিয়া,

এই আহিৰ ধৰা বৰষুণজাকৰ মুহূৰ্তত?

তোমাৰ যেতিয়াই ইচ্ছা

আন যিকোনো সময়তে আহা বন্ধু

আৰু তেতিয়া তুমি মোক

প্ৰসন্ন বদনেৰে উলুথ হৈ থকাই পাবা,

কিন্তু কাবৌ কৰিছো

ধুমধুপলীয়া বৰষুণজাকৰ জুৰুলা মুহূৰ্তত নাহিবা।

তোমাৰ গাঁও

গোটেই আবেলিটো শেষ হৈ গ'ল

এক দীৰ্ঘ সময়ৰ বাবে, আৰু ক্ৰমাৎ নিস্তেজ, অপৰিষ্কাৰ হ'ল :

পৰ্বতৰ তীক্ষ্ণ চূড়াটো জিলিকিছে

আৰু কোনোবা দেশৰপৰা খোজকাটি অহা

পৰ্যটকৰ চকুত পৰিছে :

তোমাৰ গাঁৱৰ চৌদিশে থকা অসংখ্য পৰ্বতে

খেলিছে, হাতে হাত ধৰি, তেজ-বহা দিগন্তৰ স'তে

ধোৱাৰ বহা আৰু নচাব এক খেল।

বেলিটো ডুবিছে, খৰকৈ, নামিছে

তোমাৰ দুগালৰ মিহি পটিয়েদি

পৰ্বত-চেপেনাবোৰে জুইৰ জলন্ত কুণ্ডলীটো

তুলি আনিছে, দলিয়াই দিছে তাক

সেমেকা বতাহৰ নীলাভ শূন্যৰ ফালে।

মোৰ হতাশাই আঘাত কৰিছে বন্ধুত্বক

ক'লা শাল গছজোপাৰ স'তে।

তোমাৰ গাঁৱত, চকুৰ আগৰ

বোকা দেৱালবোৰত, হাতীবোৰে নাচে :

শালজোপাৰ বিশাল গাটোত ফুলবোৰ ফুলে :

মৌচাক পাতে, আৰু শূন্য

আৰু ফুলবোৰ বিচাৰি, এক ধান্দা* অকলে

গছজোপাৰ তললৈ নামে, জঁপিয়াই পৰে

নীলাভ আন্ধাৰত, সেমেকা ভৰাপুজত,

ছিঙি-ভাঙি মাটি হৈ যোৱা ফুলবোৰত।

কোনেও কেতিয়াও উভতি আহিব নোৱাৰে
গছৰ ফুল হোৱা সেই শাহৰপৰা।

তৰাৰ পোহৰে ভাঙি পেলাইছে
নীৰৱতাৰ মাটিৰ পাত্ৰ,
হাতে-হাত ধৰি, হতাশাই
সিহঁতৰ ভৰিত আঘাত কৰিছে আঁক নাচিছে—
ইন্দ্রৰ বামধেনু সিহঁতৰ হাতত,
ছাঁৰ-আঙুলিৰ চকুত পোহৰ,
সিহঁতৰ মুখত অলপ অপৰিচিত বেদনাৰ দৃশ্য।

আমি উভতি আহোঁ পিছদিনা
পুৱাৰ প্ৰথম ক্ষণতে।
তোমাৰ গাঁৱ তেতিয়াও গভীৰ নিদ্ৰাত,
দুখন পাহাৰৰ মাজত নিশ্চল মূৰৰ শিতান—
শিশু কৃষ্ণ নীৰৱে নিশ্চিন্তে পৰি থাকে,
পুতনাৰ ভ্ৰূয়ানক স্তন দুটাৰ মাজত।

(*ধাসদাঃ মঞ্চত নচা উড়িয়াৰ চাওঁতালী জনজাতি সম্প্ৰদায়ৰ ডেকা ল'ৰা।)

***

